

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Samfund for Præstø Amt

Årbog 2008

Historisk Samfund for Præstø Amt

Årbog 2008

Årbog 2008

Udgivet af Historisk Samfund
for Præstø Amt

Redaktør:

Jens Bjerre Tybjerg (ansvarshavende)

Eftertryk af årbogens artikler må
kun ske efter skriftlig tilladelse fra
forfatterne.

ISSN 0107-6868

Bogen er sat med Times
og trykt hos
Faxe Bogtryk/Grafisk

Forside:

Holmegaard, Sjællands eneste bevarede
herregård i bindingsværk opført 1635.

Foto: Jens Bjerre Tybjerg

Indhold

Lille vejledning for forfattere	4
<i>Susanne Outzen</i> Borge og voldsteder i Næstved Kommune	5
<i>Dorthe Wille-Jørgensen</i> Vordingborg - en by uden præg af luksus	29
<i>Ole Nørgaard</i> Næstved Jernbeton-skibsbyggeri 1917-1925	43
<i>Knud Erik Antonsen</i> Sheriffen fra Lundby	63
<i>Nils Hartmann</i> Præstø-dreng i spejderuniform	75
<i>Jens Hallqvist m.fl.</i> Årsberetning	91
<i>Svend C. Dahl</i> Litteratur om Præstø amt 2007	101
Styrelsen	109
Salg af publikationer	109

Lille vejledning for forfattere

Forfatterne opfordres til at aftale omfang samt publiceringstidspunkt af artikler med redaktionen forud for udarbejdelsen.

Artiklernes tekst leveres som digitale filer på diskette/cd eller pr. e-mail.

Der fremsendes desuden altid - for kontrollens skyld - et udskrift af artiklen.

Fotografier/illustrationer leveres som dias eller papirbilleder (originale) i farve eller sort/hvid (ikke print eller kopier).

Anvendelse af digitale illustrationer aftales med redaktionen.

Borge og voldsteder i Næstved Kommune

Befæstede hovedgårde og borge er
forgængere for mange herregårde.

Af Susanne Outzen

Når tanken falder på middelalderlige borge, så tænker de fleste nok på berømte anlæg som korsfarerborgen Crac des Chevaliers i Syrien, Château Gaillard i Nordfrankrig, Tower i London eller lignende enorme fæstningsanlæg fra Europa. Af hjemlige borganlæg måske på Vordingborg, Hammershus, Kronborg eller Nyborg Slot. Hvad de færreste tænker på er, at der i Næstved Kommune også findes spor efter befæstede hovedgårde, voldsteder og endog egentlige borge, der i middelalderen fungerede som befæstede for-gængere for mange af de nuværende herregårde. Anlæggene var ikke lige så store og prangende eller betydningsfulde, som de ovenfor nævnte, men de har alligevel en historie at fortælle.

Mennesket har til alle tider søgt at forsvare sig selv og dets besiddelser mod angreb og overfald ved hjælp af forsvarsværker. Fælles tilflugtsværn på utilgængelige steder, bybefæstninger, grænsevolde eller -mure, garnisoner og forter kendes til alle tider og i mange kulturer. Borgen er en særlig form for værn, der er nøje forbundet med middelalderens samfundsformer og krigsvæsen. Borgen var kongers, fyrsters, bispers og verdslige stormænds befæstede bolig. Herfra kunne de administrere gods og drive landsbrug. De rigeste og mægtigste kunne besidde flere borge, der så blev styret af lensmænd eller fogeder. Nogle anlæg havde plads til en større besætning af soldater, men de blev aldrig til kaserner, for disse anlæg var også lensmandens og hans families hjem, og ligesom de mange mindre, private borge var de hovedsædet i en landsbrugsdrift. De store rigsborge, der skulle sikre landet mod fjender udefra og opretholde lov og orden, havde naturligvis en anden samfundsmæssig betydning end de små, lokale anlæg, som blot beskyttede deres ejer og hans gods.

Desværre er mange af middelalderens og den tidlige renæssances borge helt for-

svundet i dag. Modsat mange steder i det øvrige Europa med let tilgang til brudsten er kun et fåtal danske borge fra middelalderen bevaret. Det danske moræneland er fattigt på brudsten, og derfor var de hyppigste byggematerialer kampesten og tegl. Når en borg blev forældet, fordi dens militære og strategiske betydning var forsvundet eller de bolig-mæssige forhold ikke længere modsvarede tidens krav, var det attraktivt at nedbryde den og benytte materialerne andet steds frem for eksempelvis at brænde nye tegl. På den måde forsvandt mange borge allerede i løbet af 1400- og 1500-årene - men også senere - og det kan på grund af ringe bevaringsforhold være vanskeligt at få et grundigt kendskab til de enkelte lokaliteter.

Nogle få kongelige borganlæg, såsom Kronborg, Nyborg Slot, Aalborghus og andre, er stadig i brug, men stærkt ombygget til andet formål. Størstedelen af de middelalderlige borge og voldsteder ligger hen som mere eller mindre anonyme græsklædte volde eller ruiner. Nogle er stærkt overpløjede og sammen med andre knap erkendbare i landskabet. Nogle voldsteder blev nedlagt og fraflyttet, mens bygningerne på andre blev nedrevet og genopført samme sted i ny stil som herregård. Dette gælder således også for borgene i vores område. De er endvidere sjældent blevet udgravet, og hvis de ér undersøgt, så er det desværre aldrig i deres helhed. Anlæggene kendes endvidere kun fragmentarisk fra de skriftlige kilder. Heldigvis er en del middelalderlige borge og voldsteder rundt om i landet blevet undersøgt, og ved hjælp fra vores kendskab til disse kan man alligevel tegne et vist billede af, hvordan borgene generelt har set ud og fungeret.

Middelalderen – en dynamisk tid

Middelalderen regner vi i Danmark som perioden fra 1060 til reformationen i 1536. Ofte betegnes middelalderen som en mørk

periode i historien, men faktisk var det en meget dynamisk tid. Befolkningen voksede, nyt land blev opdyrket og mange nye landsbyer blev grundlagt. Størstedelen af landets indbyggere var bønder, som havde mere eller mindre jord. Nogle havde ressourcer til at samle gods og blev stormænd, andre arbejdede for andre og ejede ikke selv jord. Religionen skiftede i den sene vikingetid. De nordiske guder blev udskiftet med kristendommen, der i den sene vikingetid og tidlige middelalder efterhånden havde bredt sig til det meste af Europa. Som monument over den nye tro rejstes i løbet af 1100 og 1200-årene omkring 2000 stenkirker overalt i Danmark. I samme periode fik landet et nyt betydningsfuldt økonomisk element, nemlig de mere end 60 byer, der efterhånden udviklede sig til købstæder. Langt hovedparten lå med direkte adgang til havet, eventuelt med adgang via åløb og fjorde. For i middelalderen spillede sejlads og regional, national og ikke mindst international handel en vigtig rolle. Danmark var i høj grad en del af en fælles europæisk kultur. Med vikingetiden blev landet endvidere for første gang samlet til ét rige med én konge.

Middelalderen strakte sig over fem århundreder og var en tid med store og konstante forandringer. Magten i landet skiftede mellem de forskellige samfundsgupper. Middelalderen havde perioder med stærk kongemagt og svag kongemagt – ja, sågar en kort periode i første halvdel af 1300-årene uden reel kongemagt.

1000- og 1100-årene

Landets sidste vikingekonge, Knud den Store (1018-1035) herskede ikke blot over Danmark, men også over dele af England. Efter hans død svækkedes kongemagten imidlertid på grund af rivalisering om magten. Samtidig truede vendiske folkegrupper fra syd med stadige plyndringer af landets sydlige kyster. Vikingetidens vold-

anlæg, Trelleborgene gik allerede ud af brug i begyndelsen af 1000-årene. Enkelte byer havde befæstet sig med volde allerede i vikingetiden, men flere fulgte efter i de urolige år i 1100-årene. I Danmark er der ingen efterretninger om eller arkæologiske spor efter hverken kongelige eller private borge før tidligst i første halvdel af 1100-årene. I Vesteuropa har borgene på dette tidspunkt længe været langt mere udbredte, hvilket blandt andet ses Bayeux-tæppet, der skildrer Vilhelm Erobrers erobring af England i 1066, hvor der er flere billeder af kampe om borge.

Valdemarstiden

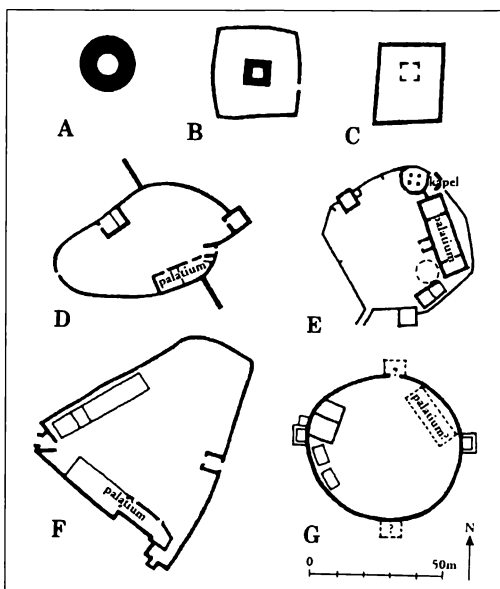
– rigsborgene bygges

Valdemar den Store kom til magten i 1157 og med ham fulgte en næsten hundredårig periode med en særdeles stærk kongemagt, hvor landet for alvor blomstrede op. Under ham og de følgende konger blev rigets forsvar væsentligt udbygget. Valdemarstidens fæstningsanlæg, de såkaldte rigsborge, blev i overvejende grad strategisk placeret ved kyster og overfartssteder, særligt i den sydlige del af Danmark vendt mod Østersøområdet, hvorfra landet blev hærget af vendiske sørøvere. Væsentlige fæstningsanlæg fra denne periode er for eksempel: Sønderborg, Hindsgavl ved Middelfart, Tranekær, Nyborg Slot, Tålborg ved Korsør, Kalundborg, Vordingborg, Helsingborg Slot og København. Anlæggene blev enten opført af kongen selv eller personkredsen omkring ham. Flere af borgene blev opført af medlemmer med tilknytning til Hvideslægten, der stod kongefamilien meget nær.

Det er først på dette tidspunkt at borge i middelalderlig forstand, private som kongelige, blev introduceret i Danmark, hvilket er ret sent i forhold til det øvrige Europa. Generelt set karakteriseres borganlæggene fra denne periode ved at være mindre ringmursborge af mere eller min-

dre regelmæssig form, indenfor hvilken en række bygninger - heriblandt en repræsentativ fløj, et palatium, og i flere tilfælde et centraltårn af boligmæssig karakter - opførtes. De naturlige terrænforhold suppleredes med volde og voldgrave. Forsvarens fordel lå i højden og borgens utilgængelighed for angriberen. Som befæstning var den middelalderlige borg fuldt udviklet inden år 1200. Hvad der siden kom til var raffinementer skabt i forsøg på at imødekomme den våbenteknologiske udvikling og dermed kampteknikken.

Samtidig med rigsborgene blev der opført en række anonyme voldsteder – anonyme, fordi man ikke længere ved, hvem der har brugt ressourcer på at opbygge disse forsvarsværker.

Udvalgte danske borganlæg fra 1100-årene.

Principskitser i samme målestoksforhold.

A. Bastrup (privat anlæg?).

B. Tårnborg (kgl. anlæg).

C. Sprogø (kgl. anlæg).

D. Lilleborg (kgl. anlæg).

E. Søborg (gejstligt anlæg, herefter kgl.).

F. Kalundborg (kgl. anlæg).

G. Absalons borg i København (gejstligt anlæg).

Efter Fabricius 1999, s. 166.

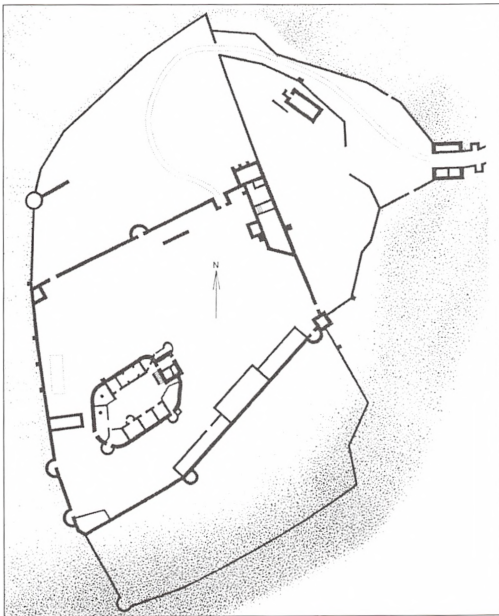
Borgerkrigstiden

Valdemarstiden var præget af fredelige politiske tilstande. Dette forhold ændredes fuldstændigt ved midten af 1200-årene og 100 år frem, idet der efterhånden opbyggedes en stærk opposition mod de forskellige konger. Ikke bare kongemagten, men hele samfundet oplevede en lang periode med tilbagegang og modsætninger mellem kongen og samfundsgrupperne. For at finansiere dyre krige begyndte de skiftende konger at pantsætte landet bid for bid. Ofte blev pengene lånt hos holstenske grever. Under Erik Menved (1288-1319) pantsattes på det nærmeste de sidste rester af landet. Situationen blev uholdbar for de holstenske panthavere, der ikke kunne få penge for deres pant, når samfundet var ved at gå i opløsning.

Under de oplussende indre stridigheder mellem konger og kongsemner samt mellem kongen, kirken, danske og udenlandske panthavere begyndte stormændene for alvor selv at bygge borge. Det var ikke for at opnå magtstabilitet i riget, men udelukkende et udtryk for en personlig trang til at beskytte sig selv. Faktisk var der tale om et sandt byggeboom af private anlæg i denne periode. Store og små voldstedsanlæg af forskellige former anlagt efter de naturgivne forhold og ejerens økonomiske formåen skød op overalt i landet – ofte var borgene større eller mindre voldstedsanlæg med bygninger og befæstninger. Borgens udformning og indretning var underordnet anlæggets vigtigste funktion; nemlig forsvar af bygherrens familie og ejendom.

I Danmark, som i det øvrige Europa, skete i 1200-årene en forandring i borgarkitekturen under påvirkning af den mellemøstlige fæstningsarkitektur, som europæerne havde stiftet bekendtskab med under korstogene. Dette kom til udtryk i borgplanerne ved, at man opgav det enkeltstående centraltårn og dets funktion

som forsvarstårn. I stedet gav man det mere boligmæssige formål, og forenede det med ringmuren. Samtidig søgte man en større regelbunden grundplan end tidligere. Ringmurens rolle som sammenbindende element mellem borgens forskellige dele blev større end før. På samme vis fremstod hovedhuset, palatiet, ikke længere så dominerende, men blev i højere grad én bygning blandt andre, bare større. Dette fænomen ses blandt andet på Hammershus (første halvdel af 1200-årene) og Kalø (midten af 1300-årene).

Hammershus er en typisk middelalderborg, højt beliggende og omgivet af mange forsvarsværker. Øverst på klippekuden finder man den ældste og centrale del af Hammershus, mantelgården, med indgang gennem Manteltårnet. Bogen var i sin endelige udformning resultatet af 500 års borgbyggerier. Efter Olsen 1986 s. 53.

Valdemar Atterdag samler riget
 Først da Valdemar Atterdag i 1340 fik kongemagten med hjælp fra blandt andet holstenerne, vendte udviklingen. Valdemar Atterdag måtte købe, bytte eller føre regulær krig for at genskabe det danske rige.

Den, der kontrollerede borgen, herskede landet. Da Valdemar Atterdag døde i 1375, overtog hans datter, dronning Margrethe, et stærkt rige. Margrethe fortsatte faderens arbejde, og i 1396 udstedte hun et forbud mod at bygge borge, hvilket betød et vigtigt skel i dansk borgbyggeri. Forbudet blev først ophævet med kong Hans' håndfæstning i 1483. Omtrent fra denne tid kan man i det arkæologiske materiale se, at de mange private befæstede voldstedsanlæg gik ud af brug. Hvorvidt borgforbudet havde den ønskede effekt, eller nedlæggelserne skete på grund af gunstigere politiske forhold i landet kan ikke afgøres. Der kendes kun et mindre antal private borge fra senmiddelalderen.

Kongemagten byggede dog fortsat borge, idet det jo havde en forpligtigelse til at kunne forsvare landet blandt andet imod det stærke handelsforbund, Hansaen, der dog efterhånden mistede sin betydning i slutningen af middelalderen.

Denne periodes byggeri begrænsede sig i store træk til udbygning og modernisering af allerede eksisterende anlæg. Set

I Skt. Peders Kirke i Næstved ses dette kalkmaleri af Valdemar Atterdag og dronning Hedvig. Gennem samtidige dokumenter og især Sjællands Krønike kan vi i dag følge, hvordan Valdemar Atterdag indløste og erobrede landet bid for bid samt ved hyppige rejser rundt til landstingene og gennem forskellige forordninger og regulativer stræbte på at få riget på fode og dets institutioner til igen at fungere. Foto J. Olsen.

på baggrund af europæisk borgarkitektur havde kongerne mulighed for at foretage en række raffineringer indenfor dansk borgarkitektur såsom flankeringstårne, ydre ringmure og vindebroer, der var almindelig udbredt i perioden. Valdemar Atterdag er nok mest kendt for sine byggerier på borgene i Vordingborg og Kalundborg, der blandt andet blev udstyret med flere bygninger samt ringmur og flankeringstårne, men også andre anlæg fra denne tid blev udvidet, blandt andet: Helsingborg Slot, Gurre og Kalø Slot.

Senmiddelalderens borgbyggeri

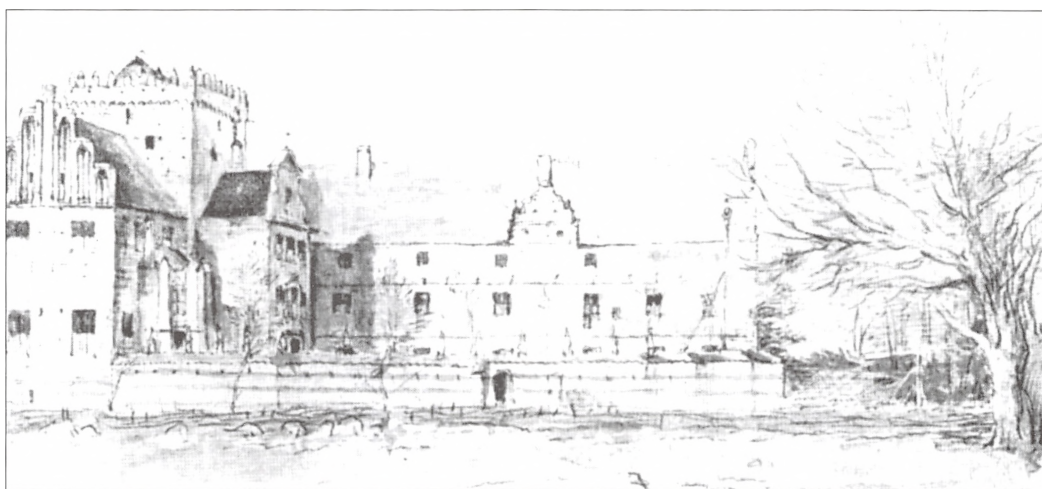
Omfanget af borgbyggeriet i 1400-årene var beskedent. Erik af Pommern (1396-1439) indledte i begyndelsen af 1400-årene en ny fase i skandinavisk borgbygningskunst påvirket af Den tyske Orden, som siden 1200-årene havde domineret Preussen og Baltikum. Den typiske Ordensborg var et såkaldt Konventshus opbygget som en konsekvens af ordenens sociale struktur, der havde en slående lighed med klostersystemet. Borgen var opført som et firkantet anlæg med fløje bygget op mod ringmuren indeholdende bolig, kapel,

kapitalsal med videre. Fortifikatoriske elementer som flankeringstårne forekom ikke.

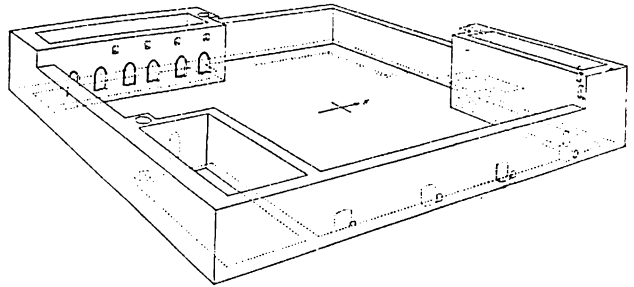
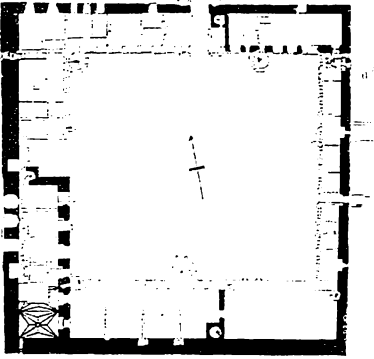
Foruden det omkring år 1400 af Roskildebispen Jens Lodehat opførte Gjorslev, der har mange reminiscenser af Den tyske Ordensborg Marienburg, karakteriseres perioden af tre betydelige anlæg, der blev opført af Erik af Pommern: Visborg (på Gotland), Møntergården i Malmø og Krogen (senere Kronborg). Forsvarets styrke lå som tidligere i ringmuren og for forsvareren i højdeforskellen og dermed forsvar i det lodrette plan. Ingen af anlæggene bærer præg af brug af artilleri af større dimensioner og mængder. De eksisterende borganlæg fra tiden forud var med deres beliggenhed og udformning endnu fuldt tidssvarende, hvorfor der ikke var behov for større byggerier.

Begyndelsen af 1500-årene

Ved begyndelsen af 1500-årene var krigsførelsen og militærarkitekturen grundlæggende forskellig fra forholdene i begyndelsen af 1400-årene. Det betød, at borgbyggeriet var blevet en så bekostelig affære, at ingen privatmand havde råd til

Gjorslev blev opført af Peder Jensen Lodehat i årene omkring 1400 og har mange reminiscenser af Den tyske Ordensborg Marienburg. På denne tegning fra anden halvdel af 1600-årene fremtræder Gjorslev endnu med sit senmiddelalderlige udseende med blandt andet kreneleringer på tårnet. Efter Libgott 1989, s. 106.

Perspektiv af Krogen som det muligvis har set ud i 1550'erne baseret på fund af murværk ved restaureringen af slottet i 1920'erne. Som led i opkrævningen af Øresundstold og forsøg på at opnå øget magt i Øresundsområdet påbegyndte Erik af Pommern i 1420'erne opførelsen af borgen Krogen. Borggården var omgivet af en ringmur med sidelængder på godt 75 m. Indgangen skete gennem et tårn i nordsiden. I ringmurskonstruktionen indgik tre store bygninger i hjørnerne af borggården. Ved bygningernes gavle rejstes trappetårne, som sandsynligvis havde tilknytning til vægtergangen på ringmuren. Om der har været voldgrave omkring anlægget vides ikke med sikkerhed. Senere tilføjedes fire kanonporte i den østlige ringmur. Efter Weilbach 1934, s. 35.

endsige behov for at give sig i kast med det. Selv kongen kunne i længden kun magte at opretholde et lille antal borge i forhold til tidligere. Til gengæld blev disse stærkere og slottene større og mere bekvemmelige i løbet af 1500-årene. I denne periode begyndte man at lægge langt større vægt på boligbehovet, og dermed forklares en stadigt stigende tendens gennem 1500-årene til civilt boligbyggeri. De danske borganlæg fra begyndelsen af 1500-årene belyser den konflikt, der på dette tidspunkt eksisterede mellem hensynet til forsvar og bolig. Den traditionelle middelalderlige borg var nu ved at have udspillet sin rolle og bolig og fæstning adskiltes.

Voldsteder med variationer

Voldstederne er vidt forskellige i deres udformning. Udgangspunktet har været de muligheder, som var til rådighed på ejerens jord. Nogle anlæg er placeret på flad mark og kunstigt opbygget, mens man ved andre til fulde har kunnet udnytte det omgivende terræns muligheder for at give beskyttelse. Ofte er anlæggene placeret i et vådområde, eller der er skabt kunstige,

vandfyldte grave rundt om stedet. En anden bestemmende faktor for det enkelte anlægs udformning har været ejerens økonomiske formåen. Det kan derfor være vanskeligt at give en endelig definition på et voldsteds udseende. Det har simpelthen været afhængigt af topografien i det pågældende område. Omfang, bygninger og befæstning har været et spørgsmål om økonomi.

Generelt kan man sige, at et voldsted hovedsageligt består af én, to eller måske flere banker. Oftest er der en hovedbanke, tårnbanken, som kan være ganske høj og snæver, således at der kun har været plads til et fritstående tårn af træ eller murværk. Som beskyttelse kan der yderligere være en omgivende træpalisade eller en ringmur.

Adskilt fra hovedbanken af en voldgrav - vandfyldt eller tør - var der i flere tilfælde en større banke, kaldet ladegårdsbanke, gårdsbanke eller forbanke, hvor der har været plads til stalde, lader og andre nødvendige økonomibygninger. Hele anlægget kan så have været omgivet af én eller flere grave og volde.

Der skelnes mellem to typer anlæg:

1. Tilflugtsborge: Et tilflugtssted uden de-ciderede boligfunktioner. Oftest har voldstedet blot rummet et tårn uden bolighuse i nær tilknytning. Det har altså været anlæg, hvor man flyttede tilbage på den egentlige gård, der godt kunne ligge et stykke borte, når faren var drevet over. Denne type har været talmæssigt begrænset.
2. Permanent beboede borge: Et anlæg hvor alle bygninger er beskyttet af en ringmur eller træpalisade, eller et anlæg bestående af en befæstet del med boliger samt en tilsvarende befæstet del med landbrugsbygninger og udhuse i umiddelbar nær tilknytning hertil. Altså et anlæg man har beboet gennem en længere årrække. Denne type har været langt den hyppigste og findes som tidligere nævnt i mange variationer.

Ved udgravninger af sådanne voldstedsanlæg har man fundet en mængde genstande, der har givet mulighed for at belyse flere sider af livet på borgen. Oplysninger man ikke har kunnet opnå gennem jordfaste anlæg og skriftlige kilder, der i øvrigt er fåtalligt bevaret indtil renæssancen. Det drejer sig om almindeligt husholdningsudstyr samt værktøj og landbrugsredskaber samt om våben og rideudstyr. De forskellige køn og aldergrupper er repræsenteret, og ud over de typiske mandlige og kvindelige aktiviteter er der fundet legetøj og børnesko, der viser, at der har boet hele familier på borge.

Der kendes knap 1000 voldsteder og borgruiner inden for det nuværende Danmarks grænser. Dertil skal lægges mange flere anlæg i Skåne, Halland, Blekinge og Slesvig-Holsten, der i middelalderen var en del af Danmark. De færreste er undersøgt arkæologisk. Endnu færre kendes gennem det sparsomme skriftlige kildemateriale.

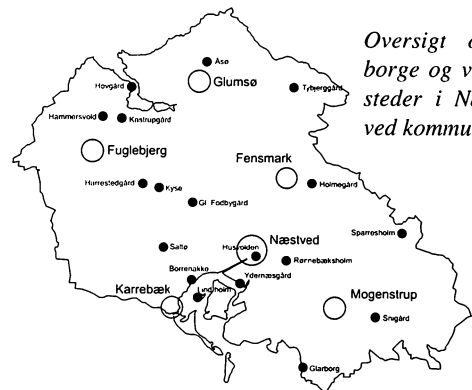
Grundet de forskellige udformninger af voldstederne, som var meget topografisk bestemt, kan man ikke opstille en typologi eller kronologi for anlæggene.

Borge og voldsteder i Næstved Kommune

Voldstederne i Næstved Kommune er i hovedsagen private, selvom kronen på én eller anden måde kan knyttes til flere af dem. Det gælder for eksempel Gunderslevholm, Padeborg (senere Sparresholm) og Husvolden i Næstved, der alle omtales i Sjællandske Krønike og blev erobret af Valdemar Atterdag, under hans erobring af magten over et splittet Danmark i midten af 1300-årene.

Voldstederne er ofte forgængere for en senere herregård eller mindre gård og ligger derfor ofte stadig i tilknytning til disse. Der er derfor sjældent offentlig adgang til stederne. Endvidere er kun få af lokaliteterne arkæologisk undersøgt. Det er derfor ret få og spredte oplysninger, der kan gives om de enkelte voldsteder. Ved gennemgangen af de udvalgte anlæg vil man se, at ikke alle kan henføres til højmiddelalderen, men noget senere. Anlæggene er taget med alligevel, idet de historiske, bygnings- og dateringsmæssige omstændigheder ikke er endeligt belyste.

Borganlæggenes udvikling i Næstved Kommune knytter sig i alt væsentligt til, hvad der skete på landsplan.

Oversigt over borge og voldsteder i Næstved kommune.

Hovgård, Tystrup sogn

Øst for Vinstrup by, ved Hørhaven, er en odde ved Tystrup Sø afskåret ved en nu tør grav, hvorover fører en vejdæmning. Stedet kaldes Hovgård. I 1878 blev der midt på den flade odde fremdraget kampestensfundamenter af et kraftigt, grundmuret tårn, ca. 7x7 meter. På dette tidspunkt var der endnu rester af vindues- og dørpartier samt en smukt udført vindeltrappe i kælderrummets nordøstlige hjørne. I 1896 blev der sløjfet betydelige murværksrester på stedet. Der er langt ind i 1900-årene ligeledes blevet fjernet meget kraftige murværksrester og kampestensfundamenter fra Hovgården. Mundtlige efterretninger vil vide, at der til alle tider er blevet fundet murforløb med tegl på området indenfor voldgravsforløbet.

Under gårdens nuværende bygninger findes i dag to senmiddelalderlige kældre opført i kampesten og munkesten bevaret. Endvidere findes genanvendte munkesten i flere af bygningerne.

I juni 2006 var Hovgården genstand for en arkæologisk forskningsundersøgelse ved Sydvestsjælland Museum, der dengang havde den tidligere Fuglebjerg Kommune som ansvarsområde. Ved undersøgelsen lykkedes det blandt andet at genfinde det ovennævnte tårnfundament. Fundamentet var opmuret af svære kampesten, men selve det øvre murværk var siden 1878 blevet nedbrudt til sidste sten.

Ved undersøgelsen blev der trukket en række grøfter, hvori fremkom adskillige fund af munkesten og smukt forarbejdede kalkstensfragmenter, der afslører, at der har været tale om et betydeligt anlæg. Der blev dog ikke fundet spor af træpalisader eller lignende befæstning ved voldgravene.

Der blev ikke fundet bygningsrester ældre end senmiddelalderen, og det er derfor vanskeligt at konkludere, om der på dette sted har ligget et voldsted i højmiddelalder-

ren – tiden for det massive byggeboom af voldstedsanlæg. Dertil kommer at de mange kalkstenfragmenter antyder betydeligt byggeri på stedet i renæssancen, idet det var et vigtigt bygningselement i den nederlandske renæssance, der havde sin storhedstid i slutningen af 1500-årene og begyndelsen af 1600-årene.

Det vides, at der i eller ved Vinstrup by har ligget en hovedgård, Vinstrupgård.

Muligheden for, at Hovgård er denne lokalitet, foreligger. Gården ejedes i middelalderen af slægten Banner. 1584 fik ejeren tilladelse til at nedbryde det murede tårn og bruge det til eget bedste. Omkring år 1600 blev lensmanden, Ebbe Munk, befalede at nedbryde husene på Vinstrupgård, føre de bedste materialer til Antvorskov, hvortil gården hørte, og sælge resten til bønderne. Jorden blev fordelt mellem kronens bønder i Vinstrup sogn.

Vinstrupgård nævnes jævnligt i Danmarks Riges Breve. Blandt andet omtales en Hr. Ridder Erik Thomsen af Vinstrup/Vinstorp ofte i begyndelsen af 1400-årene. Noget tyder på, at der har været betydelige værdier i de daværende skovarealer i området tilhørende Vinstrupgård. I 1573 kom Frederik d. 2 i besiddelse af gården. Flere breve fra hans hånd er skrevet på Vinstrupgård i 1570'erne.

Hovgården ligger på et meget naturskønt sted på et fremspringende næs på vestbredden af Tystrup Sø. Der er ikke adgang til gården, men stedet kan besigtiges fra Hørhaven.

Hammersvold, Tystrup sogn

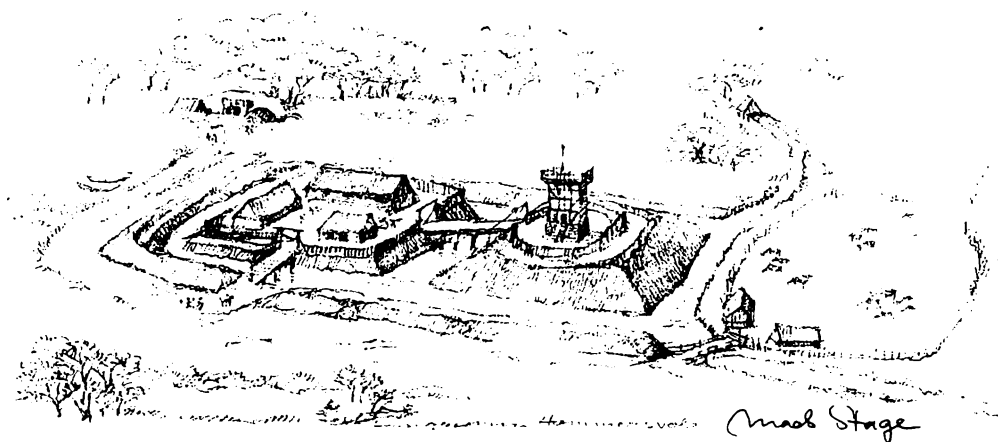
Sydligst i Tystrup sogn ligger et betydeligt voldsted. Lige øst for voldstedet opførtes omkring 1855 en skovriddergård. Navnet Hammersvold er siden knyttet til stedet. Voldstedet består af to omtrent kvadratiske borgbanker, ca. 40x40 m i basis, liggende i hinandens forlængelse i nord-syd, skilt ved en ca. 9 m bred, tidligere vandfyldt grav. Den søndre bank er noget højere end den nordlige. Bankerne har haft fælles grav med en ydervold, der delvis er bevaret i øst og vest. Dertil kommer en tredje bank mod syd, ca. 60x80 m, ca. 2,5 m høj og med en uregelmæssig form. Banken er helt bevokset, men man aner endnu bankens dimensioner. Den tredje bank er muligvis opstået naturligt, mens de to nordre er kunstigt opbygget i terrænet, der er præget af lave, fugtige omgivelser – tidligere mose. Hulebækken fra Tranemosen løb tidligere ind i den sydlige voldgravs vestende og ud igen i østenden. Nu er stedet gennemdrænet og afvandet.

Amatørkæolog Svend Dyhre Rasmussen, der hovedsagelig er kendt for sin medvirken ved undersøgelserne i Borup Ris i 1950'erne og 60'erne, undersøgte i 1949 på egen hånd Hammersvold, indtil han i september blev standset af National-

Hammersvold en dejligt vinterdag. Foto: S. Outzen.

museet. Svend Dyhre nåede imidlertid at gøre en række interessante iagttagelser på stedet: På nordbankens sydøstre hjørne fandt han umiddelbart under terrænet en 11 m lang kampestensrække, der løb langs bankens sydside. I vest forsatte den nordpå og efter ca. 7 m mod øst, således at der tegnede sig et fundament af en bygning. På den noget højere sydbanke fandt Dyhre ca. 30 cm under terrænet et 10-140 cm tykt lag af muld iblandet en del trækul, dyreknogler, jernrester, heriblandt jernnagler og en lysepibe, keramikskår, munkesten og marksten. Umiddelbart herunder lå munkesten og kampestenssætninger med svage spor af mørtel, men ingen reel munkestenmur. Om laget med trækul berettede Dyhre senere. „Overalt var der spor af

Mon Hammersvold kan have set således ud omkring år 1300? Efter Danielsen 2001.

trækul, store og små stykker, brændte ben og lignende. Jeg har endog konstateret smeltet jern – brændt fast på en munkesten“. Bygningerne er altså brændt på et tidspunkt, og efter branden har tomten fået lov at henligge i ruin en årrække, idet Dyhre bemærkede et tyndt, ca. 2-2,5 cm, lag over de nedstyrtede sten. Derefter er en påfyldning af banken iværksat - muligvis i forbindelse med forberedelsen til en nyopførelse, der imidlertid aldrig blev iværksat. De fundne keramikskår daterede Dyhre til perioden 1200 til 1400-årene.

Svend Dyhre Rasmussen konkluderede, at den nordlige banke må have udgjort ladegårdsbanken, men den sydlige har været tårnbanke. Han foreslog desuden, at Hammersvold kan være en forgænger til Kastrupgård, der tidligst kendes fra 1468.

I 1928 blev der ca. 300 m nord for Hammersvold ved landevejen fundet rester af en middelalderlig teglovn, der muligvis har tilknytning til voldstedet. Det er imidlertid aldrig blevet undersøgt arkæologisk.

Der kendes ikke meget til Hammersvolds historie i middelalderen, hvilket er med til at vanskeliggøre tolkningen af anlægget. Muligvis har stedet forbindelse til Vinstrupgård, der omtales en del i de skriftlige kilder, men hvis eksakte placering er usikker. Måske Pontoppidan havde ret, da han i 1787 skrev om Tystrup sogn: „I dette sogn haves fordum været to herregårde, Hammersvold og Vinstrupgaard...“ Men Hammersvolds bygningshistorie klarlægges under alle omstændigheder bedst ved fornyede arkæologiske undersøgelser.

Kastrupgård, Fuglebjerg sogn

Kastrupgårds nuværende hovedbygning ligger på et betydeligt og velbevaret, rektangulært voldsted, bestående af en plan, lav borgplads, ca. 200x120 m, omgivet af endnu til dels vandfyldte grave. Efter at den gamle bindingsværkshovedbygning var brændt i 1946, fandt man under denne

kampestensfundmenter fra en endnu ældre bygning. Det lykkedes dog ikke at konstatere denne bygnings grundplan eller alder. I voldstedets nordvestlige hjørne findes ruiner af et rundt tårn opført af kampesten.

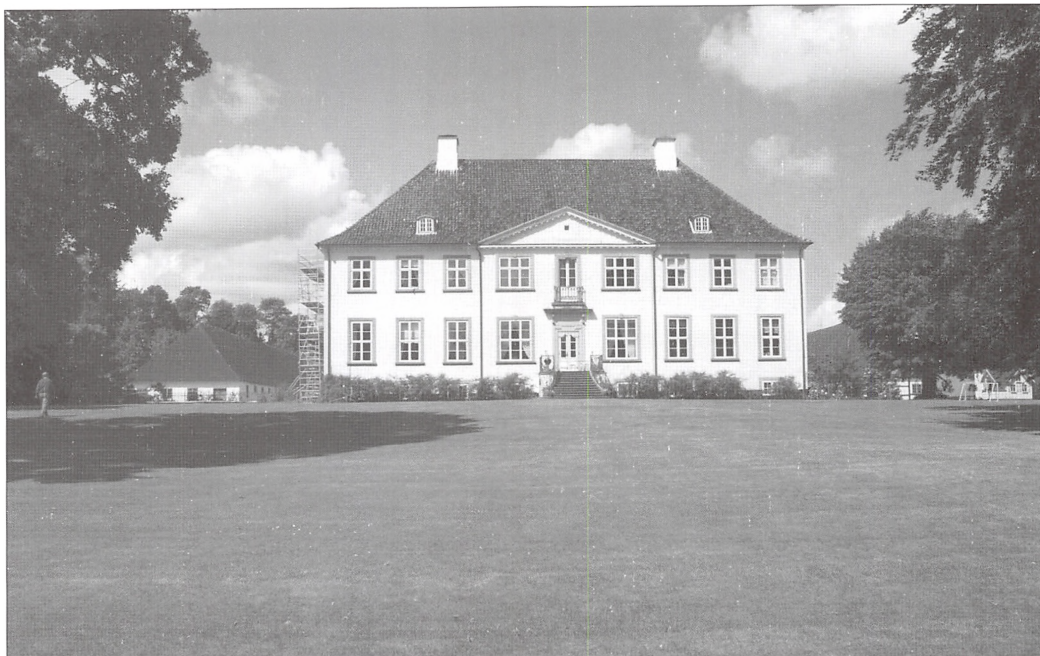
Kastrup var i middelalderen en landsby, men den nuværende gård er opstået i forbindelse med at landsbyen nedlagdes og jorden lagt til hovedgården Kastrupgård. Landsbyen tilhørte delvis Antvorskov kloster, men afhændede i anden halvdel af 1500-årene til kronen. Kastrupgård skal fra omkring 1500 have tilhørt slægten Dresselberg. 1662 omtales gården som øde og næsten nedbrudt. 1723 overgik gården til Carl Adolf von Plessen, der gjorde den til en del af de Plessenske fideikommissgodser.

Kastrup har sandsynligvis aldrig været et rigtigt middelalderligt voldstedsanlæg, men snarere en befæstet hovedgård, af hvilke der kendes flere fra den sene middelalder. Disse havde ingen reel befæstmæssig betydning, men symboliserede magt ved de fæstmæssige træk med vold og grav og eventuelle bygningsmæssige detaljer. Dette vil kun en arkæologisk undersøgelse nærmere kunne afklare.

Gunderslevholm, Gunderslev sogn

Herregården Gunderslevholm er ligesom Kastrupgård et eksempel på en nedlagt landsby, der er blevet opslugt af en hovedgård. Herregården Gunderslevholm ligger helt nede ved Susåens løb overfor landsbyen Skelby. Den nuværende, fritliggende hovedbygning stammer fra 1729, mens facadens dekorative udstyr formentlig er tilført ved en ombygning 1787, hvor anlægget i det ydre fik sit nuværende nyklassicistiske præg.

I middelalderen lå på dette sted kirken omgivet af landsbyen Gunderslevmagle og vel antagelig også landsbyhovedgården til

Gunderslev rejser sig på en markant banke over Susåen. Foto: S. Outzen 2008.

den borg, der i 1345 erobrede og ødelagdes af Valdemar Atterdag. I Sjællandske Krønike nævnes stedet ganske kort i forbindelse med kongens erobring af en række lokaliteter omkring Næstved: „1345: ... Danskerne tog befæstningen ved Næstved, og de ødelagde Gunderslevholm, efter marsken, Erik Nielsen, havde ladet besætningen dér hugge ned. På tredjedagen døde Jens Mogensen, som havde grundlagt dette sted“. Gunderslevholm gik herefter i arv til Jens Mogensens sønner, der stod højt i Valdemar Atterdags gunst.

Sporene af det gamle voldsted skal findes i parken. Der er tidligere fundet murerester på en banke nordøst for den nuværende hovedbygning, men også øst for hovedbygningen helt nede ved Susåen skal der være fundet bygningsrester. Muligvis hører det højmiddelalderlige voldstedsanlæg til mod nordøst, mens senmiddelalder- og renaissanceanlægget, der heller ikke kendes, lå helt nede ved Susåens bred? Det kan kun arkæologiske undersøgelser give svar på!

Harrestedgård, Hyllinge sogn

Harrestedgårds hovedbygning er temmelig kort, kun omkring 14 m lang. Den nordlige del er opført af røde munkesten over kampestenssyld og stammer fra senmiddelalderen; formentlig opført af slægten Markmand. Murene er nogle steder over 2 m tykke, og huset har oprindeligt haft to stokværk. Da man i 1840'erne forlængede huset mod syd, nedbrød man samtidig 1,6 m af de gamle mure, hvad der tyder på, at den ældste bygning har været ret kort og høj. Gården har tidligere været omgivet af grave, hvori har indgået store vanddrag vest for gården. Harrested kan næppe betegnes som et egentligt befæstet voldsted, men i den senmiddelalderlige skikkelse mere som en svagt befæstet gård på linje med mange andre samtidige gårde med stenhus og bindingsværksbygninger, der blev omgivet af voldgrav og udstyret med befæstmæssige træk, for eksempel Østrupgård på Sydfyn.

Harrested omtales første gang i de skriftlige kilder i 1344. Herefter kan man

faktisk nøje følge gårdens ejere helt op til i dag. Modsat flere af de andre voldsteder i kommunen har Harrested i denne periode ikke været ejet af hverken kronen eller Roskildebispen.

Kyse hovedgård, Vallensved sogn

I Kyse har ligget en hovedgård syd for skolen på en høj, naturlig banke, for en del omgivet af lavninger; af grave eller volde er intet spor, men på banken er opgravet ca. 3 m af en svær mur i granitkvadre, et ildsted af munkesten m.m. Borgen må have strakt sig neden for banken i øst, da der her er opbrudt en kampestensringmur. Forholdene er meget udviskede på grund af grusafgravninger og bebyggelse. En granitkonsolsten findes på Nationalmuseet, mens mange andre kvadre og munkesten findes spredte i byen. Voldstedets datering er uklar.

De ældste efterretninger om Kysegård er fra 1356, da hr. Peder Begere får skøde på gården af Valdemar Atterdag. I begyndelsen af 1400-årene var det meste af byen efterhånden erhvervet af dronning Margrethe, og 1436 skænkede Erik af Pommeren sit gods i Kyse til Maribo Kloster. Efter reformationen kom det atter i kronens eje, men fra 1600-årene er kilderne tavse om hovedgårdens videre skæbne.

Saltø Karrebæk sogn

Herregården Saltø kendes fra omkring år 1300. Dens først kendte ejer var hr. Jacob Fleb omkring 1330. 1386 fik dronning Margrethe skødebrev på Saltø Slot. Allerede 10 år senere, i 1396, overlod hun det til Roskilde bispestol, hvorfra det ved reformationen kom tilbage til kronen. Af bispelige og kongelige lensmænd på Saltø kendes blandt andre hr. Fikke Moltke til Kyse (død tidligst 1391), der 1387 fik overdraget „fortalium nostrum Sooltæ“, altså en befæstet borg. Saltø var i kronens

eje indtil 1668, da det mageskiftedes til generalkrigskommisær Otto Pogwisch, der året efter også overtog Fodbygård.

Hovedbygningen består af to fløje, nord og øst, der støder sammen i en ret vinkel. Den østlige del af nordfløjen er en rest af en befæstet middelalderborg, opført i gotisk tid, dvs. i høj- eller senmiddelalderen, af røde munkesten på en sokkel af rå kampestenssyld i to stokværk. I gavlen ses spor af to spidsbuede vinduer eller blændinger, og kælderens er dækket af otte fag gotiske hvælvinger. Bygningen omtales i en synsforretning under navnet Fruerstuehuset, og i forbindelse hermed nævner samme kilde et firkantet tårn syd for Fruerstuehuset, en gammel grundmuret bygning, fire loft højt. Dette tårn, som har været borgens centraltårn, styrtede sammen 1715 og er ikke siden genrejst. Borgen, som har omfattet endnu flere bygninger, har været omgivet af grave, hvoraf man endnu kan se spor. De resterende fløje er senere tilbygninger. Der er aldrig blevet foretaget arkæologiske udgravninger på Saltø, men det kunne være spændende at undersøge den middelalderlige borg nærmere for at kunne bestemme dens oprindelige karakter og udseende, og antal bygninger samt i det hele taget kunne datere anlægget mere præcist.

Ved renovering af murværket på Saltøgårds hovedbygning fremkom sporene af de oprindelige middelalderlige døre og vinduer. Foto Erik Olsen begyndelsen af 1970'erne.

Gammel Fodbygård voldsted, Fodby sogn

Voldstedet af det ældre Fodbygård ligger på marken umiddelbart vest for Gamle Fodbygård mellem Næstved-Vallensved-vejen og Bøssevænge skov, ca. 4 km nordvest for Fodbygård. Voldstedet har længe været under plov og er næsten helt udjævnet, men endnu anes gårdtomten, et firkantet plateau, ca. 140x140 m, omgivet af gravsænkninger. På pladsen er oppløjet brolægning og munkesten. I 1755 skal gårdens bygninger næsten overalt have været opklinede med ler og alle fire længer tækket med strå. Med andre ord, så har her på dette tidspunkt sandsynligvis ligget et firlænget bindingsværksgård, med et grundmuret stuehus. Fodbygård skal være brændt 1770.

Nationalmuseet undersøgte voldstedet i 1950'erne, hvorved der blev afdækket rester af et ca. 20x30 m stort stenhus med kælder samt dele af stolpebyggede huse og bindingsværkshuse indenfor et trekantet voldomgivet område. Der fandtes desuden spor efter ydre voldgrave og brønde.

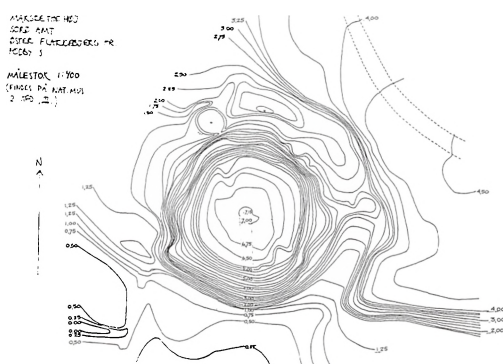
Desværre er Nationalmuseets udgravningsresultater aldrig blevet publiceret. Genstandsmaterialet er opmagasineret, men er tilsyneladende aldrig blevet gennemgået. Det er ærgerligt, at det er gået sådan. Det er sjældent, at man har mulighed for og ressourcer til at udgrave og dermed klarlægge de middelalderlige voldsteders opførelses- og bygningshistorie. Men værre er det, når materialet blot bliver gemt af vejen og glemt. Forhåbentlig finder man en skønne dag ressourcer til en gennemgang af Fodbygård-materialet, således at vi alle kan få glæde af det og blive klogere på voldstedets historie.

Fodbygård nævnes i Roskildebispens jordebog omkring 1370 som tilhørende denne med et ret betydeligt bøndergods. Men allerede 1287 var den af Roskildebispens forlenet til Oluf Lunge (død senest

1302). 1385 er den forlenet til Jacob Olufsen Lunge. Derefter hører man ikke mere til gården, førend den ved reformationen kom under kronen. 1624 mageskiftede kronen gården til Roskilde domkapitel. 1669 kom den ved et nyt mageskifte til generalkrigskommissær Otto Pogwisch til Saltø. Gården handledes temmelig ofte, men desværre fortæller de bevarede kilder intet om ombygningerne på stedet, end-sige, hvornår voldstedet fraflyttedes og en ny hovedbygning blev opført.

Borrenakke/Margrethevold, Fodby sogn

I det sydvestlige hjørne af Borrenakke skov, nær udløbet af Borge Å i Karrebæk Fjord ligger voldstedet Borrenakke. Stedet kaldes undertiden også for Margrethevold, og knyttes til et sagn om dronning Margrethe Sambiria, også kaldet Margrethe Sprænghest. Margrethe var datter af fyrst Sambor af Pommern. Hun blev i 1248 gift med Christoffer d. 1. og senere, i 1252, kronet sammen med ham. Dronning Margrethe Samiria døde 1282. Stedet kendes i øvrigt ikke fra de skriftlige kilder. Borrenakke er anlagt i skrænten mod stranden, mens den mod nord og øst ind mod skrænten omgives af en ca. 10 m bred ringgrav. I det lave terræn vest for banken ses et jorddige, der tangerer skræntens fod og fortsætter videre mod nord. Bankens sider

Plan af Margrethevold. NÆM 1999:120

står ret stejlt. Dens topflade, der måler ca. 25 m i diameter, har en svag cirkulær forhøjning, koncentrisk med banken og ca. 12 m i diameter. I forhøjningen ses en del kampesten. Inden for anes en svag sænkning. Voldstedet er nu bevokset.

I forbindelse med nedlægning af en kloakledning gennem voldgraven blev der i vinteren 1999 foretaget en mindre undersøgelse på stedet, der dog ikke bragte nye oplysninger om voldstedet. Der blev ikke gjort fund overhovedet.

Ydernæsgård, Næstved

Sydøst for den nuværende Ydernæsgård finder man det overpløjede voldsted af gårdens middelalderlige forgænger. Voldstedet er afgrænset vest og syd af Karrebæk Fjord og mod øst af et mosedrag. Næssets yderste sydlige spids er afskåret ved en tværgrav, „Dejtruget“, der nu er meget udjævnet, og som måske altid har været en tør grav. Der er på stedet fundet munkesten og vingeteg. I 1966 blev dele af voldstedet blev udgravet af Nationalmuseet. Der blev fundet rester af en kælder, som var opdelt i to rum, havde gulve belagt med piksten og brudstykker af uglaserede fliser dekoreret med liljer. Kælderen dateres til 1500-årene. Der vides intet om stedets historie.

Dele af voldstedet af det gamle Ydernæsgård blev udgravet af Nationalmuseet i 1966, hvor man fandt fundamentet af en kælder. Foto NÆM 1979:355.

Lindholm, Vejlø sogn

På øen Lindholm i Karrebæk Fjord ligger et ringformet anlæg, der består af en ca. 100x150 m stor plads omgivet af en omtrent 1 m høj, oval ringvold med 8-10 m brede grave langs både inder- og ydersiden. Ved voldanlæggets sydvestlige side er der spor efter en ca. 30x10 m stor bygning, som strækker sig ca. 10x10 m udenfor anlægget. En tilsvarende cirkulær aftegning ca. 60 m i diameter ses overfor på Gavnø.

Stedet appellerer til fantasien for intet vides om anlægget. Nogle mener, at her har ligget et voldsted, mens andre er mere overbeviste om, at det blot er en kvægfold? Har anlægget en forbindelse til det cirkulære anlæg på Gavnø? Spørgsmålene er flere end svarene! Der kendes endvidere intet til anlæggets alder.

Husvolden, Næstved

Husvolden i Næstved by omtales flere gange i gamle dokumenter. Dels kendes borgen fra skriftlige beretninger og dels kendes voldstedets omtrentlige placering fra ældre kort.

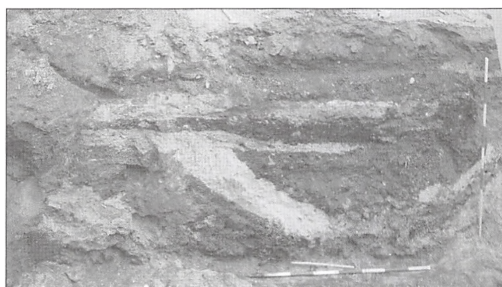
De første efterretninger om borgen findes i Sjællandske Krønike, hvor der blandt andet omtales Valdemar Atterdags erobring af borge i og omkring Næstved:

„1344: ... Danskerne belejrede sig om fæstningen ved Næstved, men kunne intet udrette og drog bort efter at have sluttet våbenhvile“.

„1345: ... Danskerne tog befæstningen ved Næstved, og de ødelagde Gunderslevholm, efter marsken, Erik Nielsen, havde ladet besætningen dér hugge ned. På tredjedagen døde Jens Mogensen, som havde grundlagt dette sted. Borgen Padeborg blev vundet“.

Man kender stort set intet til fæstningens konkrete udseende. Naturligvis har det haft et ydre og en indretning, der svarede til tidens øvrige borganlæg, altså med grave, volde, mure, palisader, tårne m.m.,

men hvorvidt størstedelen af anlægget var opført i træ eller grundmur, ved vi desværre ikke. Næstved Museum fik i december 2005 et lille glimt af anlægget. Hvor Platan Allé løber sammen med Indre Vordingborgvej dukkede en bid af Husvolden frem. En stor nedgravning i undergrunden viste, at der netop hér på et tidspunkt havde ligget en meget stor, vandførende grøft, der senere er blevet fyldt op med sand og muld. Middelalderlige potteskår i opfyldsmaterialet kunne datere voldgraven, og dermed kunne den middelalderlige borg lokaliseres. Desværre har senere gravninger tæt herved ikke kunnet tilvejebringe mere viden om fæstningen, men det kommer nok en skønne dag.

Ved gravning på Platan Allé dukkede pludselig to store grøfter i profilerne. De er foreløbig eneste fysiske bevis på Husvoldens eksistens. Foto J. Bade 2006.

De danske konger har aldrig haft et egentligt kongeligt slot eller en kongsgård i Næstved. Fra de skriftlige kilder ved vi, at kongerne og deres hustruer ind imellem gæstede byen i kortere eller længere tid. De har undertiden ejet ejendomme i byen, uden at man ved præcis hvor!

Efter erobringen af Husvolden planlagde Valdemar Atterdag at bygge en ejendom i Næstved og bad derfor Skovkloster om at overlade ham en grund med fiskedam til formålet. Klosteret imødekom kongens ønske og overlod ham en grund, der lå ved åen syd for sortebrødreklosteret, og hvor der var en dam. Muligvis Husvol-

dens grund. Dog på bestemte vilkår, nemlig at kongen ikke måtte opføre bygninger, som kunne komme klostret - eller dets mulighed for indtægter fra byen - til skade. Valdemar Atterdag lovede desuden, at bygningen ikke måtte blive højere end 30 alen, dvs. ca. 19 m. Kongsgården blev sikkert aldrig opført, da der ikke er efterretninger om en sådan. Den pågældende grund var da også i klostrets eje ved reformationen.

Aasø, Glumsø sogn

Ved en berejsning af Nationalmuseet i 1914 blev det berettet, at der ved udgravning til gården på matrikel 6 i Aasø By tidligere var fundet en stenbro samt en stor jernnøgle. Der havde desuden været en voldgrav mellem havehjørnet og den nordre længe.

De skriftlige kilder nævner, at Aasø hovedgård i 1566 tilhørte kronen, men dette år blev mageskiftet til Otto Rosenkrantz' børn for Atterup hovedgård i Odsherred. Om det er hovedgårdens voldsted, man har fundet rester af i Aasø vides ikke, da stedet aldrig er blevet undersøgt arkæologisk.

Tybjerggård, Tybjerg sogn

Tybjerggård ligger på en høj banke vest for Tybjerg Kirke omgivet af voldgrave. Og er i sin nuværende skikkelse opført af Tyge Rothe mellem 1763 og 1792. I østfløjen er der bevaret rester af ældre bygninger, mens den velbevarede kælder er opført i 1400-årene. Kælderen skal efter sigende have været benyttet til fængsel, da birkeetinget holdtes på gården.

Hvordan anlægget har set ud i middelalderen vides ikke nærmere bestemt. Muligvis har her ligget befæstet gård, altså et voldsted eller en borg? Stedet har i hvert fald potentiale til det.

Tybjerggård nævnes første gang i de skriftlige kilder i 1325 og ejedes på dette tidspunkt af fru Margrethe, datter af Jens

Sjællandsfar og enke efter Henrik Albertsen Eberstein (død før 1322). Tybjerggård ejedes senere af Margrethes datter Cecilie.

Padeborg - Sparresholm, Toksværd sogn

Det middelalderlige voldsted, Padeborg, der ligger under det nuværende Sparresholms hovedbygning, er nok det bedst kendte af alle de omtalte borge i kommunen. Det findes omtalt i de skriftlige kilder ved midten af 1300-årene og store dele af anlægget blev udgravet af Nationalmuseet i 1958 i forbindelse med en opmåling af herregården.

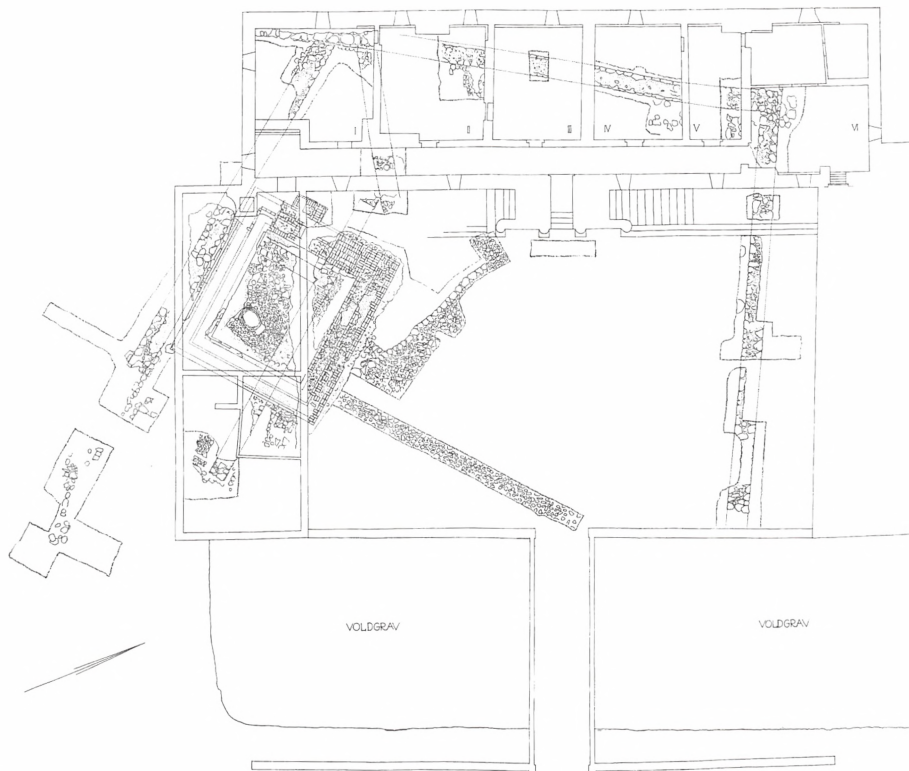
Området omkring Sparresholm er rig på moser og småsøer, og selve herregården ligger på en landtunge, der fra øst skyder sig ud i en af disse moser, oprindeligt en sø, der blev udtørret i 1800-årene. Mod øst

Under den nuværende hovedbygning på Sparresholm lå i middelalderen en borg, der spillede en vigtig politisk rolle på Valdemar Atterdags tid. Hovedparten af ruinerne er bevaret under sydfløjen, der anes til venstre i billedet. Foto: S. Outzen.

begrænses de nuværende bygninger af en ca. 11 m bred, vandfyldt grav.

Nationalmuseets udgravninger viste, at borgen lå placeret lidt anderledes på holmen i middelalderen end den gør i dag, og

Plan over Sparresholm med indtegnning af de i 1958 fremgravede ruiner af det middelalderlige Padeborg. Efter Stiesdal 1961, s. 98.

at dele af anlægget forsvandt med opførelsen af Sparresholms bygninger i begyndelsen af 1600-årene. Ved udgravningen af dækkedes rester af et borganlæg med i alt minimum to byggefaser.

Det ældste Padeborg bestod af en kraftig ringmur, der omgav en skæv, firkantet gårdsplads. Borgens form blev formodentlig dikteret af de naturlige terrænformer på den landtunge, der strakte sig ud i søen. Gårdens begrænsning mod øst kunne ikke afklares, idet ringmuren sandsynligvis har stået, hvor de nuværende voldgrave befinder sig. Adgangen har sandsynligvis fundet sted fra denne side gennem et porttårn. Borgens bygninger bestod i øvrigt af et palatium og nogle lettere bygninger, hvoraf fandtes meget få spor.

Det ældste anlæg minder i sin opbygning meget om Søborg, Lilleborg (Bornholm) og Åhus (Skåne) og skal måske dateres til omkring år 1200? For denne datering taler fund af kridtsten og et kridtstenssøjleskaft af samme karakter som fundet ved de samtidige befæstninger i Søborg og Absalons borg i København.

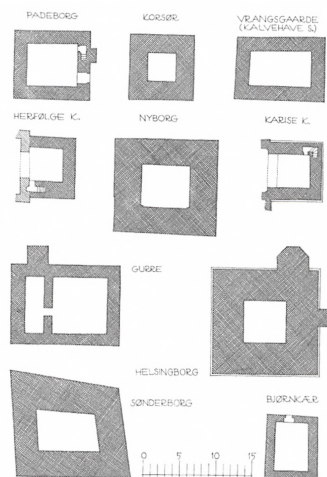
På et - ukendt - tidspunkt blev det dog nødvendigt at modernisere borgen. Palatiet blev nedbrudt og helt i tråd med tidens tendenser blev et kraftigt tårn opført på samme sted. Det kan sagtens være sket omkring år 1300. Flere steder på borgen fandt arkæologerne et betydeligt brandlag, der tyder på at borgen blev offer for en brand. Borgen blev ikke genopbygget efter branden!

Ved udgravningerne fandt man en del genstande i form af lerkar, et jernspænde, to jernknive, en armbrøstbolt samt forskellige træ- og jerngenstande, der er meget typiske for genstandsfund fundet på borge og voldsteder. Sammen vidner de om livet på borgen.

Padeborg har været en vigtig brik i det politiske spil ved midten af 1300-årene. Sjællandske Krønike omtaler borgen i 1343 i forbindelse med at bisp Svend af Aarhus

og Roskilledekan Jacob Poulsen på en tilbagejelse fra Varberg, hvorhen de var sendt af Valdemar Atterdag for at forhandle med den svenske konge, blev overfaldet og ført til Padeborg som fanger, hvorpå der lyses interdikt over landet. Året efter blev der sluttet våbenhvile mellem de danske og tyske hære. Aarhusbiskop Svend og Roskilledekan Jacob Poulsen blev herefter frigivet af deres fangenskab og interdiktet ophævedes. I 1345 lykkedes det Valdemar Atterdag at erobre Padeborg, der i perioden 1334 til 1355 tilhørte Over Pedersen, der førte slægten Geres våben. Selve ejendomsforholdet til borgen synes ikke varigt ændret ved borgens erobring, men bag tilfangetagelsen af biskoppen og dekanen stod næppe andre end rigets fjender, de hollandske grever eller deres tilhængere.

De brandlag arkæologerne fandt ved udgravningen af Padeborg skal måske ses i sammenhæng med Valdemar Atterdags erobring af borgen i 1345? Ingen genstandsfund på stedet kan datere borgen nærmere, men sikkert er det: Her lå i middelalderen en borg af ikke ubetydelig karakter!

Grundplaner af forskellige middelalderlige borgtårne og kirketårne til sammenligning med Padeborg-tårnets plan. Tårnet her har i planen snildt kunnet måle sig med andre tårne fra betydningsfulde anlæg på samme tid. Efter Stiesdal 1961, s. 93.

Holmegaard, Holme-Olstrup sogn
 Holmegaard er Sjællands eneste bevarede herregård opført i bindingsværk. Den nuværende hovedbygning ligger på en lav banke i kanten af mosen og er opført i bindingsværk i 1635 af rigsadmiral Claus Daa. Selve hovedbygningen er omkranset af en voldgrav, mens ladegården kun delvis er omgivet af en ydre voldgrav. Adgangen til banken sker via en bro over voldgraven gennem porten i den oprindelige portfløj i to stokværk. De to sidefløje er opført nogle år senere. Der er ingen tvivl om, at den nuværende hovedbygning har haft en forgænger, men om stedets historie i middelalder og renæssance vides meget lidt. Ved arkæologiske undersøgelser i vinteren 2007/2008 er det imidlertid lykkedes at finde fragmentariske bygningsrester af flere senmiddelalderlige, teglbyggede bygninger på stedet.

Ved udgravning på banken fremkom et meget kraftigt kampestensfundament, der

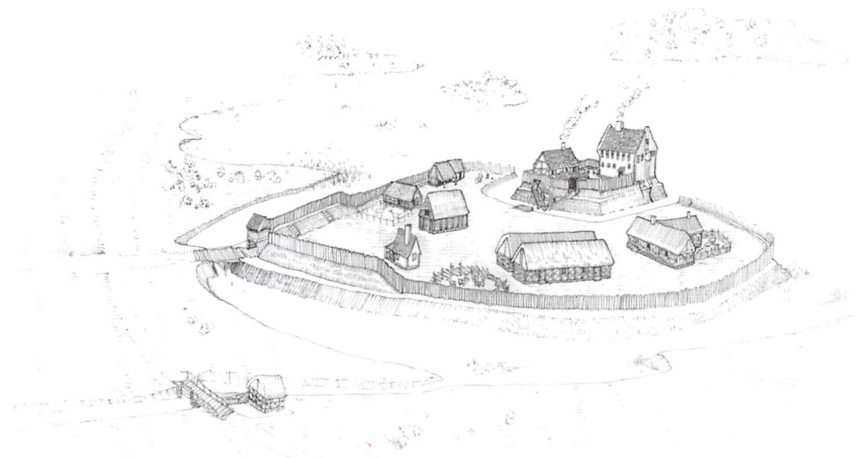

I vinteren 2007/2008 fulgte Næstved Museum en række udgravningsarbejder på Holmegaard. Foto J. Boel 2008.

lå noget skævt i forhold til de nuværende bygninger – der kan således næppe være tale om resterne af en fjerde, forsvundet fløj, men muligvis kan det høre til et ældre, senmiddelalderligt bygningsanlæg på stedet. Ved sydfløjens nordende blev udgravet dele af mur og gulv opført af munkesten. Flere steder på banken blev der

Holmegaard set fra sydvest. Foto J. Boel 2008.

Måske har Holmegaard set således ud i 1300-tallet? Rekonstruktion tegnet af J. Boel 2008.

påtruffet mængder af større marksten. Hvad deres funktion har været er uvist – måske har de skullet fungere som stabilisering af den delvis naturlige, delvis kunstigt opført banke. Store opfyldslag på banken tyder på en markant ændring af forholdene på den oprindelige banke. Måske er dette allerede sket ved de første byggerier på stedet eller senest ved opførelsen af de nuværende bygninger kort før midten af 1600-årene?

Foruden kampestensfundament, murværksrester og munkestensfragmenter blev der fundet en del kvadersten. Sådanne finder man normalt indenfor kirkearkitekturen og borganlæg fra ældre middelalder. I hvilken kontekst de skal forstås på dette sted vides ikke. Måske de stammer fra et endnu ældre borganlæg på stedet?

Også på ladegårdsbanken blev der ved ledningsarbejder i denne vinter gjort fund af murværk opført af munkesten. Desværre blev der så godt som ikke gjort genstandsfund på stedet. Det er derfor ikke lykkedes at datere bygningsresterne nærmere end senmiddelalder og tidlig renaissance. Det var tillige ikke muligt at følge bygningssporene over større områder, da

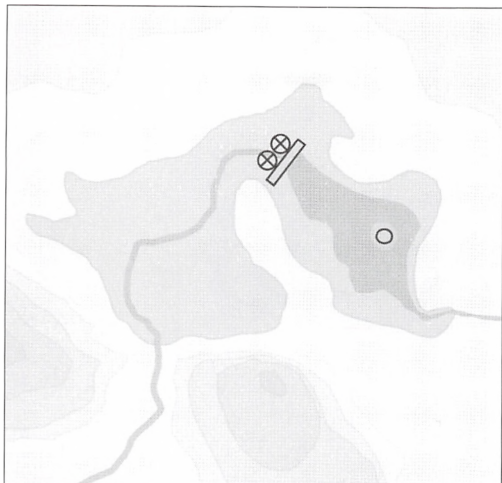
udgravningsgrøfterne var ret smalle. Det er derfor ikke muligt at sige meget om bygningernes konstruktion eller funktion.

Rønnebæksholm, Rønnebæk sogn

Landsbyen Rønnebæk optræder i de skriftlige kilder allerede i 1135, mens Rønnebæksholm først nævnes i de skriftlige kilder i 1321. Dette siger dog ikke nødvendigvis noget om, hvor gammel gården er – den kan være endog en del ældre. I 1399 hører man igen om Rønnebæksholm i forbindelse med at ejeren, Fikke Moltke,

På marken øst for Rønnebæksholms bygninger ligger Dyreholmen. Her kan det ældste Rønnebæksholm have ligget fra middelalderen og indtil midten af 1500-årene. Foto S. Outzen 2008.

Kortet viser Rønnebæksholms placering i landskabet kort efter år 1500. Th. ligger gården på den lille holm i søen. Tv. Herfor ses dæmningen og vandhjulene, som drev to vandmøller. Rønnebækken løber igennem mølledammen for at munde ud ved Næstved i Karrebæk Fjord. Rekonstruktionskitse udført af Næstved Museum 2001.

måtte afstå sit gods til dronning Margrethe. Herefter var ejendommen i kongens eje og blev administreret af forskellige lensmænd. I 1571 valgte Frederik d. 2. at skænke godset til diplomaten, licentiat Caspar Paslick (død 1597). Stedet har siden været i privat eje. Nu ejes Rønnebæksholm af Næstved Kommune som kunst- og kulturcenter – ja, tiderne skifter!

Det nuværende Rønnebæksholm ligger i et lavtliggende engdrag ved Rønnebækken på en flad bakke, der er forhøjet med en kunstigt anlagt banke. Det middelalderlige voldsted er muligvis at finde på Dyrehaveholmen omtrent 300 m øst for det nuværende Rønnebæksholm. Stedet er aldrig blevet undersøgt, og der foreligger ingen oplysninger om fund fra holmen. Sandsynligvis flyttedes gården til dens nuværende plads i slutningen af 1500-årene – nogenlunde samtidig med talrige andre steder, hvor voldstederne fraflyttedes og de nye herregårdsbygninger anlagdes i umiddelbar nærhed.

Snigaard, Snesere sogn

Syd for landsbyen Aaside, på kanten af Blangslev-Bøgesø Mose, ligger resterne af det markante Snigaard voldsted, der i en periode i 1500- og 1600-årene fungerede som len under kronen. Om stedets historie vides ikke meget, men man kender navnene på de lensmænd, som i perioden bestyrede lenet. I mange tilfælde hørte disse til blandt tidens fremmeste adelsmænd.

Snigaard kendes fra skriftlige kilder fra slutningen af 1300-årene, da det knyttes til blandt andet ejeren af Rønnebæksholm Cort Moltke. Hans søn, Fikke Moltke, solgte dog godset til kronen i 1399. Om perioden 1399 til 1563, hvor Snigaard hørte under kronen vides intet. Muligvis blev det administreret i sammenhæng med Rønnebæksholm, der på samme tid var blevet overdraget til kronen. Hvilken karakter Snigaard har haft i middelalderen ved vi desværre ikke noget nærmere om.

Kronens gods blev allerede tidligt i middelalderen administreret af forvaltere, brydere, der derudover måtte påtage sig administrationen af kongemagtens øvrige anliggender i lokalområderne. Da omfanget af administrative forpligtelser øgedes op gennem middelalderen skete der en vis centralisering af den kongelige lokaladministration samtidig med, at mere fornemme personer nu kom til at varetage dem.

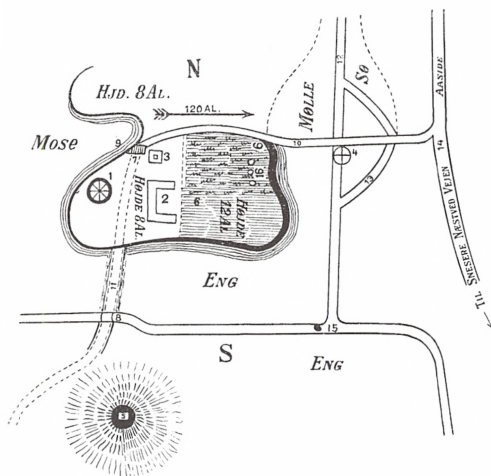
De kongelige borge blev efterhånden naturlige administrationscentre for ganske store områder. De var derfor i højere grad sæde for administrative end egentlige forsvarsmæssige funktioner. Borgen var bolig for kongens repræsentant, lensmand eller foged, der skulle bestyre kronens gods i det enkelte len og sørge for vedligeholdelse af borgen og de tilhørende økonomibygninger samt varetage administrative opgaver som opkrævning af skatter og afgifter til kongen. Dertil hørte en juridisk virksomhed, og lensmanden havde pligt til

at bekendtgøre og formidle nye love, forordninger og kongelige befalinger samt organisere forsvar og mobilisering i tilfælde af krig. Desuden var borgene ofte sæde for forskellige politiske forhandlinger både i krigs- og fredstid.

I 1563 oprettede Frederik d. 2. Snigaard len med Roskilde som hovedden. Omkring år 1600 kom Snigaard under Vordingborg Hovedden. 1774 solgte kronen alt krongodset i Vordingborg Amt, hvorefter der oprettedes 12 herregårde. På dette tidspunkt var bygningerne på Snigaard da også revet ned!

Om selve Snigaard vides af Markbøgerne fra 1682, at stedet var øde. Helt øde kan gården imidlertid ikke have været, da den vedblev at være beboet frem til 1715. Bygningerne blev helt nedbrudt i 1745.

Selve borgbanken er nu delvist bortgravet i forbindelse med grusgravning, men var oprindeligt ca. 150 m lang og lå paral-

Skitse af anlægget. 1. Borgtårn 2. Ladegård 3. Smedje 4. Vandmølle 5. Tårn på Blangslev Bakke 6. Abildgård 7. Borgeled 8. Vindebro 9. landingssted 10. Vej over mølledæmningen 11. Vej over søen 12. Åen fra Aaside 13. Åens bagløb 14. Vejen fra Aaside 15. Åen fra Snesere Moser 16. Måske fundamenter fra en bygning. Efter Jensen 1912, s. 90.

Sådan ser voldstedet ud i dag. Foto S. Outzen 2008.

lelt med åen. Til voldstedets sydvestre del fører en dæmning, der foruden en formodet funktion som adgangsvej har opstemmet Snesere Å. Dæmningen over bakken fra Aaside formodes at være rester af en vandmølle og dennes bagstrøm. Dæmningen står stadig tydelig i terrænet. Voldstedet har tidligere været omgivet af vand. Øst for selve voldstedet lå ladegården.

Hvorledes borgens og gårdens bygninger har set ud vides ikke, men der er ved gravninger på banken fundet en del brændte mursten og genstande, heriblandt stumper af kakkellovssten, der vidner om livet på borgen.

Glarborg, Hammer sogn

I den sydlige del af Hammer sogn, tæt ved Dybsø Fjord og syd for Kylebækken, ligger det formodede voldsted Glarborg. Der er på stedet fundet teglsten og rester af egepæle. Umiddelbart nord for åen ligger tomten med tilhørende dæmning og dam efter Kylebæk vandmølle, der blev nedlagt i 1600-årene.

Der findes ingen skriftlige kilder, der kan berette om Glarborgs historie. Der er endvidere ikke foretaget en arkæologisk undersøgelse på stedet, som har kunnet bekræfte voldstedets eksistens og konstruktion.

Litteratur

Upubliceret litteratur:

www.dkconline.dk

Undersøgelserapport for arkæologisk forskningsundersøgelse af voldstedet Hovgaard ved Tystrup Sø SVM 2005070, Sydvestsjælland Museum 2006.

Outzen, S.: Borge i Øresundsområdet fra midten af 1100-årene og til 1588

– udformning og funktion, upubliceret hovedfagsspeciale fra Aarhus Universitet.

Ydemæsgård: NÆM 1979:355

Margrethevold: NÆM 1999:120

Husvolden: NÆM 2005:132

Holmegaard: NÆM 2007:167

Publiceret litteratur:

Andersen, Aage. 1987. Middelalderbyen Næstved.

Boje Hilligsø Andersen, C. 2003. Boliger på borge, bolig og familie i Danmarks middelalder (red. E. Roesdal), p. 101-109.

Danielsen, D. 2001. Hvad skjuler borg-bankerne på Hammersvold, Julehilsen 2001 (udgivet af Lions Club, Fuglebjerg).

Fabricius, H. 1999. Københavns topografiske udvikling indtil 1300. Aarbøger for Nordisk

Oldkyndighed og Historie 1998.

Gabrielsen, K. 1999. Bispeby og kongestad.

Hammershus. Guide, Udgivet af Skov- og Naturstyrelsen. 1999.

Hansen, P.B. 1991. Glimt fra Fladså Kommune: Snigaard Voldsted, Nyt fra Næstved Museum 25, p. 12-13.

Jantzen, C. og R.A. Olsen. 1998. Voldsteder i Danmark. Sjælland og Lolland-Falster. En vejviser.

Jensen 1912: Optegnelser om Snégaards (Snigaards) Borg og Len, Aarvog for Historisk Samfund for Præstø Amt 1912, p. 87-110.

Koch, J. 1999: Borg og vold.

- Liebgott, N.-K. 1989: Dansk middelalderarkæologi.
- Mortensen, M. 1999. Dansk Artilleri indtil 1600.
- Olsen, R. A. 1986: Borge i Danmark.
- Riismøller, Peter. 1957. Borg. Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder bd. 2, sp. 131-135.
- Roland, T. 2006. Husvolden. Næstveds middelalderlige fæstningsværk, Nyt fra Næstved Museum 67, p. 4-5.
- Sjællandske Krønike, oversat og kommenteret af R. A. Olsen, 1989, 3. oplag 1995.
- Smidt, C.M. 1934. Forsvaret i danske Borge, Nationalmuseets Arbejdsmark 1934, p. 29-43.
- Smith, O. 1935. Næstved 1135-1935.
- Stadsmuseet Malmö Museer. 1998. Malmöhus. En vandring genom slottet och dess historia.
- Stiesdal, H. 1961. Padeborg, Nationalmuseets Arbejdsmark 1960, p. 72-96.
- Trap Danmark, Præstø Amt bd. IV, 1, femte udgave, Kbh. 1955.
- Trap Danmark, Sorø Amt bd. III, 3, femte udgave, Kbh. 1954.
- Danske Slotte og Herregårde bd. 4. Midtsjælland, Kbh. 1964.
- Danske Slotte og Herregårde bd. 5. Sydsjælland, Kbh. 1964.
- Weilbach, F. 1934: Kronborgs restaure-ring og det gamle Krogen Slot. Frederiksborg Amts historiske Samfunds Aarbog 1934, p. 30-56.

Susanne Outzen, Næstved.

Født 1977. Cand. mag. i Middelalderarkæologi. Ansat som museumsinspektør ved Næstved Museum 2006. Har skrevet et nummer af Liv & Levn om Herluf Trolle og Birgitte Gøies bibliotek samt flere artikler til andre museumstidskrifter.

Vordingborg - en by uden præg af luksus

I 1637 havde byen 212 skatteydere,
hvoraf de 15 boede i Nyråd.

Af Dorthe Wille-Jørgensen

Vordingborg er og har altid været en mindre by (fig. 1). Vi kender ikke så meget til middelalderens by. Det eneste stående hus, der kan føres tilbage til middelalderen er Vor Frue Kirke. Byen blev i 1400-tallet befæstet med en voldgrav, muligvis med bagvedliggende vold. Den inden for liggende by har været en bindingsværksby til op i 1800-tallet.

En by med ambitioner

At byen i 1400-tallet har haft større agt end den havde magt kan foruden i bybefæstningen spores i byens kirke (fig. 2). Efter alt at dømme er den påbegyndt efter 1432, hvor den gamle kirke/kapel i et pavebrev omtales som værende i stærkt forfald. Byggeriet blev lagt stort an, men gik snart i stå. En kalkstensrække højt oppe på skibets nordvæg menes at være lagt på den endnu ufærdige mur for at beskytte den mod vind og vejr under et byggestop. Kigger man nærmere efter, kan man se, at hele væggen er stærkt vejrpåvirket, hvilket vidner om, at byggeriet må have ligget stille over en længere årrække. Da byggeriet

Fig. 2

genoptages, er det tydeligt, at man har måttet ændre på de oprindelige honnette planer. I stedet for et højt midtertag og selvstændige tage på sideskibene, hvor de lodrette murpartier mellem de to tage skulle udstyres med store vinduer, har man lagt eet stort tag over det hele. De oprindeligt planlagte trappetårne, der skulle rage op som spir over tagryggen blev aldrig fuldført, og det planlagte store kor blev aldrig bygget. På kirkeloftet kan man se fortandingen, hvor det tænkte kor skulle have været bygget på, og det stående kor, der

Fig. 1

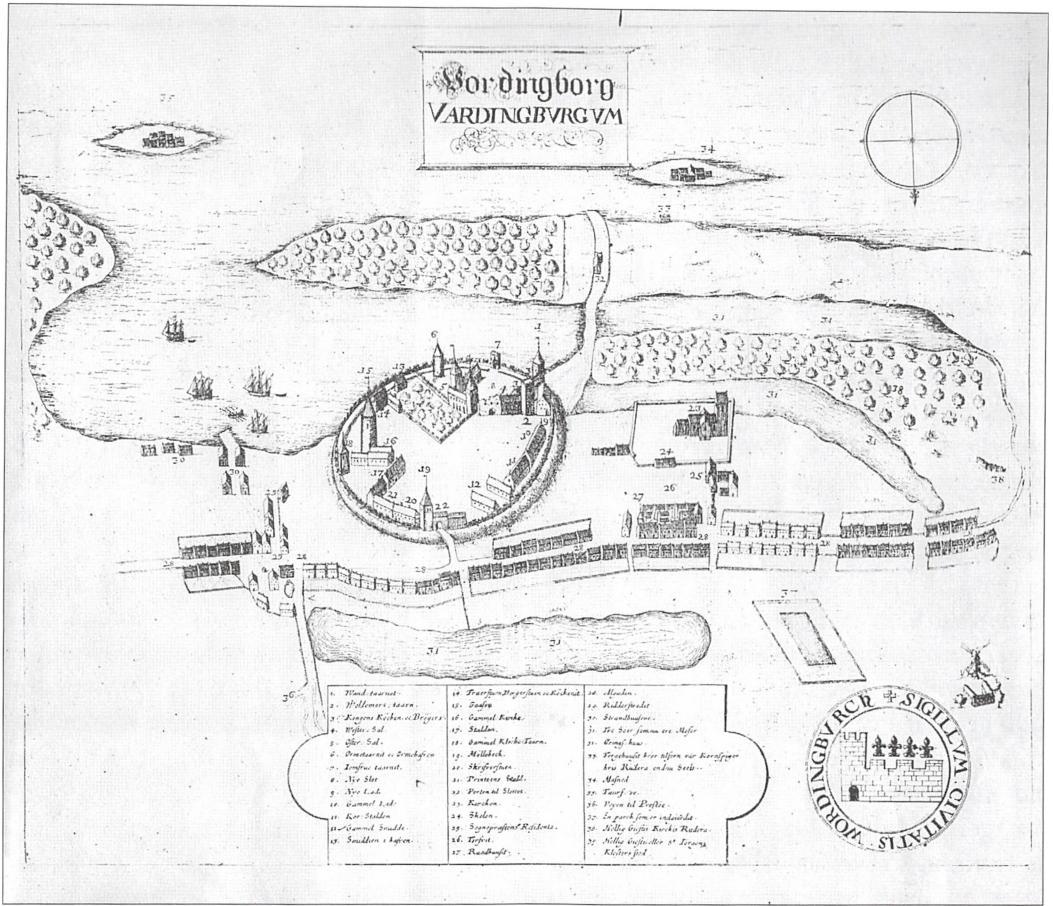

Fig. 3

slet ikke passer til skibet, er den sidste rest af det ældre kirkehus.

Opgangstider

Byskatten i 1500 tallet vidner om, at byen på dette tidspunkt hører til landets mindste købstæder. Da Vordingborg sammen med Præstø, Store Heddinge og Ringsted i 1555 skal stille et skib med 30 mands besætning klager myndighederne ved hjemsendelsen over, at skibet er i elendig stand, for småt, for lidt sødygtigt og i øvrigt ikke udstyret med nok skyts – så det henstilles, at man til næste gang holder „et dueligt Skib i Forraad“. Efter at byen i 1563 i forbindelse med Syvårskrigen mere eller mindre frivilligt har måttet forstrække kongen med et

større lån, bliver Vordingborg skattefritaget i sammenlagt 78 år

I første halvdel af 1600-årene blomstrer byen. Det er i denne periode en stor del af kirkens fornemme udsmykning bliver til; således skriver byskriveren ved udgangen af år 1629: „Dette Aar haver Gud ske lov faaet et godt Ende; Gud unde det tilkommende Aar at blive saa godt, om det ikke kunne blive bedre“. Men byen er stadig lille (fig. 3). I 1637 har byen 212 skatteydere, hvoraf de 197 bor i Vordingborg, resten i Nyråd.

Ind til 1600-tallet ser de fleste af borgerne ud til at have levet af landbruget, men i 1625 blev Vordingborg hjemstedet for det såkaldte „Spanske Kompagni“, der

i princippet var ejet af Næstved, Slagelse og Vordingborg i fællesskab, og som havde eneretten til at handle i Vestsjælland med vin og salt fra Frankrig og Spanien. Det var ikke helt billigt at drive et sådant kompagni, og det blev da også opløst igen i 1635-36. At alt ikke var lutter gammen viser en befaling fra borgmester og byråd om, at håndværkere og andre, der ikke er forarmede, ikke må sanke aks, hverken før eller efter at kornet er høstet. Dette påbud gives i 1625, og igen i 1634 kommer en forordning, der viser, at man har været bange for, at folk gennem for stort forbrug skulle tvinges fra hus og hjem: „at hvor der nogen mand eller Kvinde afgaar, da have de haft for Skik at gøre en større Bekostning med Mad og Drikke, hvilket herefter skal være enhver forbudt, at saadan Bekostning ikke maa ske, som kan være fattige Folk til stor Skade og Bekostning ...“

En forarmet by

Den begyndende blomstring, vi ser i begyndelsen af 1600-tallet, bliver dog brat afbrudt. Under Torstenssonkrigen 1643-45 bliver byen så belastet af indkvarteringer af gennemrejsende hærenheder, at indbyggerne begynder at forlade byen, og de, der bliver tilbage, er stærkt forarmede. Efter krigen fulgte pesten, og så kom Svenskekrigen. 50 mand stod der tilbage på borgen i Vordingborg, da svenskekongen Karl X Gustav i begyndelsen af 1658 kom over isen fra syd. Brandskatning og udplyn-dring fulgte ...“ saa denne By kan aldrig betale sin Gæld, som den udi denne Krig er udi geraaden“. Og ynken fortsatte århundredet ud med gentagne indkvarteringer af militæret og tvangsskatter.

I 1700-tallet meldes om en beskidt og fattig by. Enkelte huse har tegl på den del, der vender ud mod gaden, men de fleste er, trods forbud p.g.r.a. brandfare, dækket af strå – også til gaden. Resultatet bliver da også, at byen brænder, først i 1718, der-

næst i 1729, hvor først den ene del af byen lægges i aske og mindre end en måned efter den anden – men så kommer der også et forbud mod at gå med tændte tobakspiber på gaden. I 1735 stod der kun 127 huse i byen. I 1739 slog høsten fejl og i 1743 hærger pesten: „Den røde Fritze“. I 1801 er der 931 indbyggere i byen.

Gennem 1800-tallet fortsætter jeremia-derne. I 1821 nævnes i en indberetning, at over halvdelen af byens indbyggere er så fattige, at de, „naar det mindste uheld indtræffer, er trængende“. Desuden klages der igen over, at det er en meget stor belastning for byen med de mange indkvarterede militærfolk.

I bladet „Politivennen“ fra 16. august 1828 skrives, at kun byens beliggenhed og mærkværdige tårn giver den anledning til gentagne besøg, og det kun af dem, der elsker naturen og levninger fra middelalderen. Resten af byen er fattig, ussel og beskidt.

Fig. 4

Fysiske rigdomsspor

Det mærkværdige tårn, der omtales, er Gåsetårnet (fig. 4), et af oprindeligt 9 tårne, der har prydet den danske konges største borg, Vordingborg fra midten af 1300-tallet. Tårnet vidner om fordums storhed – måske ikke for byen, men for stedet. Enkelte fund i byen kan tyde på, at der på trods af manglen på stenhuse i middelalderen har været gode perioder.

En møntskat med 392 nordtyske witten, lagt i 2 Siegburger stobe, nedlagt efter 1389, blev i 1912 fundet i en brandtomt ved Algade omtrent 100 m fra kongeborgen, en delvist forgyldt Madonna-ring fra 1300-tallet, blev indleveret til museet i 1993 fra Strandgade, lige øst for kongeborgen. Ikke langt derfra blev der i 1978 fundet en tric-trac brik af hvalrostand fra 1100-tallet (fig. 7 tv). Ved middelalderbyens udkant, tæt op til bygraven er der fundet større mængder af østersskaller (ikke daterede) og tæt nord for byen, hvor engang Skt. Jørgens Hospitalet lå, blev der i 1930-erne ved grundudgravning fundet en

Fig. 6

enestående akvamanile af bronze fra 1100-tallets midte (fig. 6).

Alle fundene er tilfældigt fremkomne, der har aldrig været foretaget udgravninger i større skala i byen, hvorfor man ikke kan afvise muligheden af, at der endnu ligger flere fornemme genstande og venter på at

Fig. 5

Fig. 7

bliver fundet ved kommende anlægsarbejder.

Ikke desto mindre: Det generelle indtryk er, at Vordingborg til alle tider har været en by uden præg af luksus og ædel lifestyle. Hvordan forholder det sig med kongens borg?

Yuppien Knud Lavard og hans søn Valdemar

Den første kongelige borg blev bygget omkring 1160 af kong Valdemar den Store. Borgen, hvis forsvarsværker bestod af plankedækkede jordvolde kronet af en træpalisade, var af meget begrænsede dimensioner: borggården har været omkring 550 m².

Der er ikke meget luksus eller europæisk lifestyle over det anlæg (fig. 5).

Kongen selv, må dog have haft et vist kendskab til europæisk livsstil. Hans far var hertug Knud Lavard, hersker over obodritterne, hertug af Slesvig. Han var kendt som noget af en laps. I krønikeskriveren Saxos „De Gesta Danorum“ beskrives han som „klædt på saxisk vis og prægtigere end nogen anden“. Dette gav anledning til nogen drilleri, hvor han fik at vide at „purpurklæder beskyttede ikke mod sværd“. Vi får også at vide, at han havde tyske manerer. Måske ikke så mærkeligt, taget i betragtning, at Knud Lavard var vokset op ved den saxiske kong Lot-hars hof.

En anden begivenhed, der viser jet-set yuppien, Knud Lavard, er fortællingen i Knytligesagaen om, hvordan købmand Vidgaut fra Novgorod forærer Knud en meget stor mængde gråværk, der er meget fornemme, efterspurgte skind fra sibirske eger. Den samme Vidgaut formidler ved samme lejlighed Knuds forlovelse med Ingeborg, som er datter af Novgorods fyrste, barnebarn af Kievs hersker. Da Knud efterfølgende besøger sin halvfætter, kejser Henrik, forærer han kejseren de omtalte skind. Ifølge Knytlingesagaen skal Henrik have modtaget dem med bemærkningen: „Store gaver har jeg modtaget, men få har jeg syntes så godt om“. Senere i sagaen fortælles, at Knud i returgave modtog mange kostbarheder samt kejserens guld-sømmede højtidsdragt „hvis lige sikkert ikke findes i jeres land eller i andre lande“.

Der synes altså ikke at herske tvivl om, at Knud Lavard i sine landsmænds øjne blev betragtet som en nordeuropæisk fyrste. Men hvad med han søn, kong Valdemar den Store?

I Knytlingesaga antydes det, at Valdemars mor, Ingeborg, under tronstridighederne mellem Knud Lavard og hans fætter Magnus opholdt sig i Gardarike/Kiev, hvor Valdemar blev født en uge efter mordet på Knud den 7. januar 1131. Det forklarer navnet Valdemar eller Woldomir. Den lille fyrstesøn blev opkaldt efter sin mors farfar Volodymyr Monomakh, der ind til 1123 var hersker over en af Europas stærkeste byer, Kiev. Måske troede man, efter de voldsomme begivenheder i Danmark, at Valdemars fremtid lå i Rusland. (Ingeborgs far, Mistilav I Vladimirovich den Store var storfyrst over Kiev frem til 1134).

Imidlertid kommer Valdemar tilbage til Danmark og vokser op i Hvide-familien. Hviderne var en af de fineste familier i Danmark. En af husets sønner, Absalon blev som den første dansker uddannet i Paris, og blev i sit voksenliv kongens nær-

meste rådgiver og støtte i korstogene mod de hedenske vendere langs Østersøens sydkyst.

Både kongen selv og hans nærmeste ven var, som det fremgår, internationalt orienteret og man ville forvente, at det afspejledes i deres livsstil.

Saxos beskrivelser af kongen er bestemt ikke præget af et luksusliv og som nævnt, er der heller ikke meget luksus at finde på den borg, som kongen brugte som sin faste base for krigstogter mod Rügen, Vorpommern og Mecklenburg gennem 10-15 år, Vordingborg.

Fra Valdemar den Stores tid har vi imidlertid enkelte genstande, der reflekterer luksus og livsstil. Først og fremmest den føromtalte akvamanile. Den er af en helt særegen form, en kentaur lignende figur, fra hvis mund en frø lignende figur stikker frem. På håndtaget sidder et dyr, der godt kan minde om en græshoppe: Henvisnin-

ger til Ægyptens syv plager??? (fig. 6). San Zenos kirke i Verona er udstyret med en bronzeport, dekoreret med figurer i samme stil som akvamanilen. Flere forskere mener derfor, at akvamanilen stammer derfra, mens andre argumenterer for, at både San Zenos-porten og akvamanilen er lavet i et værksted med hjemsted i Magdeburg.

Valdemar den Store kunne også have spillet trictrac/backgammon med to spillebrikker, fundet i Vordingborg (fig. 7). Den ene er dekoreret med en mandsfigur, der holder et par basilisker i hænderne. Motivet med et menneske/en gud, der griber om et par farlige dyr, er velkendt, både i den kristne billedkunst og fra førkristen tid, men nogen overbevisende konklusion på symbolikken er aldrig blevet draget. Er det et symbol på Kristus overvindelse af døden? Motivet på den anden spillebrik er et trehovedet monster med hestelignende forkrop og slangehale. Jeg er af en russisk

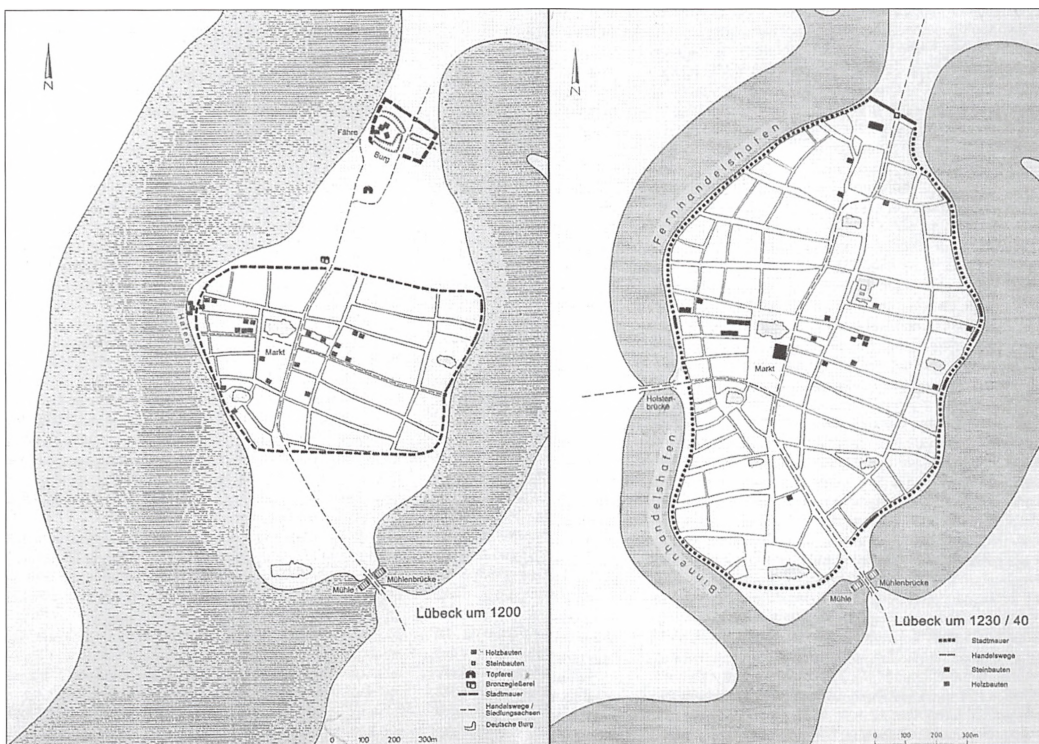

Fig. 8

kollega blevet orienteret om, at der i russisk folkløse optræder en sådan figur, men har ikke kunnet få oplysningen verificeret. De hatte, som figuren bærer, er meget russiske.

Den førstnævnte spillebrik må være af nordisk oprindelse, mandsfiguren er typisk nordisk. Sidstnævnte antages at stamme fra Köln. Kunne den være fra Rusland??

Der er altså enkelte tegn på, at der på 1100-tallets Vordingborg har været ført et vist hofliv på trods af borgens ydmyge format.

Valdemar Sejre - Østersøens fyrste

Valdemar den Store efterlod ved sin død et Danmark med omfattende besiddelser langs den sydlige Østersøkyst. Hans sønner, først Knud VI og siden Valdemar Sejre fortsatte expansionen. Således kom Lübeck i begyndelsen af det 13. århundrede under dansk overherredømme. „... [So]

kam König Waldemar im August mit großem Gepränge und von einer unzähligen Menge begleitet nach Lubeke, wo er mit großer Freude als König der Dänen und Slawen und als Herr von Nordelbingen begrüßt ward.“, som der står i Arnolds slaverkrønike. Det blev begyndelsen på den periode, hvor Lübeck for alvor ekspanderede (fig. 8). Nyt land langs Travefloden blev indvundet, en ny bymur langs flodbredden, der tvang handlen ind i byen, blev opført, og de første profane teglstenshuse blev bygget. Blandt disse det største profane hus i Lübeck, Alfstrasse 38, med næsten 1000 m² under tag. Det var også i denne periode, at kirkerne Skt. Jakob, Skt. Peder og Skt. Ægidius blev bygget.

Som Dr. Manfred Gläser, chef for det arkæologiske kontor i Lübeck konstaterer: ...“danskertiden i Lübeck udgør den afgørende fase i byens udvikling til en middelalderlig metropol“.

Fig. 9

På samme tid byggede kongen, Valdemar II Sejrs Vordingborg om (fig. 9). Men stadig: Der er ikke meget luksus at spore i det byggeri. Borgen var fortsat meget lille, men blev nu beskyttet af en regulær ringmur af tegl. Langs den søndre side opførtes et palatium med en fantastisk udsigt over havet. Det var her de første Danehoffer – møder mellem rigets fremmeste mænd og kongen vedrørende landet styre – fandt sted. Det var også her, kongen døde i Påsken 1241.

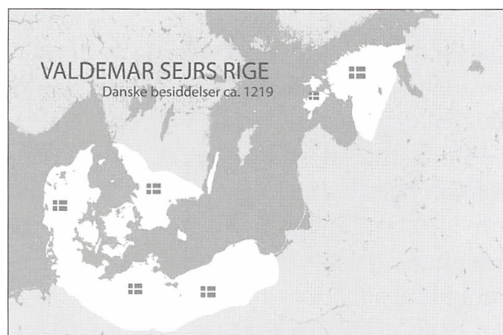

Fig. 10

Valdemar Sejrs var en meget entreprenant konge. Han regerede over store dele af Østersøens sydkyst (fig. 10). I 1219 erobrede han Estland og indførte der et udbygget feudalt styre med hjælp fra den danske Andreas Sunesen. Sunesen var daltidens højst uddannede mand i Danmark, personlig ven med paven, udnævnt til dennes legat med fuld pavelig myndighed over hele missionsmarken i Østersøen.

Også Valdemar II må altså have været særdeles bekendt med europæiske vaner og skikke, men på trods heraf hører vi aldrig om ham som en mand med en luksuriøs livsførelse. Tvært imod beskrives han snarere som en Guds kriger, der kæmper for Guds rige på jord.

Kun ét sted – og det er endda tvivlsomt – anes luksus: I Valdemars Jordebog nævnes, at kongen på øen Agersø foruden hjort og dådyr holdt „Æbin“, aber?

I begyndelsen af 1300-tallet optræder en ny dansk konge med honnête ambitioner på den europæiske scene: Kong Erik Menved.

Han arbejdede ivrigt for at genrejse Valdemar Sejrs imperium, i begyndelsen med nogen succes. I 1301 vandt han Rostock og i 1304 stadfæstede kejser Albrecht af Habsburg de rettigheder til landene nord for Elben/Elde, som tidligere var blevet givet til Valdemar Sejrs – Lübeck dog undtaget – og i 1317 blev han skytsherre over Lübeck.

I 1311 stod Erik Menved på sin magts tinde. Det demonstrerede han med maner under sit møde med markgraf Waldemar von Brandenburg uden for Rostock. En lybsk krønike beretter, hvordan kongen mødte frem med sine bedste riddere. Waldemar von Brandenburg kom med ufatteligt mange folk. Der til kom så mange andre fyrster, grever, frie riddere og gode folk, at man aldrig har set mage der til lands. Også hertug Valdemar af Sønderjylland medbragte 300 mand på store stridsheste og havde hos sig 6 andre herrer, der fulgte på hertugens bekostning.

Kongen slog markgreven, 19 andre fyrster og herrer samt 80 andre mænd til riddere, og gav hver af dem en skarlagenskatte, en overkjortel og en pelsforet kjortel samt en pasgænger (turneringshest). Efterfølgende blev der afholdt en middag, hvor fornemme fyrster og herrer iført dragter, der var syet til lejligheden, rettede an, siddende på store skaberakk-lædte heste. „Hvad fest der var i de to fyrsters telte, hvor mange lanser der blev brudt i turnering i de to dage, og hvad andet mærkeligt der skete, det havde man aldrig før hørt om i landene, og det vakte almindelig begejstring“.

Begivenheden må have været ekstremt dyr for den danske konge, men sikkert alle pengene værd: Kongens overherredømme over Brandenburg, Mecklenburg og Rostock blev stadfæstet. – Kort efter gjorde

Rostock imidlertid oprør, og en ny krig brød ud!

Efter bevarede dokumenter at dømme, var Erik Menved den danske konge, der oftest tog ophold på Vordingborg (fig. 11). Mellem 1297 og 1315 er han på Vordingborg stort set hvert år, i nogle år endda flere gange. De mange ophold var betingede af hans betydelige politiske og militære interesser i Østersøen.

Og den borg, han tog ophold på, var stadig meget ydmyg. På dette tidspunkt begyndte man imidlertid at få pladsproblemer; nye huse, blandt andet et køkken, blev opført nede i borgens tørre voldgrav (fig.12). Et besynderligt sted, taget den politisk sprængfarlige situation i betragtning. Hvorfor havde den danske konge ikke behov for et ordentligt forsvar på Vordingborg i en periode, hvor for eksempel Skanørborgen udsættes for voldsomme plyndringer?

Valdemar Atterdag - En internationalt orienteret konge

Den sidste danske konge, der skal omtales her, er Valdemar IV Atterdag – eller „Den Onde“, som han blev kaldt i samtiden og endnu benævnes i Sverige. Han var Erik

Menveds sønnesøn og en af Danmarks mest interessante konger. Han fik om nogen en fyrstelig opdragelse på europæisk niveau.

I 1324, da han var 3-4 år gammel, blev hans ældre søster, Margrete, gift i Vordingborg med markgreve Ludwig af Brandenburg, den tysk-romerske kejsers søn. Da Valdemar var 5, flygtede hans far fra Vordingborg med „en enorm mængde sølv og guld“, som Sjællandske Krønike fortæller. Flugten går over Falster til Rostock – og hele familien er med. Næste gang, vi hører om Valdemar i Danmark, er i 1340, hvor han som 19-årig vender tilbage fra det tyske. Højest sandsynligt har Valdemar tilbragt de mellemliggende år ved kejserens hof.

Det meste af sit voksenliv, brugte Valdemar Atterdag på krig eller på rejser rundt om i Europa. Da han som 19-årig blev indsat på den danske trone, havde han reelt intet land at regere over: Faderen havde stort set pantsat alle rigets borge. Da han efter 6 år havde vundet de fleste tilbage, drog han i slutningen af 1346 til Jerusalem. Undervejs besøgte han Lübeck og Den Tyske Ordens hovedborg, Marienburg i Polen. Han er tilbage i Danmark igen allerede efter ½ års forløb.

	Valdemar II 1202-1241		Erik Menved 1286-1319		Kristoffer II 1320-26/30-33	
Helsingborg			17	16		
Nyborg			29	17	2	
Nykøbing F			3	8	3	6
Odense			15	11	2	1
Ribe	1	1	11	11	1	1
Roskilde	3	3	31	20	6	4
Slesvig	9	9				
Stege			6	2	2	
Stensby	1	1	2			
Søborg			22	18	2	
Vordingborg	11	11	42	29	16	15

Sort = efter Jaubert 1983
Udvalgte konger 1200-1350

Fig. 11

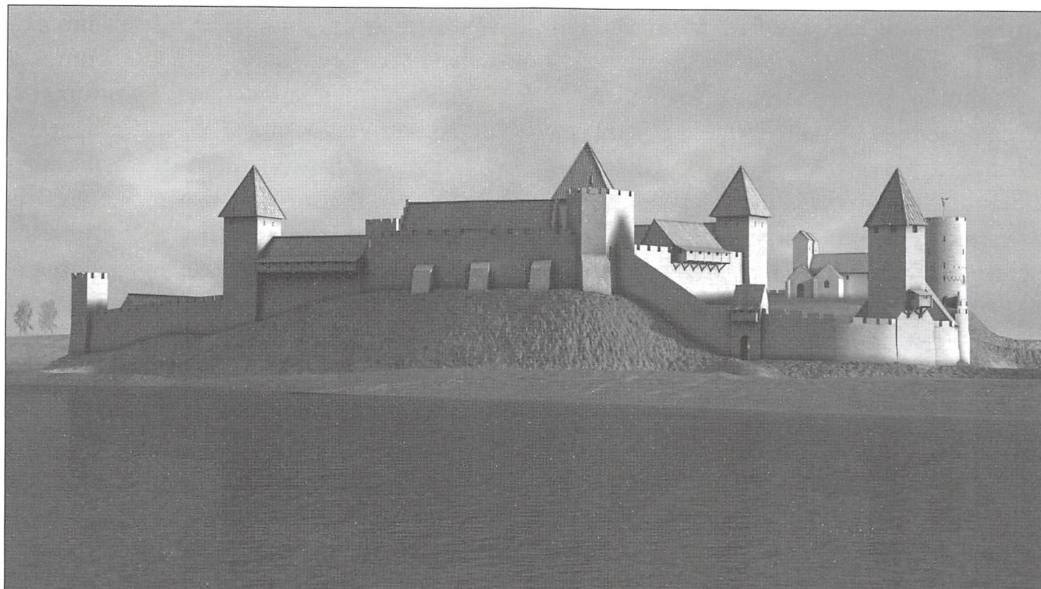

Fig. 12

De næste 15 år er han optaget af forskellige hjemlige konflikter og problemer langs Østersøens sydkyst. Men så: I 1361 indtog han hansestaden Visby på Gotland og fremprovokerede derved en krig mellem Danmark og Hansestæderne. En fatal hanseatisk fejldisposition i forbindelse med belejringen af Helsingborg betød, at det efter et par måneders krig lykkedes Valdemar Atterdag at opbringe Hansaens flåde og tage et meget stort antal krigere til fange, hvorefter man indledte fredsforhandlinger.

Men allerede inden forhandlingerne var afsluttede, forlod Valdemar Atterdag landet for at tage ud på en større Europarejse. Først besøgte han kejseren i Prag, dernæst paven i Avignon, og efter en uges tid fortsatte han via Strassbourg og Köln til Flandern. Målet med rejsen var dels at løse nogle kirkelige problemer, dels at få etableret nogle alliancer mod Hansaen som forberedelse til en kommende krig.

Rejseaktiviteterne viser kongens internationale orientering, men også på et mere

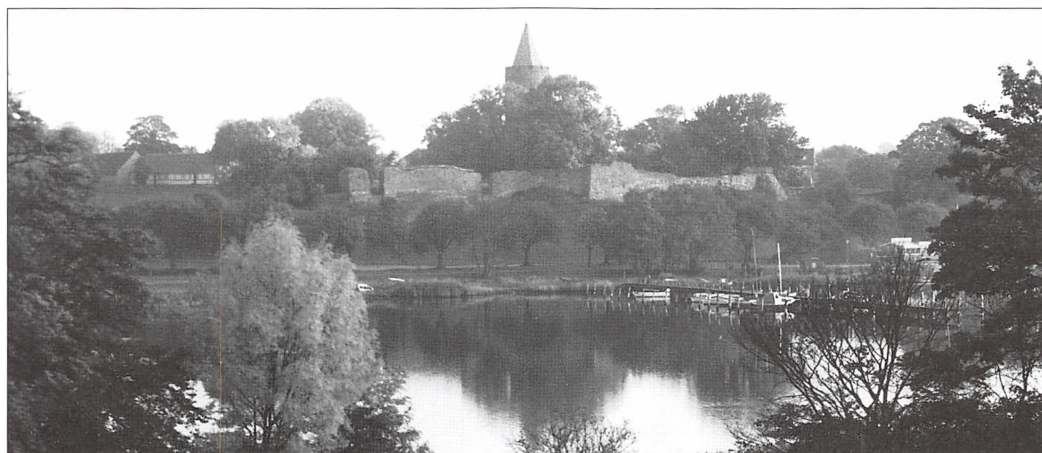

Fig. 13

jordnært plan, kan vi konstatere kongens manerer: I Vatikanet opbevares en regning, der viser, at paven betalte for Valdemar Atterdags ophold i Avignon. Kongen og hans følge var indlogeret hos en Hr. Menothon Cola di Siena, hvor de blev diventeret med brød, vin, olivenolie, figer og løg – ret en dejlig room-service. Kongen bragte diverse relikvier med hjem fra Avignon. Blandt dem en hårlok fra Guds Moder til sit nye Mariakapel i Vordingborg.

Dendrokronologiske undersøgelser af træværk i Vordingborg tyder på, at Valdemar påbegyndte en total ombygning af Vordingborg, før han forlod Danmark. Pengene til projektet synes at stamme fra den kolossale løsesum, 170.000 lybske mark, som Hansaen havde måttet bøde for at få de mange krigsfanger hjem.

Den nye borg skulle blive den største og måske mest imponerende af de danske borge. Vi forestiller os, at den har været inspireret af tyske borge, som Atterdag må have besøgt som barn med kejserens hof,

og Marienburg (Malbork), den Tyske Ordens hovedborg.

Det må dog indrømmes, at bygningsværket selv er det mest luksuriøse, der er overleveret fra Valdemar Atterdag i Vordingborg. Normalt (bort-)forklares det med, at der ikke er bevarede overflader på Valdemar Atterdags borg – de blev gravet bort, da den sidste royale residens blev opført i 1671: Prins Jørgens Palæ.

Forhåbentlig er det lykkedes at give et indtryk af, at i det mindste nogle af de danske konger gennem de 200 år, som denne oversigt omhandler, havde både magt og uddannelse til en luksuriøs europæisk livestyle. Desværre har vi ikke mange fysiske spor af det i Danmark, hverken i byggeskik eller i fornemme genstande. Fra kongeborgen Vordingborg kendes til dato kun meget få fysiske spor efter luksus. Måske er det i virkeligheden et tegn på luksus: man må formode, at det øverste aristokrati har haft tjenende ånder, der har gjort kongens borg grundigt ren forud for de royale besøg.

Fig. 14

Kilder

- Birkebak, F. et al: Absalon, Fædrelandets Fader. Roskilde 1996
- Christensen, K.: Årringsdateringer af Træ fra Kongeborgen i Vordingborg. Kulturhistoriske Studier 1998
- Gläser, M. et al: Dänen in Lübeck 1203-2003 Ausstellung zur Archäologie in Lübeck 6, 2003
- Jensen, Chr. A. et Hermansen, V. Danmarks Kirker. Præstø Amt I, København 1933-35
- Jensen, L. Sass: Akvamaniler. Bachelorprojekt, Aarhus Universitet 2008
- Kjærsgaard, E.: Borgerkrig og Kalmarunion. Danmarks Historie, bd.4. Politiken, København 1977
- Klein, P. A.: Vordingborg Købstads Historie. 1923
- Knylinge Saga oversat af J. P. Ægidius, 1977
- Kock, H.: Kongemagt og Kirke. Danmarks Historie bd.3. Politiken, København 1976
- Krarup, A. et Lindbæk, J.: Acta Pontificum Danica. Pavelige aktstykker vedrørende Danmark. København 1908
- Liebgott, N.-K.: Elfenben – fra Danmarks middelalder. Nationalmuseet 1985
- Lind, John: De russiske ægteskaber: Dynasti- og alliancepolitik i 1130'ernes danske borgerkrig. Historisk tidsskrift. - Bd. 92, h. 2, 1992
- Mührenberg, D.: Die Dänenzeit in Lübeck im Überblick. Dänen in Lübeck. Ausstellung zur Archäologie in Lübeck 6, 2003
- Nielsen, C. Boye Hillingsøe: Middelalderens militære aristokrati belyst ved genstandsmateriale fra danske borge og voldsteder, ph.d. speciale, Middelalderarkæologi ved Århus Universitet, 2003
- Schäfer, D. Die Hansestädte und König Waldemar von Dänemark. 1878. Faksimile 1970
- Wille-Jørgensen, D. Das Ostseeimperium der Waldemaren. Dänische Expansion 1160-1220. Dänen in Lübeck. Ausstellung zur Archäologie in Lübeck 6, 2003
- Wille-Jørgensen, D: Vordingborg. Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI, Luxury und Life-Style. (i tryk)

Dorthe Wille-Jørgensen, Vordingborg

Født 1955. Blev i 1985 magister i forhistorisk arkæologi ved Københavns Universitet, og blev siden ansat ved Nationalmuseet og Skov- og Naturstyrelsen. I 1993 blev hun ansat ved Sydsjællands Museum – Museerne.dk – med forskning og formidling af Vordingborg Borg som hovedemne.

Næstved Jernbeton-skibsbyggeri 1917-1925

Transport af sten
fra Fed til Præstø
førte til etablering
af et skibsværft
i Aaderup.

Af Ole Nørgaard

Værftet lå på den østlige Suså-bred, i Aaderup ved Næstved, foto ca. 1918.

I efteråret 1916 fremkommer der et spørgsmål om transport af stenmaterialer fra halvøen Fed i Præstø fjord, til brug for bl.a. Præstø Amts vejevæsen, blev det af ejeren af stenlejet Baron Otto Reedtz-Thott, taget under overvejelse at oprette en fast forbindelse ad søvejen mellem et punkt på vestsiden af Fed, et stykke nord for Fedgaard og Præstø havn, og da der netop på den tid ret ofte i bladene blev skrevet om de norske Jernbetonprambygninger, foreslog jeg (Jensen Løvstrand) Baronen at lade bygge et sådant fartøj med indlagt motor, tilpasset efter dybdeforholdene i den del af fjorden, hvor transporten skulle foregå, og lastede indtil 25 tons sten.

Da jeg imidlertid ikke kendte noget skibsbyggeri, hvor jeg kunne tænke mig sådant et fartøj udført, blev det nødvendigt først at anlægge et sådant, hvilket jeg antog bedst kunne gøres i forbindelse et cementstøberi, hvor der i forvejen fandtes øvede folk, og hvor det nødvendige grusmateriale forefandt. Et sådant velegnet sted fandt jeg ved Susåen, 3 km. syd for Næstved, hvor parcelist Christoffer Jensen i mange år havde drevet cementstøberi på sin ejendom, og hvor der fandtes fortrinligt betongrus.

Med det formål for øje først at bygge den omtalte pram til Baron Reedtz-Thott og derefter at udføre andre lignende opgaver dannedes nu et Interessentskab, bestå-

ende af 5 medlemmer, nemlig Christoffer Jensen og hans søn, gårdejer Martin Jensen, Cementvarerfabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, Entreprenør Christensen, Nakskov og undertegnede (Løvstrand Jensen).

Det viste sig nu straks, at det ikke var så ligetil at bygge et sådant fartøj eller rettere at opnå Ret til at sejle med det, hvorfor jeg henvendte mig til Professor Hansen ved Polyteknisk Lærestanstalt og bad ham anvise mig en skibskonstruktør, der ikke var fremmed for jernbeton.

Professoren foreslog da Fabriksingeniør i Marinen V. V. Parsøe, der tidligere havde været ved en lignende opgave, nemlig en 28 tons slæbepram, der for ca. 5 år siden var bygget af 2. Ingeniør-direktions 3. Bygningsdistrikt på Kvintus efter beregning af nu afdøde Kaptajn Møhl.

Ingeniør Parsøe var villig til at påtage sig Konstruktionen af fartøjet, og for yderligere at være sikker på et godt resultat anmodede jeg Ingeniør Johs. Møllmann om at beregne jernbetonskroget.

D' hrr. gik straks igang med arbejdet, og vi fik da også et efter vor mening tilfredsstillende resultat frem, men imidlertid var autoriteterne også blevne opmærksomme på denne nye skibsbygningsmåde, vistnok ved forslag fra anden side, hvorfor vort projekt måtte til undersøgelse for en kommission, nedsat af Handelsministeriet, og

det viste sig da imod forventning, at kommissionen krævede forstærkninger på flere forskellige punkter: navnlig krævedes en minimumspladetykkelse på 8 cm. (der dog senere reduceres til 7 cm.) samt en forstærkning af bundstokkene, således at disse kunne tåle at hele lasten anbragtes hvilende langs en enkelt linie midtskib, tværs på bundstokkene. Da vi havde tænkt os en pladetykkelse på 5 cm. gav navnlig fordringen om de 7 cm. pladetykkelse anledning til, at egenvægten steg ret betydeligt, hvilket var særlig uheldigt på grund af det pågældende farvands ringe dybde. Imidlertid opnåedes dog godkendelse af en konstruktion, således at fartøjet fik tilladelse til at sejle i Præstø fjord, ligesom Lloyd's Register også anerkendte konstruktionen.

I første omgang planlægger man bygning af en stor og en lille pram.

Imidlertid udvidedes værftet, der hidtil havde bestået af en 3-løbet afløbsbedding og en mindre værkstedsbygning, med en betydelig større bygning, med dampmaskineanlæg, båndsav, svedekasse etc., og på beddingen påbegyndtes bygningen af en 115 à 120 tons slæbelægter, hvilket var det højeste man på dette tidspunkt mente at burde gå til. Denne lægter byggede Interessentskabet for egen regning og allerede i denne anledning tænkte vi på at søge fremmed kapital interesseret: men nu begyndte der herhjemme at blive interesse for virkelig søgående fartøjer af Jernbeton, og for så ikke at komme i 2. række ved løsningen af denne opgave besluttedes kapitaludvidelsen, der nu er tilendebragt, idet der er dannet et aktieselskab med en fuldt indbetalt aktiekapital på 200.000 kr. og hvori de oprindelige Interessenter og Rederiet Duen i København er hovedaktionær, idet disse 2 selskaber tilsammen overtog halvdelen af aktiekapitalen.

Værftet bliver i stand til at bygge 2 stk. 200 t.dw. og 1 stk. 300 t.dw. fartøjer sam-

tidig, og da bygningen foregår ret hurtigt, forventes mindst 6 fartøjer at kunne fuldføres om året. Endvidere har man planer om bygning af en jernbeton-flydedok.

Foråret 1918 påbegyndtes et 300 t.dw. sejl- og motorfartøj til rederiet „Duen“, og dermed er straks grænsen nået for størrelsen af kølfartøjer der kan bygges på værftet, idet der kun er 2,2 m. (7 fod) vand i åen.

Man har anset forholdet mellem skibsstørrelsen og den forholdsvis beskedne aktiekapital for passende og forventer, at der i en årrække vil blive tilstrækkelig efterspørgsel efter skibe også af denne størrelse.

Imidlertid har Næstved byraad nylig vedtaget en bevilling til forundersøgelse i anledning af en påtænkt større uddybning af Susåen, således at der nu er udsigt til at få en ret stor vanddybde fra værftet.

Skibsbyggeriet, hvis driftsbestyrer er Aage Christensen, drives stadig sammen med cementstøberiet, der som hidtil forestås af Christoffer Jensen.

Den merkantile ledelse er overdraget Skibsrederen: Brødrene Bartholdy, København.

Aktieselskabets bestyrelse består af overretssagfører Svenning Larsen (fmd.) og Rentier Roger Hamann, København, Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, købmand Huus (næstfmd.) og amtsvejinspektør Jensen Løvstrand, Næstved.

Som selskabets rådgivende Ingeniører fungere stadig d'hr. Parsø og Møllmann, der ved aktieselskabets dannelse knyttedes fast til selskabet.

Prospekt for værftet i Aaderup

Naar anlæget udvides ved, at endnu en byggebedding gøres til afløbsbedding, således at man raader over 2 af disse, kan der præsteres det dobbelte arbejde, idet der saa kan bygges 6 jernbetonfartøjer fra 100-300 tons størrelse dw. eller ialt en tonnage

af 1200 tons. I dette anlæg vil komme til at staa følgende beløb:

Købesum for Christoffer Jensens ejendom	kr.	30.000
Skibsbyggeriet	kr.	73.625
Bygning af afløbsbedding nr. 2 og forlængelse af afløbet nr. 1		
samt udgravning	kr.	6.000
Overdækning af begge beddinger	kr.	16.000
Forskellig værktøj.....	kr.	5.217
Yderligere forøgelse af raamateriale lager	kr.	35.000
Løbende driftsudgifter og kassebeholdning	kr.	34.158
	kr.	200.000
Nødvendig kapital		

Ved ovennævnte kapitalanbringelse kan antagelig fortjenes:

1. Overskud paa Christoffer Jensens ejendom: Rørvæv, rør- og Murstensfabrikation har i de senere aar givet et netto-overskud af ca. 3500 kr.

2. Produktion af 6 stk 200 tons d.w. regnet som middeltal, giver følgende tal for et 200 tons fartøj, hvortil medgaar:

23 tons jern à 600 kr.	kr.	18.800
400 sække cement à 10 kr.	kr.	4.000
Grus incl. kørsel	kr.	1.200
Træmaterialer	kr.	5.000
Beslag	kr.	2.000
Rig og udrustning	kr.	9.000
Arbejdsløn	kr.	14.000
Værktøj, forsikring og uforudsete udgifter	kr.	1.000
	kr.	50.000

eller ca. 250 kr. pr. tons d.w.

Salgsprisen for jernbetonfartøjer uden maskine ligger omkring 335 - 350 kr. pr. tons d.w., der, naar man gaar ud fra laveste salgsspris, giver en avance paa 85 kr. pr. tons d.w., altsaa for 1200 tons 102.000 kr.

Overskud paa Christoffer Jensens ejendom i

fabrikation	kr.	3.500
1200 tons d.w. à 85 kr.	kr.	102.000
	kr.	105.500

Driftsudgifterne sættes til:

6% rente af aktiekapitalen 200.000 kr.	kr.	12.000
12½% rente af anlægssummen kr. 52.250	kr.	6.250
Lønninger og kontorudgifter	kr.	16.000
Brand- og ulykkesforsikring	kr.	2.000
6% svind og forringelse af raamaterialer	kr.	3.000
Eventuelt prisfald paa markedet samt mulig tab ved stigning af arbejdsløn, skatter og andre udgifter, 20 % af 105.500	kr.	21.000
Tantieme til direktører og bestyrelse ca.	kr.	6.000
	kr.	66.250

Henlæggelse til reservefond 10%

At udbetale til aktionærene ca. 17½%

Næstved Jernbeton Skibsbyggeri

Den 30. november 1917 er stiftet et aktieselskab med følgende formaal:

- a) Virksomhed med hensyn til bygning af jernbetonskibe;
- b) Virksomhed med hensyn til bygning og reparation af træskibe
- c) Fortsættelse og udvikling af den af Parcelist Christoffer Jensen hidtil paa ejendommen i Aaderupv drevne Virksomhed med Betonstøberi og rørvævsfabrik.

Foto af værftet, med nybygning nr. 1 th., fortøjet langs Susåens bred i Åderup, Næstved

Det er hensigten med hensyn til betonskibe at fremstille 2 eller 3 standardtyper, antagelig en type paa 200 tons og en type paa 300 tons, og med hensyn til betonstøberiet er det hensigten at udvikle og udvide dette under moderne former.

De angivne Standardtyper kan bygges paa Værftet i Aaderup, men det er hensigten at søge erhvervet en plads i Karrebæksminde for eventuelt større opgaver.

Den 8. Februar 1918 behandler Næstved havneudvalg en ansøgning fra a/s Næstved Jernbeton-Skibsbyggeri, hvor man ansøger om en egnet plads på havnen i Karre-

bæksminde, hvor man kunne bygge flydedokke. Havneudvalget kan ikke stille arealer til rådighed, idet værftets planer om bygning af flydedokke og tilbuddet om årlige afgifter, ikke findes passende for et forhandlingsgrundlag.

Selskabet har antaget som raadgivende Ingeniør d'hr. Ingeniørerne ved Orlogsværftet V. V. Parsøe og Ingeniør cand. polyt. J. Møllmann, henholdsvis som skibskyndig og jernbetonkyndig Ingeniør.

Selskabets daglige ledelse vil blive forestaaet af værftets hidtidige leder, hr. Driftsbestyrer Aage Christensen.

Nybygning nr. 1, jernbeton-pram Næstved Jernbeton-skibsbyggeri år 1917

Ejer: Baron Otto Reedtz Thott

loa.: 12,60 m.

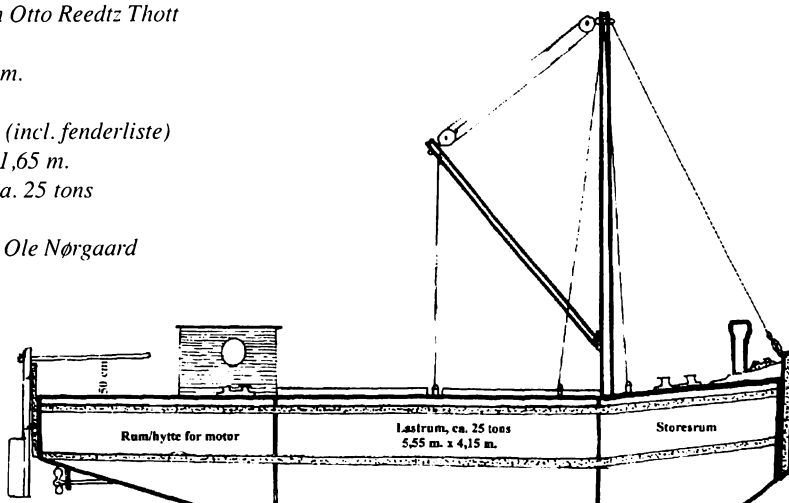
br.: 4,95 m.

br.: 5,15 m. (incl. fenderliste)

Sidehøjde: 1,65 m.

Lastevne: ca. 25 tons

Illustration Ole Nørgaard

Aktieselskabet overtager saavel det nuværende værft som den paabegyndte Nybygning og har desuden bestilling paa et 350 ts. sejl- og motorfartøj, der paabegyndes saa snart som muligt.

Af den paatænkte aktiekapital, kr. 200.000, er tegnet kr. 120.000, og resten udbydes i aktier à kr. 1000.

I tilfælde af overtegning forbeholdes reduktion af det paa denne maade udbudte beløb.

Under henvisning til medfølgende Prospekt indbydes til tegning, der kan finde sted hos medundertegnede Bestyrelsesmedlemmer samt paa nedenstaaende blanket inden den 20. december 1918.

Indbetaling sker med Halvdelen den 1. januar 1918 og restbeløbet den 1. marts 1918.

Underskrevet af:

Valdemar Huus, *Købmand, Næstved*
N.P. Nielsen, *Fabrikant, Faxe Ladeplads*
Jensen Løvstrand, *Amtsvejinspektør,*
Næstved

Svenning Larsen, *Overretssagfører,*
København

Roger Hamann, *Rentier, København*

Næstved Jernbeton-Skibsbyggeri 1918-1921

30. november 1917

Den 30. november 1917 er stiftet et Aktieselskab med følgende formaal:

- a) Virksomhed med hensyn til bygning af jernbetonskibe;
- b) Virksomhed med hensyn til bygning og reparation af træskibe
- c) Fortsættelse og udvikling af den Parcelist Christoffer Jensen hidtil paa ejendommen matr.nr. 10b og 13k m.fl. af Aaderup drevne virksomhed med betonstøberi og rørvævsfabrik.

Hovedkontor:

Brødrene Bartholdy
Ny Toldbodgade 26,
flyttede senere til nr. 11
København

Det er hensigten med hensyn til betonskibe at fremstille 2 eller 3 standardtyper, antagelig en type paa 200 tons og en type paa 350 tons, om med hensyn til betonstøberiet er det hensigten at udvikle og udvide dette under moderne former.

Værftet tilbyder senere følgende typer:

- ca. 200/300 tons dw. motorskonnert og motorskibe
- ca. 125/300 tons dw. søgaaende lægtene og splitpramme
- ca. 20 tons dw. pramme

Den merkantile ledelse bestaar af Rederifirmaet Brdr. Bartholdy, Ny Toldbodgade 11, København, som saaledes bliver værftets hovedkontor.

Aktieselskabet overtager saavel det nuværende værft som den paabegyndte nybygning (lille pram) og har desuden bestilling paa et 350 ts. sejl- og motorfartøj, der paabegyndes saa snart som muligt. Hovedaktionærene er interessenterne i det nuværende Interessentskab samt Rederiet „Duen“ i København.

Af den paatænkte Aktiekapital kr. 200.000, er tegnet 120.000 kr, og resten udbydes underhaanden i aktier à kr. 1000.

April 1918

Bue & øxeskaft.

Ved udgravningen til værftets beddingsanlæg, findes en bue, 185 cm. lang og et øxeskaft i mosebreden, ca. 1,5 m. under jordoverfladen. Genstandene menes at stamme fra jernalderen.

Torsdag 17. juni 1918

Næstved Jernbeton-skibsbyggeri.
Bestyrelsen har konstitueret sig med Overretssagfører Svenning-Larsen, København som formand og købmand Vald. Huus, Næstved som næstformand. (Vald. Huus indvalgt i Næstved Diskontobank's bestyrelse i 1917).

Kontrolkomitè: Fabrikant L. B. Nielsen, Faxe Ladeplads og Amtsvejinspektør Løvstrand-Jensen, Næstved.

Efter generalforsamlingen og i løbet af onsdagen tegnedes endnu en del aktier, saa der kun er en lille rest tilbage.

Fredag 8. februar 1918

Næstved Jernbeton-skibsbyggeri.
Aktiekapitalen 200.000 kr. til Næstved jernbetonskibsværft, er nu fuldt tegnet, de 50.000 kr. er tegnet i København og resten 150.000 kr. i Næstved og omegn.

Der indløber stadig ny bestillinger og forespørgelser om bygning af jernbetonskibe saavel fra ind som udland. Selv i en stad som Trieste har man opmærksomheden hæftet paa det ny skibsværft og har i de sidste dage søgt at komme i forbindelse med det.

Tirsdag 30. juli 1918

Strejken paa værftet.
Paa onsdag afholdes et nyt møde i arbejds-giverforeningen i København i anledning af arbejdsmandsstrejken paa Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

Fredag 2. august 1918

Strejken paa skibsværftet endt.
Onsdag eftermiddag afholdtes i arbejds-giverforeningen i København et møde mellem de interesserede parter angaaende arbejdsmandsstrejken paa jernbeton-skibsværftet i Aaderup.

Der naaedes ved forhandling til et resultat, hvorefter konflikten bilagdes, og strej-

ken ophævedes, saaledes at arbejdet genoptages straks paa nærmere aftalte vilkaar.
Arbejderne ventes at gaa i arbejde fra-dag morgen.

Onsdag 6. november 1918

Næstved Skibsbyggeri.
Det andet ny skib løber af stabelen, (stor pram).
Onsdag lader Næstved skibsbyggeri fra sit værft ved Susaaen, sit andet skib løbe af stabelen. Det første var en pram, der skulle sejle nogle sten fra Fed (Feddet) til Præstø; det andet er ligeledes en pram, der lader (laster) 120 tons, og som, efter at den onsdag er gledet ud i sit rette element, foreløbig skal fragte en ladning sten for Præstø Amts vejvæsen til Præstø.

Det tredie ny fartøj, der bygges paa værftet, bliver en sejl og motorskonnert, der laster 350 tons. Den er allerede halv-færdig.

Nr. 4 og 5 bliver ligeledes skonnerter af samme type og samme størrelse som den førnævnte. Alle disse tre skonnerter udføres paa bestilling af Dampskibsselskabet „Oregon“ i København. (reder brd. Bart-holdy).

Der arbejdes med fuld kraft paa værftet; saa snart pram nr. 2 er sat i vandet, vil værftet tage fat paa den anden skonnert, saaledes at der stadig er et par skibe under bygning.

Fradag 8. november 1918

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.
Det er hændt før, at et nyt skib, parat til at løbe af stabelen, har nægtet at følge det for begivenheden fastsatte program.
„Niels Juel“ som i sommeren inde paa Burmeister & Wain skulle forlade sit leje paa det tørre, lod Kongen (Chr. X), Dronningen og hele den festforsamling vente i timevis i en næsten tropisk varme, forinden den skal i søen for første gang; noget

lignende er hændt tidligere. For saa vidt var der intet bemærkelsesværdigt i, at Næstveds ny skibsbyggeri's fartøj nr. 2 i onsdag saa nogenlunde blev staaende, hvor den stod, uden hensyn til, at den efter programmet skulle være løbet af stabelen kl 2. Slige uheld kan ingen assurere sig imod.

Men til trods for den mindre program-mæssige stabelafløbning havde sikkert flere gæster udbytte af besøget paa skibsværftet, som til daglig er „lukket land“, besøgende har ingen adgang uden særlig tilladelse af værftets ledelse, og desuden er det arbejde, der udføres her, paa sit omraade noget nyt. Jernbeton, anvendt i skibsbygningen, er en industri, der har fremtiden for sig. Derom er der næppe tvivl. Rent umiddelbart studser man ved den kendsgerning, at en kolos som den, der her stod færdig til at løbe i vandet, skulle kunne opfylde den lov, der gælder for flydende legemer, sammensvejst og støbt som den er af jern og beton.

Elegant er en saadan jernbeton-pram just ikke. Der er ikke meget for øjet. Til gengæld er den solid. Hvad den mangler i den ene henseende, har den i den anden. Naar træprammene forlængst har maattet bukke under for regn og raad, stød og slag, vil jernbetonprammen kunne hæve stillingen i brugbar stand.

Den har desuden den fordel, at den ikke kræver synderlig vedligeholdelse; usandsynlig er det derfor ikke, at f.eks. Næstved havnevæsen tid efter anden vil lade sine 85 tons træpramme i bugsertrafikken erstatte af betonpramme. Vel at mærke, hvis bugsertrafikken bibeholdes. Viser de grundige undersøgelser, naar de engang er afsluttet, at kanalplanen kan gennemføres for 3 à 4 mill. kr., saaledes som enkelte sagkyndige paa forhaande vil mene, bliver forholdet et andet. Da vil dampere med 20 eller 22 fods dybgaende gaa direkte til Næstved havn, losse og lade (laste) ved havnekajen, og da

vil bugsertrafikken, som den nu drives, selvsagt falde bort.

Men forundersøgelserne er ikke afsluttet endnu, og før de er tilendebragte, tager man ikke endelig stilling til kanalprojektet.

Derfor tilbage til skibsværftet ved Aa-derup.

Tæt ved den færdigbyggede pram rager et højt skelet op, indenfor hvilket man blandt tusinder af jernstænger opdager den første del af skelettet til den første af de 3 halvjerde hundrede tons motorskonnert til selskabet „Oregon“.

Man venter, at disse 3 skonnerter, naar de engang bliver færdige, vil bidrage til at fæstne det ny værfts ry og bringe navnet „Næstved jernbeton-skibsbyggeri“ ud til fjerne strande, der, hvor den ny pram, som i onsdag stod alt for fast paa sit underlag, aldrig naar ud.

Fredag 6. december 1918

Næstved Jernbetonskibsværft.

Næstved jernbetonskibsværft afholdte torsdag eftermiddag paa hotel „Vinhuset“ en ekstraordinær generalforsamling til behandling af et af bestyrelsen stillet forslag om en udvidelse af aktiekapitalen med kr. 100.000.

Efter en længere diskusion, dels om forholdene paa værftet og dels om, hvorvidt de ny aktier skulle tegnes som almindelige eller præferenceaktier vedtages det enstemmigt at foretage den foreslaede udvidelse og saa vidt muligt tegne dem som almindelige aktier, pa generalforsamlingen tegnedes 63.000 kr.

Tirsdag 31. december 1918

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

A/S Næstved Jernbeton- og skibsbyggeri holdt mandag en ekstraordinær generalforsamling paa „Vinhuset“ i Næstved. Formanden overretssagfører Svenning-Larsen bød velkommen, hvorefter bogtrykker R.B. Christensen valgtes til ordfører.

Aktiekapitaludvidelsen

Formanden gjorde derefter kortelig rede for den kort før jul afholdte generalforsamling, hvor det var vedtaget at udvide selskabets aktiekapital med 100.000 kr. hvor der straks blev tegnet for 63.000 kr., resten af de 100.000 kr. blev imidlertid ikke tegnet.

Forholdet er derefter det, at der fra København er lovet tegnet 60.000 kr. præferenceaktier, mod at der tegnes 40.000 kr. i Næstved, ligeledes som præferenceaktier.

Dette menes at være sikret, og man ønsker nu lovene ændret i overensstemmelse hermed.

Udvidelsen af aktiekapitalen med 100.000 kr. præferenceaktier vedtoges enstemmigt.

Bestyrelsen stillede forslag om, at indehaverne af præferenceaktier faar dobbelt stemmeret og forlods 7% udbytte, medens resten af overskuddet, - 15% til tantieme ændres til udtrækning af præferenceaktierne. 1/5 hvert aar, til kurs 105, inden der udbetales udbytte til de alm. aktier.

Dette forslag vedtoges enstemmigt.

Lovændringen

Desuden vedtoges en række ændringer i selskabets vedtægter for at bringe det i overensstemmelse med den nye aktielov.

Den tekniske ledelse

Glargemester F.A. Pedersen kritiserede selskabets tekniske ledelse og ønskede nærmere oplysninger herom. Formanden oplyste, at fra selskabets start havde ingeniørerne Parsøe og Møllmann haft den tekniske ledelse, men dette ophører til 1. januar 1919 efter venskabelig overenskomst.

De har sikkert gjort deres bedste, men opgaverne har været større end de havde tænkt, og arbejdet har derfor været længere end beregnet og var ikke forløbet til selskabets tilfredshed.

F.A. Pedersen kritiserede yderligere den tekniske ledelse og beklagede, at man med en saadan ledelse havde turdet paabegynde saa store arbejder. I fremtiden burde man ikke paatage sig større opgaver, end man kunne løfte. Det var et ordsprog paa egnen, hvorledes der lavedes om og om igen paa værftet. Man skulle have nøjedes med at bygge pramme foreløbig.

Skibsreder Bartholdy gav Pedersen ret i meget, men hævdede, at det ikke for tiden kunne betale sig at bygge pramme.

Derefter sluttede generalforsamlingen.

Lørdag 29. marts 1919

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

Ude paa skibsværftet ved Susaaen er arbejdet fortsat vinteren igennem uden afbrydelse. En styrke paa ca. 30 mand er dagligt i arbejde og snart vil værftets tredie baad kunne løbe af stabelen. Hele jernkonstruktionen er paa det nærmeste færdig. Om en halv snes dage begynder støbnin-gen og hen i maj venter man at kunne søsætte den 350 tons store baad, hvis navn bliver Abbednæs fra beddingen ud i Susaaen og derfra videre til dens ny ejer, Dampskibsselskabet „Oregon“ i København.

Vi havde i torsdag lejlighed til paa nært hold at se den ny interessante virksomhed, som i løbet af det sidste aars tid er vokset op ude paa Kristoffer Jensens mark i Aaderup, umiddelbart ved Susaaen. Ledelsen af denne virksomhed er for 5 maaneder siden overtaget af ingeniør Rostgaard, som i 23 aar har haft lejlighed til at uddanne sig i sit fag paa store værfter i udlandet, han har haft ansættelse ved, saavel i Amerika som Frankrig, Tyskland og Skotland.

Alt tyder paa, at Næstved jern- og betonskibsbyggeri i Kr. Rostgaard har faaet en driftsleder, der med sin betydelige indsigt og erfaring i dette specielle fag - han er indehaver af 10 danske patenter vedrørende jernbetonskibsbygning - vil være i stand til at føre det ny værft ud over de

„børnesygdomme“ der uundgaeligt melder sig overalt, hvor der skal brydes nye veje - ikke alene ud over begyndervanskelighederne, men ogsaa frem til den plads i solen, som et velfunderet og velleddet foretagende har krav paa.

Vi entre den mere end halvfærdige „Abbednæs“, i hvis skrog der er anbragt ca. 52 tons jernstænger bøjede og sammensvejste til et eneste stort net, der danner det samlede skelet, omkring hvilket betonen i nær fremtid skal støbes. Naar „Abbednæs“ er færdig fra værftet, gaar den videre til Nordhavnsværftet i København, hvor den skal monteres, bl.a. med en motor paa 80 hestes kraft.

Naar „Abbednæs“ hen i maj maaned er færdig til at afgaa til værftet, tager man for alvor fat paa det næste skib, et træskib paa 350 tons, hvis navn bliver Basnæs og kølen er allerede lagt og stævnen til „Basnæs“ rejst. Den skal være af den saakaldte „Svendborg-type“ med tre master og en 80 hk. motor. Ligesom „Abbednæs“ er „Basnæs“ bestilt af Dampskibsselskabet „Oregon“. Den skal løbe af stabelen hen i august maaned, siger Kr. Rostgaard.

Endelig har „Oregon“ bestilt en tredie baad, der ligesom „Abbednæs“ skal være en 350 tons jernbetonbaad og forventes at kunne løbe af stabelen til nyttaar.

Som det fremgaar heraf, er det meningen, at der skal være fart i arbejdet i det kommende foraar, sommeren og efteraaret, og desuden har man planer om betydelige udvidelser af driften; bl.a. skal værftet i nær fremtid have sit eget savværk, som foruden værftets eget arbejde skal save alt det tømmer, et par Københavnske trælastfirmaer henter hjem fra Sydsjælland. I forvejen har værftet sit eget smedeværksted, et cementstøberi, et rørvæveri, eget vandværk etc.

Naar de tre baade til „Oregon“ er færdige, har vi i ordre 10 fiskebaade paa 40-60 tons til Island, oplyser driftbestyrer

Rostgaard, saa man forstaar, at foreløbig vil værftet ikke mangle arbejde.

Der er tegn paa, at det ny værft allerede er rask paa vej henimod sin plads i solen.

Tirsdag 1. april 1919

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

Næstved jernbeton-skibsbyggeri afholdte mandag generalforsamling under ledelse af bogtrykker R. B. Christensen. Skibsreder Bartholdy aflagde beretning og fremlagde regnskabet, der viste et underskud paa 94.000 kr., væsentlig fremkommet ved underskud paa første betonskib og prisfald paa materialer.

Til medlem af bedriften genvalgte Amtsvejsinspektør Jensen-Løvstrand og overretssagfører Svenning-Larsen, og til stedfortræende Sogneraadsformand Hansen, Øverup, og købmand L. B. Olsen.

Nærmere referat i næste nr.

30. september 1919

„Abbednæs“ løb af stabelen.

Endelig i søndags lykkedes det at faa det store jernbetonskib af stabelen paa skibsværftet i Aaderup. Begivenheden fandt sted ved 7-tiden og forløb uden mindste uheld (*). Kolossen ligger fint paa vandet. Som bekendt er fartøjet bygget for regning for rederiaktieselskabet „Oregon“ i København. Det er paa 350 tons og bærer navnet „Abbednæs“.

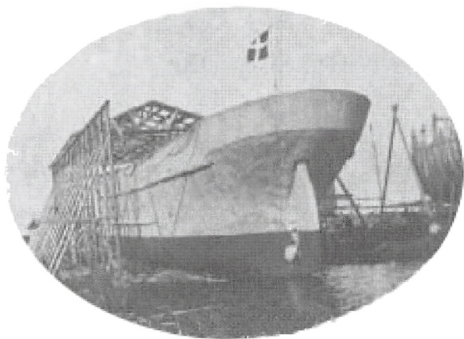
(*)

Fra et maritimt fagblad er følgende oplyst:

Skibet led ved afløbningen et meget alvorligt havari, idet beddingen sank, hvorved skibet halvvejs kæntrede og blev hængende i mosen ved aaens bred. Herved borede 5-6 pæle sig op i skibsbunden; til alt held gik de dog kun gennem dobbeltbundens nederste bundplade; beskadigelserne viste sig endda at være af ganske lokal natur, idet stødets kraft var blevet opfanget af armeringsjernene, hvilket som det var at vente, havde bøjet sig uden at knække. Efter med noget besvær at være blevet bragt flot, blev skibet slæbt til København og sat i dok paa „Flydedokken“. Her blev bundskaderne repa-

reret, idet den beskadigede beton fjernedes, armeringsjernene blev rettet ud og ny beton indstøbt. Reparationstiden varede inklusive hærdningstiden, 8 dage og kostede efter ejerens opgivelse ca. 3.000 kr., dokleje indbefattet. Rederen, hr. kaptajn Bartholdy, har overfor mig udtalt, at et jernskib, dersom det havde faaet den medfart, betonskibet led, ville have krævet langt mere omfattende og kostbare reparationer, idet bundstokkene ville være blevet bøjet og have krævet fornyelse.

Tilfældet er ligesom de tidligere nævnte eksempler fra Norge et bevis paa betonskibes større modstandskraft imod beskadigelser, og det godtgør endvidere, at det er berettiget at paastaa, at reparationer paa betonskibe let og billigt lader sig udføre.

„Abbednæs“ umiddelbart før stabelafløbningen, også kaldet ”løbegildet”.

Tirsdag 21. oktober 1919

Betonskibet paa grund i kanalen ved Karrebæksminde, Pramtrafikken standset.

Det ny betonskib „Abbednæs“ der nylig er blevet færdig fra betonskibsværftet, benyttede i lørdags et rigeligt højvande til at komme ud gennem Karrebæk-fjorden. Under normal vandstand vil den nemlig have vanskeligt herved, da den stikker $9\frac{3}{4}$ fod (ca. 3,0 m.) og der i kanalen ud gennem fjorden ikke kan regnes med at være mere end 7 fod. (ca. 2,25 m.).

Det gik godt, lige til man naaede broen i Karrebæksminde. Lige ovenfor broen gik betonbaaden paa grund lørdag aften og har ikke siden været til at faa af.

Dampbaaden „Enø“ og „Særømner“ fra Masnedsund, der skulle have slæbt betonskibet til København, har forsøgt at hale det af grunden, men hidtil uden held.

Man har laant en del materiel fra Svitzers bjergningsselskab, men enden paa det bliver maaske, at man kommer til at faa en af dette selskabs bjergningsdampere til at tage affære.

Ret længe skulle denne grundstødning være, kanalen er nemlig stoppet for al pramtrafik herved, og dette er saa meget uheldigere, som man netop for tiden lossere kul baade til gasværket og Maglemølle.

Onsdag 22. oktober 1919

Gennem broen.

Mandag nat lykkedes det ved højvande og fortsat hivning at faa betonskibet halet igennem broen ved Karrebæksminde.

Men ogsaa paa den anden siden af broen tager den bunden i kanalen og stod tirsdag middag fast ca. 100 m. fra broen.

Her er havnen imidlertid saa bred, saa trafikken er genoptaget, og forøvrigt er det nu kun et tidsspørgsmaal, naar „Abbednæs“ kommer helt ud i havnen og paa dybt vand.

(„Abbednæs“ blev leveret sent, da der om sommeren var 3 måneders strejke hos jernarbejderne).

Torsdag 23. oktober 1919

Betonskibet „Abbednæs“ kom onsdag flot og blev slæbt ind i Karrebæksminde havn, hvorfra turen nu gaar til København.

Onsdag 17. marts 1920

A/S Næstved JernbetonSkibsværft.

A/S Næstved JernbetonSkibsværft holder generalforsamling d. 30 ds. paa hotel „Vinhuset“.

Onsdag 31. marts 1920

Næstved Jernbeton-Skibsværft.

Næstved Jernbeton-skibsværft holdt

tirsdag generalforsamling paa „Vinhuset“. Amtsvejsinspektør Løvstrand aflagde beretning, og oplyste bl.a., at et cementskib nu var færdigbygget. („Abbednæs“).

Paa grund af forskellige forhold blev regnskabsaflæggelsen og valg af bestyrelse udsat til senere, dog ikke senere end 1. august.

Til revisor nyvalgte bogholder Christensen, Købstædernes Brandforsikring.

Udenfor dagsordenen behandles et af glarmester J.A. Pedersen stillet forslag, om at undersøge af den mod Dampskibsselskabet „Oregon“ afsluttede kontrakt om bygning af et betonskib og et træskib.

Et udvalg til at undersøge sagen nedsattes og kom til at bestaa af glarmester J.A. Petersen, bogtrykker Christensen, Riddergade og købmand Tang Koch.

Tirsdag 12. oktober 1920

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

Næstved jernbeton-skibsbyggeri holdt tirsdag ekstraordinær generalforsamling paa hotel „Vinhuset“. Der var mødt godt en snes aktionærer.

Formanden, overretssagfører Svenning-Larsen, København, bød velkommen.

Gaardejer Rs. Petersen, Sipperup Østergaard, valgtes til ordstyrer, takkede for valget og konstaterede generalforsamlingens lovlige indvarsel.

Formanden redegjorde for generalforsamlingen i marts. Regnskabet var den gang udarbejdet meget forhastet, og vi fik da udsættelse med dets aflæggelse.

Der foreligger nu et ændret driftsregnskab og statusopgørelse pr. 1. januar 1920, udarbejdet af Forvaltnings- og Revisionsinstituttet.

Regnskab

Regnskabet udviser derefter følgende hovedposter:

Udgifter:

Saldo fra forrige aar	kr.	94.102
udgifter paa „beton II“	kr.	281
diverse driftudgifter	kr.	13.968
administration	kr.	34.543
tab paa tørvemosen	kr.	440
tab paa nybygning III („Abbednæs“)	kr.	35.767
materialelageret	kr.	3.930
afskrevet paa startkonto	kr.	1.816

Indtægter:

Cementstøberiet driftkonto	kr.	9.710
rørvæveriet	kr.	3.049
grusgraven	kr.	21
avance ved reparation	kr.	1.627
forhøjelse af diverse bygningers bogførte værdi	kr.	90.696
underskud	kr.	91.183

Formanden fortsætter: Paa sidste generalforsamling nedsattes et tre-mandsudvalg som skulle undersøge mellemværendet mellem „Oregon“ og selskabet vedrørende nybygning nr. 3 („Abbenæs“). Denne stod værftet i 221.000 kr., mens den kontraerende pris kun var 105.000 kr. Ved forhandling med „Oregon“ var det lykkedes at faa dette til at forøge prisen, saa tabet paa nybygning III kun blev ca. 35.000 kr. og det var endda ikke givet, det blev til noget virkelig tab. Pengene blev foreløbig staaende og skulle forrentes med 5%.

Glarmester J.A. Pedersen, Næstved: Naar vi er kommet til dette udmærkede resultat, skyldes det ikke mindst imødekommenhed fra bestyrelsen, ved den sidste generalforsamling bad jeg bestyrelsen at gaa. Det beklager jeg nu. Bestyrelsen har intet at bebrejde sig. Bliver regnskabet nu forkastet, falder „Oregon“'s tilbud bort. Vi har udsigt til ogsaa at bygge de sidste 35.000 kr. af. Jeg anbefaler regnskabets godkendelse.

Regnskabet godkendtes derefter enstemmigt.

Om bestyrelsesvalg og selskabets udsigter førtes en længere forhandling, der kl 4³/₄ endte med, at den nuværende bestyrelse fungere sammen med 3-mandsudvalget til 1. Januar 1921.

Onsdag aften 13. oktober 1920

Jernbeton-skibsværftets generalforsamling paa hotel „Vinhuset“ tirsdag eftermiddag havde som sidste punkt paa dagsordenen bestyrelsesvalg. Det viste sig imidlertid, at dette gav anledning til en længere forhandling, under hvilken der oplystes adskilligt af interesse om selskabets fremtidsudsigter.

Af bestyrelsen afgik efter tur købmand Vald. Huus, Næstved, og rentier Roger Hamann, København. Formanden ville foreslaa, at de tidligere omtale 3-mandsudvalg, bogtrykker Christensen, glarmester Pedersen og isenkræmmer Tang Koch, indtraadte i bestyrelsen. Han ville saa selv afgaa sammen med de tidligere nævnte herrer. - Det var bedst, at lokalkendte folk nu kom til.

Bogtrykker Christensen ville ikke. I løbet af ganske kort tid maa vi holde inde. Det behøves der ikke en ny bestyrelse til.

Glarmester Pedersen sluttede sig hertil.

Formanden var lidt forbavset over denne skarpe afvisning. Han havde haft det indtryk af, at d'hr., ikke var saa helt uvillige.

Christensen: Sker der ikke et lille mirakel, kan vi ikke klare det længere end til december termin. Ingen kan fortænke os i, at vi vægre os under disse forhold.

Generalforsamlingen blev nu udsat i tre kvarter, i hvilken der forhandlede privat. Enighed blev der dog ikke opnået. 3-mandsudvalget krævede som betingelse for at indtræde, at der fra de to Københavnske herres side skulle stilles 10.000 kr. til raadighed. Formanden og hr. Roger Hamann ville ikke gøre dette ubetinget. Dog nok mod, at der fra Næstved blev teg-

net aktier i et partsrederi, som skulle lade bygge et mindre skib til besørgelse af trælastfarten etc. paa Næstved og Vordingborg.

Bogtrykker Christensen: Det er ganske ejendommeligt, at et værft, der staaer os i henvend ½ mill. kr., skal gaa i staa, fordi der mangler 10.000 kr. i driftkapital. - Vi kan imidlertid ikke gaa paa hovedet i vandet med aabne øjne.

Ordstyren: Vil overretssagføreren svare?

Overretssagfører Svenning-Larsen: Ja, jeg ved knapt, hvad der, skal svares. - Kan generalforsamlingen ikke rette en indtrængende henstilling til de tre herrer om at tage fat?

Ordstyren: Ret megen indsigt har jeg ikke i det, men jeg vil betragte det som et lyspunkt, om vi faar bestyrelsen hermed.

Glarmester Pedersen: Kan ikke udvalget og den nuværende bestyrelse fungere sammen til 1. januar 1921?

Overretssagfører Svenning-Larsen: Det er jo altid en udvej, men ikke den bedste.

Skibsreder Bartholdy, København: Kan vi ikke tegne de penge her? Jeg vil tegne mig for 2.000 kr. af de 9.000 kr. præferencaktier.

Overretssagfører Svenning-Larsen: Inklusive hr. Bartholdy's tegning kan vi i København strække os til at tegne 4.500 kr.

Restsummen lod sig ikke tegne, og efter endnu nogen tids forhandling enedes man om at lade den nuværende bestyrelse og udvalget fungere til 1. januar 1921, saaledes at det bliver udvalget, der faar det daglige tilsyn med driften.

Dermed sluttede generalforsamlingen.

Fredag 10. december 1920

Næstved skibsværft standser arbejdet.

Næstved Jernbeton-skibsværft har for tiden et skib under bygning til Rhederiskabet „Oregon“, men da „Oregon“ i disse dage har meddelt, at det ser sig nødsaget til

at standse sine udbetalinger, har Næstved skibsværft fra fredag maatte indstille arbejdet paa „Oregon“s nye skib („Basnæs“) og indtil videre afskedige de arbejdere, henved en snes, der var beskæftiget ved skibsbygningen. Hvornaar værftet atter vil genoptage arbejdet, vides der intet om.

Et forlydende vil iøvrigt vide, at samtlige værfter i landet vil blive nødsaget til straks ind i det nye aar at standse arbejdet. Forhaabentlig vil dette forlydende vise sig ikke at være rigtigt.

Lørdag aften 11. december 1920

Næstved skibsværft og „Oregon“.

Et dementi.

„Ritzaus Bureau“ havde udsendt en meddelelse om at arbejdet paa Næstved Jernbeton-skibsbyggeri er, saaledes som vi meddelte i forr.nr., standset, og at aarsagen til standsningen var den, at selskabet „Oregon“, der har bestilt det skibsværftet for tiden har under bygning, havde standset sine udbetalinger.

Bureauet har derefter lørdag morgen udsendt følgende:

Dementi

Bestyrelsen for dampskibsselskabet „Oregon“ dementere kategorisk, at der - som nævnt i meddelelsen om afskedigelserne ved Næstved jernbeton-skibsbyggeri - er indtraadt betalingsstandsning ved dampskibsselskabet „Oregon“.

Vi har spurgt en af Næstved skibsbyggeris ledende mænd, hvorledes det forholder sig med denne meddelelse og dementiet, og vedkommende svarer: at skibsværftet, som meddelt, har standset arbejdet, og at aarsagen til denne standsning var den, at „Oregon“, paa hvis skib der arbejdes, havde standset sine udbetalinger til værftet. Det er en kendsgerning, tilføjer vor hjemmelsmand, som ikke lader sig bortforklarer.

Senere meddelelse

Lørdag middag har „Oregon“ udsendt følgende nærmere oplysninger:

Bestyrelsen for Dampskibsselskabet „Oregon“ erklærer, at de om selskabets udsprede meddelelser hidrører fra, at selskabet har standset udbetalingerne til en i Aaderup i øvrigt næsten færdig nybygning, et 4000 tons træskib, (skal være 400 tons).

Udbetalingen standsede, fordi der, allerede paa grund af konjunkturforholdene var udbetalt væsentlig udover den vedtagne kontraktsum.

Selskabet har, bortset fra ovennævnte, ingen nybygningskontrakter.

Tirsdag 29. marts 1921

Næstved Jernbeton-skibsbyggeri.

Næstved jernbeton-skibsbyggeri holdt tirsdag eftermiddag generalforsamling paa hotel „Vinhuset“. Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, aflagde beretning, omtalte standsningen i december og meddelte, at cementstøberiet for 1921 var lejet ud.

Amtsvejsinspektør Jensen-Løvstrand aflagde regnskabet.

Af bestyrelsen afgik købmand Huus, Næstved, rentier Hamann og overretssagfører Svenning-Larsen, begge København. Efter en længere forhandling genvalgtes Købm. Huus og nyvalgtes glarmester J. A. Pedersen og bogtrykker Christensen, Næstved. Nærmere referat imorgen.

Onsdag aften 30. marts 1921

Næstved jernbeton-skibsbyggeri.

Næstved jernbeton-skibsbyggeri holdt, som kort omtalt, tirsdag eftermiddag generalforsamling paa hotel „Vinhuset“. Der var mødt 14 aktionærer.

Grd. Rs. Petersen, Sipperup Østergaard, valgtes til ordstyrer. Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads aflagde beretning:

Grunden til standsningen december f.A. (forrige Anno) var, som bekendt, at der ikke af rederiet sendtes os flere penge. Vi forsøgte at forpagte skibsværftet ud og fik ogsaa en del billetter, men nogen overenskomst er ikke sluttet.

Glarvester J. A. Pedersen, Næstved, har lejet cementstøberiet og rørvæveriet for 1921. Hr. Pedersen bød en saadan leje, at vi ikke kunne forsvare at sige nej.

I løbet af det sidste aar er der paa skibsbyggeriets omraade indtraadt en svingning af et omfang, som vist aldrig er set tidligere, fra svimlende højkonjunktur til en bølgedal, hvis dybde ingen havde kunnet ane.

Vi haaber med tiden at kunne faa værftet i gang igen som reparationsværft. Vore forpligtigelser hviler jo paa en enkel haand og vil næppe for øjeblikket blive gjort effektive. Aktiekapitalen maa i dette øjeblik uværgelig siges at være tabt. Men vi mener alligevel ikke at kunne anbefale likvidation, der blot vil medføre yderligere omkostninger uden at medføre fordele.

Regnskabet.

Amtsvejsinspektør Jensen-Løvstrand af lagde regnskabet.

Paa driftregnskabets udgiftsside var de største poster:

50 % afskrivning paa værftets ejendele m.v.	kr. 135.449
Administrationsudgifter	kr. 20.537
afskrevet paa startkonto	kr. 1.816
udgifter ved nybygning IV („Basnæs“)	kr. 276.200
tab paa materialelageret	kr. 50.154
tab ved cementstøberiets drift	kr. 8.063

Indtægter:

Indbetalt paa nybygning IV („Basnæs“)	kr. 180.000
rørvæveriets drift	kr. 1.690
underskud	kr. 414.186

Status udviser, at værftets ejendele og anlæg efter nedskrivning, vurderes til 150.058 kr., aktiekapitalen er 290.000 kr., deraf 90.000 kr. præferenceaktier.

I Diskontobanken haves en kassekredit paa 81.731 kr. og mod laan og kaution er optaget et laan paa 40.000 kr.

Hr. J.L. (Løvstrand-Jensen) omtalte de vanskeligheder, som selskabet har haft med at faa en revisor, og som var skyld i, at regnskabet var blevet saa sent færdig.

Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, var glad for den betydelige nedskrivning. Den er endda for lille. Glarvester J. A. Pedersen, Næstved: Hvor meget materiale kan „Oregon“ disponere over til skibets færdiggørelse. Hvor længe maa nybygningen blive staaende?

Overretssagfører Svenning-Larsen, København: Skibet maa blive liggende til 1. april, efter den tid er vi berettiget til at tage pladsleje.

Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, redegjorde for overenskomsten med „Oregon“ med hensyn til skibets færdiggørelse.

Ordstyreren: Hvor meget giver glarvester Petersen i leje? Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads: 5.000 kr. for 1921. Jeg tror ikke, hr. Pedersen spinder guld ved den kontrakt. Vi kunne ikke faa mere ud af den historie.

Sogneraadsformand Anders Hansen, Øverup: Hvordan vil det hele stille sig, hvis vi likviderer?

Glarvester Pedersen, Næstved: Det hører en mulig fremtid til.

Af bestyrelsen afgik: Rentier Hamann, København, købmand V. Huus, Næstved og overretssagfører Svenning-Larsen, København. Isenkræmmer Tang Koch, Næstved, foreslog, at den gamle bestyrelse fortsatte. Den hæfter for den kassekredit, vi her, og en ny bestyrelse ville derfor kun komme til at arbejde for den gamle.

Fabrikant Nielsen, Faxe Ladeplads, gjorde rede for forholdet til „Oregon“:

Dette selskab staar nu selv overfor vanskeligheder, og vi vil ikke gaa for stærkt i rette med det, men vi har henede været prøveklud og har været mærket heraf. - Jeg vil tiltræde hr. Tang Koch's forslag. Vi 5 bestyrelsesmedlemmer er jo dem, der først og fremmest er interesserede.

Der førtes derefter en længere forhandling om bestyrelsens stilling. Der stilles fra aktionærside ved bogtrykker Christensen, Næstved, et forslag sigtende til at gøre ogsaa aktionærerne interesserede i at arbejde med paa afviklingen af gælden. Den nuværende bestyrelse mente ikke at kunne gaa med her til, uden at i hvert fald renterne af kassekreditten paa 80.000 kr. (8%) forud var sikret.

Glargmester Pedersen blev opfordret til at indtræde i bestyrelsen, men ville kun gøre dette mod at hans forpagtningskontrakt blev ophævet. Han ville ikke udsætte sig for at komme i en skæv stilling, ved baade at være lejer og bestyrelsesmedlem.

Overretssagfører Svenning-Larsen syntes ikke, bestyrelsen kunne løse hr. P.

Ordstyreren udtrykte sin forbavelse over, at bestyrelsen havde lejet cementstøberiet ud, uden at spørge aktionærerne. Men NAAR det var sket - og tal. fandt at kontrakten var gunstig for selskabet - saa maatte bestyrelsen ogsaa, navnlig naar den faar generalforsamlingens billigelse, kunne løse hr. P.

Efter yderligere drøftelse naaede man til enighed om en ordning, hvorefter kassekredittens renter forlods udredes af det evt. overskud, og glarmester P. løses fra sin kontrakt mod at drive støberiet for værftets regning.

Paa basis af denne ordning indvilgede d'hr. glarmester Pedersen og bogtrykker Christensen i at indtræde i bestyrelsen. De nyvalgte derefter. Genvalgt blev kbm. Huus, til suppleanter valgtes Fabrikant Jeppesen og isenkræmmer Tang Koch og til revisor Lærer Nielsen, Menstrup.

Derefter hævdedes generalforsamlingen.

Her følger citat fra jubilæumsbogen Næstved Diskontobank 1946:

Selskabet (værftet) likvideres 1925, var konstateret et tab paa 250.000 kr., udover aktiekapitalen, banken led ingen tab, idet bestyrelsen var i stand til at indfri deres forpligtigelser, omend der gik adskillige år før den endelige afvikling.

Værftet opnåede en kassekredit på 80.000 kr. kautioneret af værftets bestyrelse. Senere kom en prioritetsgæld på 40.000 kr.

Første regnskabsår:

1918 Underskud på 94.000 kr.

1919 Mindre overskud

1920 Underskud på 323.000 kr.

1921 Første 2 mdr. voksede underskuddet med 34.000 kr., hvorefter værftet lukkede.

Værftet og rederiet „Oregon“ gik begge i betalingsstandsning i 1921. Værftet likvideret 1925.

Verdens første jernbeton-skib:

Lille lægter (pram) bygget i året 1854, i Lambot, Frankrig. Lægteren blev vist samme år på verdensudstillingen i Paris.

Endnu i året 1914 var lægteren i brug.

I Danmark blev der bygget jernbeton-skibe flere steder, bl.a. København, Køge og Aaderup ved Næstved.

København's flydedok:

s.s. „Bartels“ bygget 1920,

dødvægt: 1800 t., brutto: 1249, netto: 760, egenvægt: 1140 t.,

længde: 70,63 m., bredde: 11,15 m.,

sidehøjde: 4,45 m.,

byggepris: 1.711.187 kr.

Maskine: T-3-cyl., 550 ihp

Reder/ejer: (1920): a7s D/S Patria, v. T. Nielsen, København.

Skibet er bygget som lastfartøj, senere oplagt og ændret til hotelskib og værkstedspram.

Sådan ser området „Næstved- Jernbetonskibsbyggeri“ ud i året 2008, rørskoven har ikke bredt sig!

Oplagt ved Söder Målerstrand i Stockholm siden 1982 som værkstedspram. 1994 solgt til Larvik i Norge.

Umiddelbart efter afg. fra Stockholm, juni 1994, sprang slæbetrossen og prammen tog grunden, en dykkerundersøgelse viste ingen lækager, bugseringen fortsatte, den 30 juni begyndte prammen at tage vand ind og sank på 18 meter vand, tæt ved den gule bøje ved Ölands norra udde (S).

Codan værftet i Køge:

m.s. „Triton“ bygget 1920,
dødvægt: 1250 t..

„Triton“ forliser allerede i 1921.

Næstved Jernbeton-skibsbyggeri:

1 lille pram

1 stor pram

1 skonnert „Abbednæs“

1 skonnert „Basnæs“

Som nævnt tidligere, startede man betonskibsbyggeri i Frankrig, herefter fulgte Tyskland, England, Danmark, Norge og USA.

Kilder:

Ingeniøren nr. 22, 1918

Næstveds lokalaviser i perioden

Næstved Diskontobanks
jubilæumsbog 1946

Svenska Seglare och Motorseglare 1951

Sveriges Skeppslista 1966

Torsten Hagneus, Gøteborg

Danmarks Skibsliste 1923

Herudover blev der bygget betonskibe i Aalborg og Frederikshavn.

Nybygninger fra Næstved jernbeton-skibsbyggeri:

Bygg.nr. 1

Skibsnavn: Beton I

Byggeår: 1917

Type: Pram m. motor

Materiale: Jernbeton

Lastevne: 22 tons

Reder: Otto Reedtz-Thott

Længde: 14,5 m.

Bredde: 4,33 m.

Dybde: 1,57 m.

Dybgang: 1,00 m.

Motor: Ja

Pram nr. 1 kan i dag ses grundstød og forladt/afrigget, ca. 200 m. nord for Fed havn, Præstø fjord nordlige del. Pram nr. 1 sejlede stenmaterialer (kugleflint) fra Fed havn til Præstø havn, kugleflinten blev eksporteret til mange lande hvor det bl.a. blev anvendt i roterende maskiner, hvori emner var placeret for afrensning af kugleflinten der roterede rundt med emnerne.

Da man opfandt rustfri stålslugler, blev kugleflinten udskiftet og eksporten ophørte efterhånden. Fed havn blev oprindelig anlagt for udskibning af brænde, til Præstø.

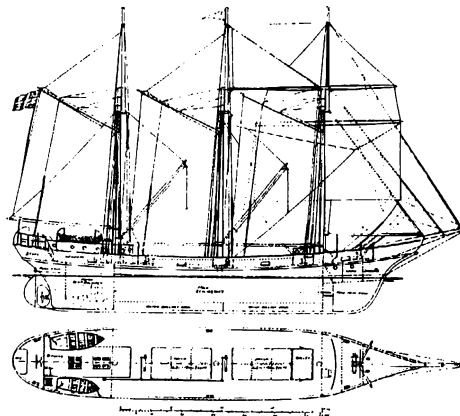

Beton pram nr. 1, Præstø fjord 2008, 88 år gammel

Bygg.nr. 2

Skibsnavn: Beton II
 Byggeår: 1918
 Type: Pram u. motor
 Materiale: Jernbeton
 Lastevne: 120 tons
 Reder: Værftet / „Oregon“

Længde: 24,0 m.
 Bredde: 6,00 m.
 Dybde: 2,45 m.
 Dybgang: 1,85 m.
 brt.: 88
 nrt.: 88
 Motor: Nej

Topsejlskonnert „Abbednæs“, i streg

Call sign: NWHP - Kontrol nr. : M 38,
 Rederi: a/s Brødrene Bartholdy, Københav
 (Danmarks Skibsliste: 1923).

Bygg.nr. 3

Skibsnavn: Abbednæs
 Byggeår: 1919
 Type: Skonnert m. 80 hk. motor
 Materiale: Jernbeton
 Lastevne: 260 tons
 Reder: „Oregon“ København

Længde: 37,06 m.o.a.
 Bredde: 7,54 m.
 Dybde: 4,34 m.
 Dybgang: 3,38 m.
 brt.: 235,0
 nrt.: 150,0
 Motor: 80 hk. Bolinder (6 kn.)

1921 solgt til Sverige, 1925 aflagget/ændret til værkstedspram.

Bygg.nr. 4

Skibsnavn: Basnæs
 Byggeår: 1921
 Type: Skonnert m. 80 hk. motor
 Materiale: Eg
 Lastevne: 380 tons
 Reder: „Oregon“ København

Længde: 34,5 m.
 Bredde: 7,6 m.
 Dybde: 4,2 m.
 Dybgang: ca. 3,2 m.
 brt.: 253,05
 nrt.: 224,75
 Motor: 80 hk. Bolinder (6 kn.)

12.1.1920 Nyregistreret, ejer: „Oregon“, solgt på beddingen 14.2.1920 til a/s Øxenbjerg skibsværft (ved Carl Engholm) i Svendborg. Dette værft sælger den 22.7.1921 fartøjet til Sverige, som „ikke fuldendt skibsskrog uden rigning og motor“,

til den Svenske kaptajn Valdemar Olsson og hans broder Josef, der bor i Bergkvara, Sverige. Prisen var 52.500 D.kr.

Valdemar Olsson ejer 105/120 dele og broderen Josef de sidste 15/120 dele. (Josef sælger sine 15/120 dele til Valdemar, da

Josef Olsson rejste til Amerika i 1925. Da skibet kom til Sverige fik det nyt navn: „Bleking“.

Den 9 jan. 1934 sælges fartøjet til 7 partredere i Lysekil, med Bankkasserer Henry Lundin som hovedreder, skibet får navnet: „Gullmar“, samtidig bliver den første motor installeret, en 130 hk. Skandia råolie-motor, 2 cyl./2-takt.

Den 11. marts 1937 sælges fartøjet (pris 49.715 kr.) til 7 partredere i Grebbestad, navnet ændres til „Hafsten“. Hovedreder blev Førstestyrmand Josef Fridolf Anderson.

Den 8 maj 1947 sælges fartøjet igen, denne gang til et partrederi i Oskarshamn, med Skibsmægler Olof Leonard Laurell, som hovedreder.

I 1948 bliver hovedmotoren udskiftet med en: 210 hk. Skandia råolie-motor, 2 cyl./ 2-takt.

I august 1961 sælges „Hafsten“ til skipper Robert Saul i Sødertalje for blot 6.500 kr.

I oktober 1966 købes fartøjet af Entreprenør Alfons Jonsson, Malmø, pris 10.000 kr.

I 1968 slettet fra det Svenske skibsregister, efter at Malmø brandvæsen havde brugt skibet til brandøvelser.

Det skulle stadig være muligt at se rester fra „Basnæs“; i Malmø industrihavn!

Under Svensk flag havde „Basnæs“ følgende dimensioner:

Call sign KDPF, senere ændret til: SKHU

Brt.: 252,72

Nrt.: 213,93

loa: 34,97 m.

br.: 8,44 m.

dbg.: 3,43 m.

Dw.: 365 på 13'9"

grain: 19.000 cub.ft.

Lastluger: 2 a 16' x 12'

Motor (1934)

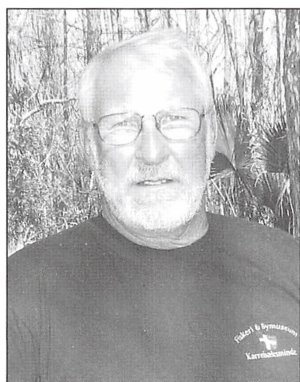
130 hk. Skandia Diesel, 2 cyl.

Motor (1948)

210 hk. Skandia Diesel, 2 cyl.

Motor (1961)

180 hk. Skandia Diesel, 2 cyl. (brugt fra 1946 „Venus“).

Ole Nørgaard, Næstved.

Født 1945, er uddannet navigatør, efter sejlads på de store have, fik han beskæftigelse ved lodseriet i Karrerbæksmindel. Her startede hans store interesse for det lokalhistoriske, især omkring det maritime miljø.

Sheriffen fra Lundby

Fra 1947 til 1959 blev ordensmagten
i Lundby varetaget af landbetjent
Gustav Preben Antonsen.
Hans søn tegner et portræt
af det lille samfund

Af Knud Erik Antonsen

Gustav Preben Antonsen var landbetjent i Lundby fra 1947-1959

Jeg modtog for et halvt år siden en invitation fra „Sognearkivet“ i Lundby. De bad mig om at komme og holde et foredrag om „Ordensmagten og andre magter i Lundby i 50'erne“.

Jeg fandt hurtigt ud af, hvilke tanker indbyderne havde haft og indvilligede i at komme for at underholde om dette tema.

„Betjent Antonsen“

Nævnte man disse få ord, vidste det meste af Sydsjælland, hvem det drejede sig om, og 50 år efter mindes ældre Lundbyborgere stadigvæk Antonsen, som var personifikationen af ordensmagten i det lille lokalsamfund.

Mange yngre borgere spørger med nysgerrighed om, hvem denne person dog var.

For kort tid siden kommenterede og drøftede to ældre sydsjællændere den seneste tids megen uro forårsaget af unge mennesker i forskellige byer. „Det var ikke sket i Antonsens tid“, faldt ordene prompte fra den ene person... Svaret derpå kan af naturlige årsager ikke gives, men de få ord fortæller i deres enkelthed om den respekt og tillid der var til, hvor-

Den første politistation i Lundby lå i Hovedgaden.

dan betjent Antonsen løste mange problematiske opgaver.

Gustav Preben Antonsen ankom med sin lille familie til Lundby i 1947. Kort tid efter ankomsten fik jeg, der var 5 år gammel, en lillebror, som kom til at hedde Flemming, senere kendt som Flemming Antony, en kendt dansktopsanger.

Den lille familie ankom fra Ålborg, hvor Antonsen i en årrække var ansat ved det lokale kriminalpoliti. Da familierne på begge mine forældres side var bosiddende i København, var det nærliggende at forsøge at komme lidt nærmere dem. Derfor søgte min far ansættelse som landbetjent på Sjælland. Der blev sendt ansøgninger af sted til Fuglebjerg og til Lundby.

Som bekendt blev det Lundby, som kom til at danne base for familien i årene frem til 1959.

Min far kom fra en ansættelse ved kripolitiet i Ålborg, hvor han deltog i eftersøgningerne af krigsforbrydere i det efter krigen så ødelagte Tyskland samt overværede krigsforbryderdomstolen i Hamburg vedrørende koncentrationslejren Neuengamme.

Som garder og befalingsmand oplevede han den 9. april 1940 i København, hvor han kæmpede imod tyskerne på Amalienborg slotsplads. Han beskrev senere oplevelsen i bogen „Den niende april“. Under besættelsen måtte han som politibetjent skjule sig i lange perioder i forbindelse med tyskernes jagt på det danske politi.

Signalement af danskeren i 50'erne

50'erne var et overgangsår, der falder i to dele. I de første fem år gør det gamle Danmark sit bedste efter krigsårene og vover sig forsigtigt ud over de givne normer. Rationeringen af smør, sukker, kaffe og kul ophæves. Valgretsaldere sættes ned, kvinder får arveret til den danske trone og grænserne åbnes.

I anden del af perioden tages der til gengæld fat på fremtiden. Det er denne periode, vi oplever i „Lundbytiden“:

Man tør mere og får råd til mere. Ungdommen bliver en gruppe, man er nødt til at regne med. Marshal-hjælpen begynder at virke, og nye virksomheder blomstrer i

Kroen med ARRO Plastik-bygningen i forgrunden

provinsen, f.eks. Tjæreborg i Vestjylland, Lego i Billund, - og ARRO plastik i Lundby, som blev skabt af Arne Petersen og Rose. I starten foregik de første spæde tiltag i plastfabrikationen hjemme hos Arne i et udhus, men senere udviklede virksomheden sig til den store fabrik ARRO-PLASTIK, der lå som nabo tæt ved kroen. Den dag i dag kan man på den store bygning nær den gamle kro se de svage konturer af navneskiltet.

Vi beundrer initiativet og de store bedrifter, men bliver i takt med udviklingen også en nation af tilskuere. I 1953 var der kun 800 licensbetalende seere, men fjernsynsalget sprængte i årene derefter alle vante forbrugsmønstre, og det tunge 17 tommer fjernsyn blev hjemmets mest prestigegivende møbel.

I Lundby trak den nye opfindelse i starten mange tilskuere til El-forretningens udstillingsvindue. Her samledes folk i hobe tal ved 19.30 tiden for at få første parket til TV-forestillingen kl. 20.

Havestole m.m. blev slæbt hen foran udstillingsvinduet, så man i behagelighed kunne se TV-udsendelsen, der som regel varede ca. 2 timer.

Aftenprogrammet satte dagsordenen, men middagsbordet var stadig det samlende midtpunkt i tilværelsen, uanset om det var placeret i et rum for sig eller stod midt i familiens eneste stue. Her blev middagsmaden spist på klokkeslæt og med to retter mad hver dag, i reglen med formad til at lægge „bund“.

Det var en fornøjelse at spadsere en tur gennem Lundby ved 18-tiden og mærke duften af aftensmad strømme ud fra de passerende huse.

Børnene gik i skole - også om lørdagen - i kommuneskolen hos førstelærer C. F. Michelsen og frk. Magda Søgård og på Realskolen hos skolebestyrer Kjærum. De sang dagligt morgensang, lærte skønskrift, læsning, regning og bibelhistorie.

Husfaderen gik i terylenebukser og gulnet, gennemsigtig nylon skjorte. Uopslidelig og lige kedelig ny som brugt. Husmoderen stoppede strømper og førte husholdningsregnskab. Handlede ind hos slagter Cordes, bager Nielsen, købmand I. C. Højland, Preben, Wagner eller Arne, og hver tirsdag hentede ugebladet, Hjemmet eller Familie Journalen hos boghandler Eriksen, nært familiemedlem til Erik Eriksen, medlem af folketinget for Venstre og senere statsminister.

På skabet stod spareuret og manden fra „Julens glæder“ stillede hver uge for at indkassere det aftalte beløb, der skulle sikre en glædelig jul i december. Det var ikke noget problem at træffe husmoderen hjemme. I 1950 var kun 28% af de gifte kvinder udeerhvervende.

Fra omkring 1955 meldte krigens store årgange sig. Unge, der blev sendt ud i samfundet fodret med vitaminpiller og sikre på, at der var plads til dem på arbejdsmarkedet. Deres ophav betragtede - over en generationskløft uden fortilfælde i historien - deres børn, der dansede rock and roll på Rådhuspladsen, købte forbrugsgoder på afbetaling og havde en tidlig seksuel debut. Men kønslivet var stadig tabu og sex ikke et ord, man brugte.

Skulle der festes i week-enden i Lundby, blev det knapt så vildt. Det kunne foregå til jazz-bal på kroen eller måske i Kirkeskovpavillonen i Vordingborg.

„Musiker-Henry“ var dog stadigvæk den lokale musikhelt, som med sit altid strålende humør kunne sætte gang i danseskoene, når han spillede op til krobald.

De ældre var stadig nøjsomme, men de varige forbrugsgoder, de trods alt anskaffede, skuffede ikke. De nye cykler holdt, og de barbermaskiner og radioer, de investerede i, var ikke smart designet, men driftssikre og holdbare. Pengene var stadig små, men mere værd.

Selv om det kæmpende Danmark havde oplevet nedturen fra de store befrielsesdage og bl.a. set Tyskland blive optaget i NATO kun 10 år efter den betingelsesløse kapitulation, var der i 50'ernes sidste år en solid tiltro til den skandinaviske samfundsmodel og Danmark som godt eksempel for resten af verden. Stats- og udenrigsminister H. C. Hansen var en af de stærkeste politikere, danskerne havde kendt. Og socialdemokraternes slogan blev taget for pålydende: Gør gode tider bedre... Man tillod sig at drømme om en knallert, en scooter eller - helt vildt - om en bil, der kostede 10.000 kr. Det samme som en faglært arbejder fik i årsløn. Og den nye verden afspejledes i avisreportager om nedstyrkede jetfly og kaptajn Carlsens skæve skib side om side med ekkoet fra den gamle verden, om varemesser åbnet af prins Knud.

I 1952 kunne statsministeren meddele, at underskuddet på betalingsbalancen var bragt ud af verden, og at der var overskud på statsbudgettet. Det gav husmødrene mod til at købe skært kød til søndagsstegen og stikke en flaske vin i indkøbsnettet til week-enden.

Familiens daglige underholdning var stadigvæk et stykke tid koncentreret omkring radioen. Den var samlingspunktet, specielt i aftentimerne, når alle samledes omkring apparatet for at lytte til hørespil. Her blev fantasien sat i gang og man morerede sig sammen, eller gyste, alt efter hvilken underholdning, der sendtes:

Jeg kan nævne:

- „Gøglervognen“, hvor amatører underholdt med sang eller musik.
- Familien Hansen (Radioens „Huset på Christianshavn“)
- „Gregory-mysteriet“, krimigyseren, der holdt gaderne mennesketomme, både før og efter udsendelsen. Også giro 413 var dengang et populært program.

Luftfotoet af den østlige del af stationsbyen. Politiboligen lå overfor delingen af vejen.

Livet i den lille stationsby i 50'erne

Lundby var en stationsby og som sådan et aktivt lille bysamfund med mange forskellige arbejdspladser.

Der var så mange forskellige erhverv i byen, at man ikke nødvendigvis behøvede at skulle „farte“ af sted til de nærmeste større byer, Vordingborg og Næstved, for at finde arbejde.

Naturmæssigt karakteriseres sognet ved i den vestlige del at være domineret af Lundby mose, hvor der på vejen mod Køng var placeret en brændselsfabrik, brikker, senere losseplads, og på et tidspunkt

ligeledes en nær stationen og mejeriet. Den nedbrændte på et tidspunkt i starten af 50'erne.

Resten af sognet er mod øst et stigende morænebakkeland, hvorover der i den vestlige del rejser sig en del enkeltbakker. Bøgebjerg, der ligger tæt ved den gamle kommuneskole i Gl. Lundby (41 m) samt den gamle Bavnebakke på hjørnet af Hammervejen og vejen mod Gl. Lundby, „Sørens Banke“, (46 m).

I Gl. Lundby beskæftigede Themsens Teglværk mange lokale arbejdsfolk. De i 50'erne 290 husstande med ca 1.000 indbyggere beskæftigede flest sig ved land-

Mejeriet var et aktivt område døgnet rundt. Hestevogne og lastbiler sørgede daglig for transporten af mælk fra landområdet.

Den allerførste bolig for landbetjenten var huset, der ligger udfor skiltet i venstre side.

brug, håndværk og industri, handel og omsætning, transportvirksomhed samt administration og liberale erhverv, aldersrente, formue, pension o.l..

Det kan nævnes, at der i stationsbyen samt Gl. Lundby kunne besøges i alt otte købmænd, heraf tre i Gl. Lundby, en bager og et bagerudsalg, isenkræmmer, urmager, manufaktur, to slagtere, en cykelhandler/smed, boghandler, skomager/handel, to gartnere, Tatol, tre frisører, to elektrikere/

Den gamle smukke apotekerbygning pyntede gevaldigt i Lundbys hovedgade. På hjørnet overfor boede vognmand Christiansen.

installationsforretninger, apotek, vognmand, bødker, sadelmager for ikke at forglemme „Ludvigs kaffebar“, som hurtigt blev samlingssted for byens ungdom

Lundby kro, det centrale samlingssted med et hav af aktiviteter, baller, udstillinger, dilletant, private fester, omrejsende biograf, „Valkyrie Bio“, med værtparret på kroen, Gudrun og Carl Stenfors.

Desuden beskæftigede mejeriet, og mælkeudsalget, samt bryggeriet adskillige ansatte.

Stationens betydning for byen var, og er naturligvis også ganske speciel. Den nære kontakt til „omverdenen“ var vigtig, banearbejdere og stationsfolk holdt gang i den daglige drift, og postvæsenet aktiverede adskillige personer på postcyklen med den store taske, godt fyldt med breve og pakker. Desuden sørgede også postbudene, på cykel, for avisudbringningen sidst på eftermiddagen, når Vordingborg Dagblad skulle læses i de små hjem.

Skolernes betydning

Det skal naturligvis også nævnes, at skolerne havde meget stor betydning for byens udvikling og aktivitet. Skolen havde en

Viadukten var den nødvendige forbindelse ml. de to Lundbyhalvdele. Samtidig var det et naturligt samlingssted for børnene, som legede der.

MEGET stor andel i børnenes opdragelse, så det var ikke kun boglig lærdom, de små poder blev madet med daglig, men i allerhøjeste grad også almindelige grundnormer i opdragelsen.

Under princippet „Kan du ikke høre, må du føle“, lærte mange børn, hvor vigtigt, det var at have respekt for den voksne. Den korporlige afstraffelse foregik i de allerfleste hjem i større eller mindre omfang og mødtes daglig i skoletiden, hvor lussinger eller slag med diverse redskaber (lineal o.l.) anvendtes .

Forældre havde megen tillid til lærernes kompetencer og måde at gennemføre undervisningen på, - derfor var det heller ikke ualmindeligt, at de bakkede op omkring eventuelle afstraffelser i skolen, - „Så kunne du jo bare have gjort som der blev sagt“.

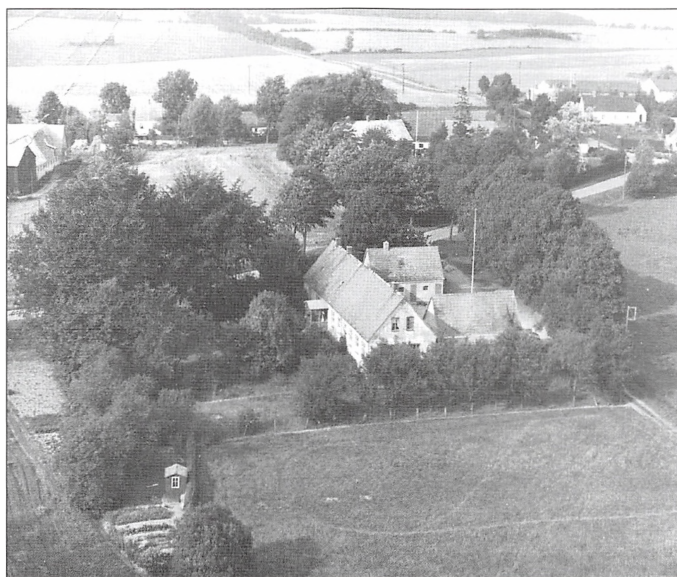
I Gl. Lundby lå den lille kommuneskole - (opført i 1882, udvidet i 1894), hvor eleverne kunne gå de første 4-5 år hos førstelærer C. F. Michelsen og frøken Magda Søgaard, to personer som gav rigtig mange børn en positiv indgangsvinkel til det senere voksenliv.

I dag er „kommuneskolen“ en privat fabriksvirksomhed. Alligevel ser bygningerne ud som dengang. Flagstangen i midten af gården var målet, når sneen lå i gården. De to døre i bygningen bagved var indgang til skolens „Das“.

Ofteså man skoleelever stå ret på fortovet og ærbødigt bukke eller neje, når Michelsen eller frk. Søgaard passerede forbi.

Når kommuneskoletiden var afsluttet, var der mulighed for at fortsætte skolegangen i den private „Realskole“ – (Opført i 1919), hvor Kjærum var skoleleder. Unge mennesker fra hele Sydsjælland valfartede

Lufffoto af den gamle kommuneskole, hvor børnene gik hos C. F. Michelsen og Magda Søgaard de første 4 skoleår.

daglig til skolen, mange transporteret af togene fra såvel Næstved som Vordingborgsiden.

Tæt på Realskolen lå Kostskolen, hvor hr. og fru Gade som forstanderpar tog sig godt af de unge mennesker, som samtidig var elever på Realskolen. På samme område lå forsamlingshuset, som var samlingssted for talrige arrangementer i årets løb, gymnastik, juletræsfest, m.m.. - (opført 1892).

Sydsjællands Landbrugsskole blev oprettet i 1915 og i tilknytning hertil et landbrugsmuseum. I 50'erne var Robert Christensen forstander og samtidig medlem af folketinget.

I dette Lundby - på godt og ondt. Udførte min far, „sheriffen i Lundby“, - altså sit daglige arbejde.

Landbetjenten med sin uundværlige pibe.

Han var myndig og handlekraftig. Samtidig var han vellidt blandt børn. Havde altid en lille morsom bemærkning parat, og han var derfor meget populær, når han besøgte skolerne for at fortælle om, „hvordan man færdes på cykel i trafikken“. Det, der svarer til vor tids færdselsundervisning.

I den forbindelse foregik det af og til lidt utraditionelt, men måske netop derfor ganske pædagogisk. Hvor Junker Ruds Vej i dag støder til Lundby Hovedgade, overfor Strædet, blev der af sikkerhedshensyn på

et tidspunkt opstillet et hellefy. Udsynet var dårligt, derfor var det netop på dette sted nødvendigt at foretage sig noget sikkerhedsmæssigt. Der skete af og til ulykker.

Mange børn kørte imidlertid venstre om hellen, hvorved faretruende situationer opstod. En dag stillede han sig i smedens butik, hvorfra der var fint udsyn til trafikken. Det varede da heller ikke længe, før de første „overtrædere“ dukkede op og netop kørte venstre om hellen. Efter at de var stoppet, fik de en MEGET grundig information om, hvordan man skulle færdes på dette sted, hvorefter de fik besked om 10 gange at skulle vise, at orienteringen var forstået. Det skulle foregå fra den daværende bødker på Brovejen, højre om hellen hen til maler Petersen ved siden af smeden og tilbage, i alt 10 gange. Begivenheden spredtes naturligvis hurtigt blandt byens unge, hvorefter kun et lille fåtal glemte, hvordan man skulle færdes.

I 1958 udgav han skolernes færdsels-sang, som på melodien: „Der bor en bager“ blev et populært pædagogisk redskab i færdselsundervisningen.

Antonsen var en dygtig og meget flittig fotograf, som ofte i sine rapporter medbragte fotos til illustrering og dokumentation.

På et tidspunkt lykkedes det ham at anskaffe et lille japansk robotkamera. Det kunne trækkes op, så det uden fremspoling kunne tage 10 fotos, blot ved fortsat at trykke på udløserknappen. Det var en fantastisk nyskabelse. Min fars gode ven, opfinder m.m., Morten Larsen, Vildbanehøj, Køng Strand, konstruerede en holder til apparatet, så det kunne fastgøres foran i bilen. En lille ledning førte ned i højde med rattet. Det var nu muligt at forevige fartsyndere, som også fandtes dengang. Det var specielt hvor fuldt opmalede linjer på vejbanen markerede, at overhaling var forbudt, at forseelserne skete og synderne

efterfølgende i retten måtte se sig selv via fotomaterialet i de ulovlige situationer.

Mange forskellige situationer mødte han i sit arbejde. Her på en skinnecykel, måske i forbindelse med en baneulykke.

Nogle eksempler på virket:

Flemming Larsen, titl. Ring Strand fortæller: Ud over den daglige administration blev der tid til at ordne visse sociale, måske spæde adfærdsmæssige problemer for såvel højt som lavt placerede mennesker – uden rapportering m.v., d.v.s. at den pågældende person kunne undgå at blive „stemplet“ officielt.

En hustru ringer en sen aften til landbetjenten, Antonsen, og klager sin

nød. „Min mand sidder og får og har fået for meget indenfor vesten på Lov Kro, og jeg er bange for, at han prøver at køre i bilen“. Antonsen svarer prompte i telefonen: „Du skal ikke bekymre dig, jeg henter og bringer din mand så hurtigt som muligt“. Landsbyen Lov ligger ca. 10 km. nord for Lundby, og som sagt, blev assistancen ydet, og det fortæltes, at manden på kroen ikke var helt enig i, at hans bil skulle blive stående ved kroen, og først ifølge Antonsen kunne afhentes, når det var forsvarligt. Landbetjenten fik senere en personlig tak for hjælpen.

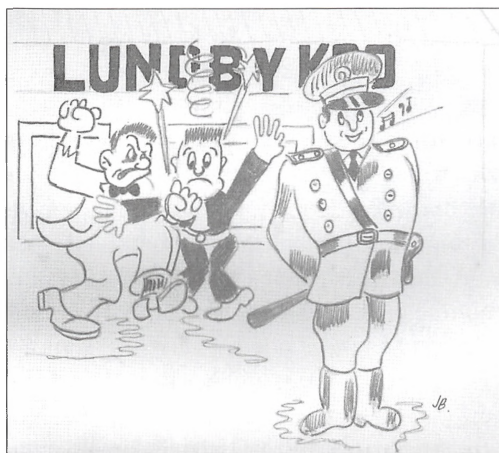
Jeg ved, at landbetjenten hjalp mange unge mennesker i prekære og/eller ulovlige situationer med en eller anden form for engangs-advarsel.

Elever på den nu nedlagte flyverskole på Aunø og gæster på bl.a. Lundby kro var blandt disse personer.

Gæster, som under kroballets forløb var blevet lidt uenige og som naturligt var dengang, lagde op til et „godt“ slagsmål, var eksempler på sager, der blev klaret blot ved landbetjentens besøg.

På et tidspunkt drøftede kroer Carl Stenfors og min far et forsøg i forbindelse med ballerne på kroen.

Respekten for betjentens tilstedeværelse ved disse arrangementer var stor. Når min

Karikaturtegning: Ved Lundby Kro

far aflagde kroen et besøg i forbindelse med ballet, sad han som regel og fik en sludder i Stenfors' lille kontor, der kunne kigges ind i fra gangen. Sjældent tog disse besøg længere tid.

„Faste gæster“ til ballerne gjorde det derfor til sædvane lige at kigge forbi kontoret, enten for en kort hilsen, eller bare for at se, om politiet var til stede denne aften.

Stenfors og min far lagde derfor en lille plan, som skulle fungere i præventiv retning, og måske skåne min fars stadige tilværelse ved balafviklinger. Min far havde en ekstra politikasket, som Stenfors fik lov til at låne til „specielle lejligheder“, som ballerne. Når festlighederne startede blev denne kasket hængt udenfor kontoret på knagen. Når de unge gæster passerede forbi kontoret og så den sorte kasket, rygtedes det hurtigt, at Antonsen var til stede, og - viste det sig - forsøget blev en succes. De få tilfælde, hvor det blev nødvendigt „for alvor“ at måtte rykke ud, kunne tælles på en hånd.

Også personer, som i andre tilfælde var kommet ud i uføre, som f.eks. at stjæle, fik en advarsel, som ofte viste sig at være tilstrækkelig og ofte hindrede yderligere forsøg på slige aktiviteter.

Et andet eksempel beskriver Flemming Larsen:

„På vej fra Ring Strand til landsbyen Ring mødte jeg som 15 årig - kørende i bil - selvfølgelig uden kørekort - landbetjenten, som så og genkendte mig, men uden hilsen fra hans bil. Av, tænkte jeg, nu falder der brænde ned både fra landbetjenten og min far ved Antonsens kommende besøg i mit hjem. Men da dette besøg hos min far indtraf, indføjede Antonsen i samtalen, som jeg lyttede til:

„Nå, Flemming, jeg så dig for resten forleden dag på vejen til Ring“, et kort blik var advarslen, og så blev der ikke talt mere om min ulovlige bilkørsel“.

Tæt ved præstegården i Gl. Lundby boede en gammel kone i et faldefærdigt bondehus. Alle børn kaldte hende „Tosse-Maren“. Sjældent gik hun udenfor sin dør. Huset så meget forsømt ud, snavset sad så tæt på vinduerne, at det var vanskeligt at se ind i huset. Børn passerede forbi Marens hus med megen respekt. Det hed sig, at Maren ikke kunne li' børn og kunne finde på at true dem med sin stok.

Hvert hus i byen skulle af og til have besøg af skorstensfejeren. Han hed Bundis og boede i Køng. Han havde imidlertid det problem, at Maren ikke ville lukke op for ham, når han kom på besøg. Han kunne derfor ikke komme til at feje hendes skorsten. Efter flere forgæves forsøg så han ingen anden mulighed end at henvende sig til landbetjenten.

Det var en svær nød at knække, men her kom Aksel Mælkemand ind i billedet. Hver dag passerede han forbi Marens hus, og når Aksel svingede klokken, gik døren op til Marens hus, og hun kom ud med sit mælkefad under armen. Hun lod altid døren stå åben imens.

Alt blev aftalt i mindste detalje. Når Aksel ringede og Maren gik ud, skulle Bundis skynde sig ind i huset og få ordnet, hvad han skulle. Alle var med på ideen og betjenten holdt sig diskret i baggrunden for at følge „slagets gang“. Bundis var ikke helt modig ved situationen. Maren havde tidligere truet ham med økse i hånd.

Alt forløb imidlertid planmæssigt og Maren nåede dårligt nok at registrere, hvad der foregik.

Samarbejdet med den lokale central var meget vigtig. Et eksempel herpå så man da hofjærgermester Harald Collet på Lundbygård modtog et uhyggeligt brev med krav om betaling af 1.00.0000 kr. Brevet indeholdt en trussel mod Collets søn, Bernt Johan, der ville blive skudt, hvis beløbet ikke blev betalt. Hofjærgermesteren rettede henvendelse til min far.

Det hed sig, at den pågældende var medlem af en international bande. En annonce med en bestemt ordlyd skulle indrykkes i Næstved Tidende, hvis man var indforslået.

Ved et fortræffeligt samarbejde med bl.a. centralbestyrerinde fru Hansen, Lundby Central, lykkedes det at spore den pågældende, der kort tid efter kunne pågribes og fængsles. Det viste sig at være en 19-årig manufakturkommis fra Næstved, som ved anholdelsen var i besiddelse af endnu et brev, der skulle være sendt til en anden person. Den unge mand var ved anholdelsen bevæbnet med en syrepistol

Min far havde to gummiknipler, der kunne anvendes i specielle situationer. Hvis der var en aktual mulighed, var det altid den lille, der medbragtes. Den kunne holdes i lommen og var dermed mere diskret placeret. Det var dog i meget få og sjældne tilfælde, der blev brug for staven.

Der verserede mange historier om, hvordan Antonsen løste opståede problemer. Mange af historierne har et gran af sandhed. Han løste mange opståede sager ved at give „overtræderen“ valget mellem afstraffelse „her og nu“ hvorefter sagen var overstået, eller turen til politistationen i Vordingborg. Mange valgte den førstnævnte mulighed, - mange af dem sagde bagefter, at det valg havde de fortrudt!

Landbetjenten havde stor forkærlighed for Flyvestationen Avnø. Ofte aflagde han uddannelsesstedet besøg og blev sammen med min mor inviteret, når festligheder fandt sted derude.

Der opstod et varmt venskab i forhold til flyvelederne, hvoraf jeg husker navne som Hummelgaard, Westenholz m.fl. Interessen for flyvningen lå helt tilbage til ungdomsårene, da min far 18 år gammel, som den yngste herhjemme, fik flyvercertifikat. Denne interesse holdt sig og ofte satte han sig med en af piloterne i en af Aunø-maskinerne og fløj en runde.

Flyverskolens reglement var meget kontant - forstået på den måde, at dersom eleverne overskred regelgrænserne, var resultatet hård og kontant omgående bortvisning.

En elev havde netop overskredet en sådan grænse og fik betjenten til at tale sin sag. Eleven blev „reddet“ og som tak for hjælpen skulle landbetjenten i Lundby have en personlig og „kreativ“ hilsen.

Eleven fløj i skolemaskine i lav højde mellem 25-50 m på „ryggen“ langs Lundbys hovedgade forbi betjentens hjem, der lå med baghaven næsten ud til den flade landbrugsmark.

En sådan hilsen var naturligvis ikke velkommen, selvom min fars humoristiske sans syntes at sige:

„Det var pokkers fint udført!“

Eleven blev, da Aunø Flyvestation fik information herom, omgående bortvist.

Pastor emeritus Clausen boede i en stor flot villa overfor boghandler Eriksen (Kiosken). Ofte besøgte skærslibere og landstrygere byen på „gennemrejse“. Der blev handlet lidt sprit og sodavand hos købmanden og måske slebet lidt knive og sakse. Sjældent var der nogle problemer med disse „besøgende“.

En dag var dog undtagelsen, da to „sprit-tere“ aflagde byen et besøg. De handlede ind hos købmanden og lod sig åbenbart betage af den statelige bygning, der lå overfor.

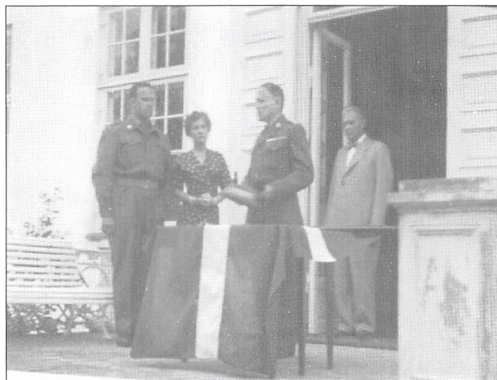
Her boede pastor emeritus Clausen og frue. De to begav sig op ad vejen til villaen og da pastor Clausen viste sig og forsøgte at genne de besøgende bort, nægtede de.

Pastoren ringede derefter til betjenten og beskrev problemet. „De fremmede“ forrettede derpå deres afføring i pastorens have.

Betjenten rykkede straks ud og de to sprittere måtte transporteres til politistationen i Vordingborg, ikke i betjentens vogn, da de var smurt ind i l... (afføring), men på ladet af brøndborers lastvogn, hvor de to måtte fastbindes.

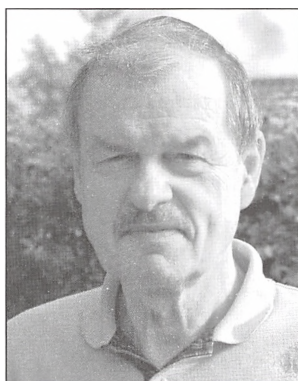
Den ene havde strittet lidt imod, da han skulle af sted, så der måtte tages hårdt fat. Antonsen fulgte transporten i sin egen bil tæt efter brøndboreren.

Gustav P. Antonsen blev den 1. september 1955 officielt udnævnt til Kompagnichef i Hjemmeværnet og ansat som chef for Kompagni Køng-Lundby.

Samme år, den 25. juni blev ved en festlig begivenhed den nye Hjemmeværnsgård på Lundbygård indviet.

I 1959 flyttede betjenten og familien til København, men minderne om „betjentens positive virke“ i det lille landmiljø lever stadigvæk.

Knud Erik Antonsen, Herlufmagle.

Født 1942. Lærereksamen fra N. Zahles Seminarium. Indtil 2006 ansat som viceskoleinspektør på Herlufmagle Skole. Var i 8 år formand for Suså Egnshistoriske Forening. Er aktiv billedkunstner og har udstillet adskillige steder. Har udgivet flere bøger og skrevet adskillige historisk betonedede artikler. Siden 2007 bestyrelsesmedlem for Næstvedegnens Arkiv, Næstved Kommune.

Præstø-dreng i spejderuniform

Nogle barndomsglimt
fra Præstø i
1940'erne og
-50'erne

Af Nils Hartmann

Den første erindring

Et billede fra besættelsen kan eksponeres på nethinden. Tyske soldater på vagt foran hotel „Danmark“ i Adelgade. Konturer af en skikkelse med løftet arm, der tiltaler mor, da hun skal ind for at handle i frøken Åkerbergs lille trikotageforretning ved siden af hotellet. Taler han uhøfligt på sit fremmede sprog? Mor bliver i alle tilfælde vred.

Hotel Danmark, hvor tyskerne var indkvarteret under besættelsen. Postkort fra boghandler Sofus Henbøll

Husket er også glimt fra befrielsesdagen, den 5. maj 1945, hvor mor hentede et engelsk flag frem. Det havde været gemt bort, siden hun midt i 1930'erne kom hjem fra seks måneders ophold hos familie i London. Med det i hånden gik vi med min søster Kirsten i barnevognen fra Søtoftsvej, hvor vores lille familie havde boet siden 1940, over Østerbro og gennem byen. Det ville være løgn at påstå, at jeg husker, om der var mange folk på gaden, og om der overhovedet var feststemning. Til gengæld mener jeg med sikkerhed at kunne erindre, at vi om eftermiddagen blev inviteret ind til overtjener Nielsen i nabohuset, hvor datteren Kitty fik lov til at åbne en flaske champagne, der havde ligget og ventet på befrielsen. Knaldet, da proppen sprang, sad i flere år i mine ører.

„Til lykke med freden,“ sagde man til hinanden og skålede. Hos Nielsens mærkede jeg fællesskabets lune, vores egen fa-

milie så vi jo ikke meget til i besættelsestidens sidste år, og på befrielsesdagen er der sikkert vanket sodavand og kage til børnene. Far var endnu ikke vendt hjem. Som ansat i politiet, var han i september 1944 gået under jorden og befandt sig et ukendt sted i Jylland.

Det er det hele, nogle korte filmsekvenser, der knap nok kan stilles skarpt.

Th. Hansensvej

Jeg var seks år, da vi flyttede fra Søtoftsvej til Th. Hansensvej. Mine forældre realiserede i 1947 en længe næret drøm om eget hus, men efter besættelsen var der byggerestriktioner, og det var skrabe-tider, så nogen stor bolig blev det ikke. Far gravede selv grunden ud med spade og trillede jorden ned i en mergelgrav, der lå for enden af haven. En murermester fra Jungshoved stod for byggeriet og tømremester H.J. Petersen for tømrerarbejdet. Der var dengang kun huse på den 'nederste' del af vejen. Omkring os lå dyrskuepladsen, hvor slagtermester Kragh i Adelgade en del af året havde køer, kalve og et par heste gående. Men dyrene måtte naturligvis flyttes, når sommerdyrskuet oprandt. Så kom der køer på række, og heste, som blev trukket rundt af landmænd med kasket og hvide jakker, og der var udstilling af landbrugsmaskiner fra S.V. Clausen – alt sammen noget vi børn fulgte med stor interesse. Et stenkast borte lå den gamle idrætsplads neden for rækkehusene på Lindevej. Her udkæmpede byens fodboldhold deres kampe, mens tilskuerne klumpede sammen om det lille, gule klubhus. Meget er nu ændret med rigtigt stadion, nye veje er anlagt, og kvarteret er i dag fuldt udbygget med parcelhuse.

Det nybyggede gulstenschus skabte en ny virkelighed for familien og børnene, jeg som den ældste (født 1941), fulgt af tre søstre, Kirsten (født 1944), Lisbeth (født 1946) og efternøleren Merete (født 1949).

Her var et efter tidens forhold moderne køkken, badeværelse med kar og varmt vand i hanen, stue med parketgulv, soveværelse og to små børneværelser. Under det hele lå kælderens, hvor ikke mindst 'det mørke rum' gjorde indtryk. Her skulle vi skjule os, hvis russerne kom, og der var gashane, så vi selv kunne tage os af dage og på den måde undgå at blive ædt eller tortureret af den frygtede fjende. Vi børn opfattede det helt bogstaveligt, men hvad tænkte de voksne inderst inde?

Ellen Hartmann med børnene Merete, Kirsten, Nils og Lisbeth i hjemmesyet tøj, 1951. Privatfoto

Efter tidens skik gik mor hjemme og var den, der passede os og styrede huset og husholdningen med ugentlig hjælp af frøken Olsen (søster til snedkermester og bedemand Alfred Olsen). Frøken Olsen hjalp mor med storvasken i vaskekælderen. Dernede stod den store gruekedel og zinkbaljerne. Når tøjet var tørret i haven, blev duge og sengelinned hentet af rullekonens dreng, der kom fra Torvet med sin

trøjhulede budcykel. Frøken Olsen strøg også skjorter og bluser. Hun stoppede strømper og tog sig af tøj, som skulle reparereres.

De første år efter besættelsen var på mange måder præget af indskrænkninger i den daglige livsførelse. Lidt selskabelighed var der dog mulighed for, når bridgeklubben med Karen og Johannes Engelbrecht, Gerd og Birgit Hansen og Ejnar og Kathrine Autrup i vinterhalvåret kom på besøg. Så blev vi børn lagt i seng og kunne ligge og lytte til, hvordan stemningen somme tider blev både lystig og animeret. Sneg man sig ud og kiggede ind gennem dørsprækken, drev cigaretrøgen under loftet. Der stod kaffekopper og små glas på bordet, og der var fart i replikkerne, når klubbens medlemmer overbød hinanden med vittigheder og muntre historier.

Hvad husker man ellers? Vi stod tidligt op, ved 6-tiden mener jeg, for mange skulle benytte badeværelset, og der skulle spises morgenmad, inden skolen og arbejdet begyndte. Der var te, aldrig kaffe, og havregryn med mælk fra mejeriet Enigheden, som mælkevoغن kom med helt fra Ammendrup. Mælken herfra var federe og bedre end den fra Præstø Mejeri, det mente mor i alt fald. Og så var der friskbagt birkesfranskbrød fra bager Lund, bragt ud tidligt hver morgen af bagerlærningen. Senere klokken 12, når byens liv gik delvis i stå, stod den varme mad på bordet, også mens jeg gik i skole. Når klokken ringede ud til det store frikvarter skulle bybørnene hjem og spise. Altid to retter: først grød, sagsuppe, vælling eller suppe og derefter en ret med kartofler, sovs, fisk eller kød. Det sidste i nogle år afhængigt af, hvad rationeringsmærkerne rakte til, eller om det havde været muligt at skaffe en høne, en hare eller en skinke fra en af omegnens gårde. Lørdag var sliktag, hvor der efter aftensmaden vankede æggesnaps, eller far 'tryllede' flødebolle, karameller eller

måske et lille stykke chokolade frem. Også søndag var noget særligt, for her blev serveret dessert: Rødgrød med fløde, fromage, blævrende vaniljebudding eller, da vi fik køleskab med fryser, hjemmelavet is. Til gengæld var aftenernes rugbrødsmadder ensformige med de evindelige kogte æg, leverpostej, ost og spegepølse. Mætte blev vi alligevel.

Radioen af mærket TO-R havde en nærmest magisk funktion. Ikke bare var den akkompagnement til det huslige arbejde og underholdning, når mørket sænkede sig. Det var også herfra man fik de seneste nyheder og indimellem hørte kongen og statsministeren tale. Så godt som hver morgen gjorde far i mange år gymnastik til kaptajn Jespersens stokkeøvelser, og mor skrev flittigt ned af ideerne fra Statens Husholdningsråd. For mig var det især Ugerevyen og de andre børneudsendelser, der havde interesse. Men også den ældre dansemusik med Bror Kalle kunne få mig op af stolen. Så blev gryder og grydelåg og andre køkkenredskaber hentet frem. Nu skulle der trommes!

Jeg tror først, at begivenheder i samtiden sådan rigtigt gik op for mig, efter jeg begyndte at gå i skole. Vi holdt Præstø Avis og Politiken, der senere i 1950'erne, da far blev politisk aktiv hos de konservative, blev skiftet ud med Berlingske Tidende. Inden jeg selv kunne læse, læste far jævnligt op af avisen. Det var mest bagsidens små historier og tegneserier, bl.a. Fantomet og Ferdinand. Men der var også ord, som gik igen. England og USA, der havde vundet krigen. Og Sovjetunionen, der som tidligere nævnt var den store fjende. Også ordet NATO mener jeg, at jeg hørte. Det var jo dem, der skulle redde os, hvis krigen brød ud. Der blev ofte talt politik, og man diskuterede tidens store og små begivenheder, især når der kom gæster, eller når f.eks. lærer Hansen (Malmskov), der selv byggede sit hus

længere oppe ad vejen, kiggede ind sammen med andre og satte sig med far i stuen eller ude på terrassen.

En gang imellem ringede det på hoveddøren, og udenfor stod en mand og stak hånden frem. Han var arbejdsløs og ville gerne bede om en skilling. Penge fik han ikke, men mor smurte ham gerne en ostemad eller måske en madpakke. Også skærslipperen kom til døren, og fik en kniv eller to at slibe. Og Axel Røpke, der købte gamle klude, metal og kødben, og samlede det hele på sin trillebør. Ham har jeg selv handlet med og tjent en 10 øre eller to. Indimellem kom gartner Hansen (kaldet „Jordløs“) med en buket blomster til mor. Han var kommunens gartner og klippede bl.a. de smukke lindetræer, der dengang dannede allé på Lindevej. Hvor Hansen havde blomsterne fra, anede vi ikke, indtil far en dag fandt ud af, at han fik dem fra kirkegården.

Erindringen har mange lag, derfor må der sorteres. Men julen var noget særligt, så den må med. Først i december hentede mor kassen med julepynt i kælderen. Så blev den julestads, der var gået i stykker, repareret, og vi lavede nyt; flettede hjerter og stjerner og klippede kræmmerhuse. Det eneste, der blev købt færdigt, var fehår og dannebrogsgflag, og så selvfølgelig de hvide stearinlys. Ugen inden jul tog far os med ud til skovfoged Hansen på Overdrevet. Vi havde saven med og fik lov til at gå ind i Hollænderskoven for at finde træet. Far tog målebåndet frem, for træet skulle være så højt, at det nåede loftet med stjerner på.

Når træet var i hus, blev der bagt småkager: vaniljekranser, jødekager, brunkager og klejner. Mor trak det gerne, så længe hun kunne. Hun var bange for, at vi børn skulle nå at spise kagerne inden jul. Jeg stod altid for vaniljekransene, for jeg var god til at dreje håndtaget på kødhakkemaskinen, så dejstrimlerne blev rigtigt lange.

Bagefter skulle kransene formes, så de blev flotte og runde. Et par dage før jul kom mormor rejsende fra Nyborg. Hun deltog ikke i bagnet. I stedet lavede hun sylte og finker og ordnede spegesildene.

På selve juleaften var vi først i kirke. Bagefter kom vi hjem til den herlige julemiddag med en af de gæs, som far havde haft gående nede bag i haven, og som landbetjent Gerdrup havde slagtet nogle dage før. Efter at vi havde spist og vasket op, blev der sunget julesange og danset om træet. Og så skulle vi have gaver. Der var ikke noget så dejligt som at pakke gaver ud. Det var nu mest tøj: Bluser, strømper og under- og nattøj, men der vankede også farver og malebøger, måske et spil og et stykke legetøj til hvert af børnene. Hvad de voksne fik, husker jeg ikke, bortset fra at far altid fik årets udgave af „Hvem Hvad Hvor“ og en blokkalender.

Byen

Umiddelbart efter krigen var biler stadig relativt sjældne i Præstø. Der var kun nogle få privatbiler, jeg husker bl.a. biografdirektør og produkthandler B.S. Ingemanns gamle Citroën, der blev startet med håndsving og larmende tøffede gennem hovedgaden. Var det en årgang 1919? Hos Per, min klassekammerat, havde de en ældre DKW („Det Kørende WC“), der havde været klodset op under besættelsen, og der var naturligvis andre. Et par lastbiler var der også, ellers hørte man mest klip-klap fra hestevognene, der kom fra købmandsgårdene, og fra de vognmænd og mælkevogne, der hørte med i gadebilledet. Trafikken var med andre ord minimal, så vi børn kunne færdes trygt på gader og veje.

Dertil kom, at byens knap 2000 indbyggere alle kendte hinanden, i alt fald af udseende. Man nikkede, når man mødtes, sagde „dav“ eller „goddag“ og fik med mellemrum et smil også fra én, man måske ikke kendte så godt. Sladder var der selv-

følgelig, både den gemytlige og den mere ondsindede, og tilråb fra byens lærlinge og bydreng, måtte man finde sig. Ja, som søn af en politibetjent var der af og til skældsord, man måtte bide i sig. Angst for øretæver holdt mig i alt fald fra at komme med rappe gensvar.

Jeg fulgte ofte med mor, når hun gik på indkøb. Underligt nok er duftene noget af det, jeg husker bedst. Når vi kom gennem Adelgade og nåede Anton Petersens købmandsforretning, var det som at komme ind i en forunderlig verden. Så snart vi var kommet op ad stentrappen og trådte ind i den store butik, strømmede duftene os i møde. Lige inden for døren stod to åbne tønder med spegesild. Dernæst var der kaffemøllerne. De store maskiner med skinnende blanke svinghjul snurrede og brummede, mens de maledede friskbrændte bønner til pulver. Der stod vi så foran den høje, brunmalede disk og ventede på, at det skulle blive vores tur, og imens blev duften af kaffe og sild blandet med andre dufte fra petroleum og citroner, nelliker, peber, kanel og andre krydderier. Ekspedienterne hed kommisser. De gik i hvide kitler og hilste høfligt, mens de bøjede sig over skuffer og sække, fyldte i poser og vejede mel, sukker og gryn af på den store messingvægt. Bygningen havde en stor port, der førte fra Adelgade og ind i gården. Det var altid spændende at kigge ind over gårdspladsen. Her var lagerrum med sække og kasser og hejseværk, så alting kunne hejses op og ned. Der holdt altid hestevogne i gården. Med dem bragte kuskene varer ud. Men også omegnens bønder kom kørende til byen med hest og vogn til op i 50'erne.

Lå der skibe i havnen, gik turen ofte den vej tilbage. Måske kunne vi se et skib, som lossede kul eller koks, og med øjnene følge de store tønder, der kom svævende op fra lastrummet for at tømme deres indhold ud i ventende trillebøre. Mændene, der kørte dem videre til kulpladsen ude på molen,

var sorte af støv og så lidt uhyggelige ud. Så hellere stå og kigge, når galeasen „Ellen“ af Præstø lastede korn, også selv om den lille skipper Larsen kunne virke lidt brysk.

Jeg vil ikke sige, at tiden stod stille i begyndelsen af 1950'erne, men næsten. Præstø var virkelig en stilfærdig by. Hvad der skete rundt omkring i verden, vidste vi børn kun lidt om. I dag er det bare et tryk på tv-knappen, så har man hele verden inde i stuen. Men dengang var der ingen fjernsyn, og verdens begivenheder kendte vi kun fra aviser og blade og fra de lyde, der kom ud af radioen. Forstod vi dem? Næppe.

Skolen

Fredag den 1. april 1949 indledte jeg godt syv år gammel min skolegang i Præstø Skole. Jeg tilhørte en af krigsgenerationsens store årgange og mener, at vi det år var omkring 28 elever, der begyndte i 1. klasse. Alle var piger og drenge fra byen, først i mellemskolen kom oplandsbørnene til. Jeg var stolt af mit splinternye tornyster, en rigtig rumpedasker med to rum. I det største lå den blanke madkasse af blik med mellemmadder og i det andet et penalhus af træ. Låget kunne skubbes til side, og nedenunder lå blyanter, viskelæder og et par elastikpenne eller kongepenne, som de vist hed. Men pennene fik jeg nu først brug for langt senere. Vi begyndte vist ikke at skrive med pen og blæk før i tredje klasse.

Mor fulgte mig i skole den første dag, det husker jeg, fordi hun prøvede at holde mig væk fra den spændende drikkekumme, der mest af alt lignede et springvand. Men var hun også med, da vi i samlet trop blev ført ind i det fernislugtende klasselokale, der lå i stueetagen midt i den store rødstensbygning? Nu så længe efter synes jeg altid, jeg ser klasseværelset fra den samme vinkel. Som om jeg sad på an-

det bord i vinduesrækken. Til venstre var vinduet ud mod kirkegården, til højre døren ud til gangen, hvor overtøjet hang. Sad jeg allerede den første dag sammen med den krøllede Per? Det erindrer jeg heller ikke. Men solen skinnede, og jeg kunne slet ikke få øjnene fra en af pigerne. Hun hed Tove og lignede en prinsesse, og da jeg så den lyseblå sløjfe i hendes hår, var jeg fuldstændig fortabt. Kærester blev vi nu aldrig, men hun blev min dansepartner på danseskolen i flere år, og jeg har med næsten halvtreds år forsinkelse tilegnet hende den lille novelle „Prinsesse Tove“.

Læsebogen hed „Ole Bole“, og inden året var omme, skrev og læste og regnede jeg, som formentlig de fleste andre i klassen. Det eneste, jeg var utryg ved, var salmeversene. Måske havde det noget at gøre med, at jeg var bange for kristendomslæreren frøken Larsen (kaldet „Spidsmus“). Jeg kan stadig mærke den særlige sugen i maven og brystet, da hun begynder at tromme rytmisk med blyanten i katederet og siger: „Nils!“, for i det samme gribes jeg af panik og er ude af stand til at huske sidste vers af „I Østen stiger Solen op“. Nev hun i øret, eller dunkede hun mig bare i hovedbunden med blyanten?

Jo, der var rytme og regler og metoder til at sikre, at vi elever rettede ind. Man skulle kunne sine ting og gøre, som der blev sagt og helst ikke selv finde på noget eller prøve at gøre sig morsom eller interessant. Det havde Per og jeg svært ved at huske, eller også kunne vi bare ikke indordne os under de strenge ordensregler. Det fik selvfølgelig konsekvenser i form af eftersidninger og afskrivninger af tekster fra diverse bøger. Eleverne skulle jo afrettes, civiliseres, og det allerede fra 1. klasse.

Vi sagde naturligvis ikke du til vores lærere. Det gjorde børn heller ikke til andre voksne dengang. Vi skulle rejse os, når læreren kom ind og måtte først sættes os, når der blev sagt „Sæt jer!“

Skolevejen gik op til Lindevej, venstre om og ned ad det lille stykke Grundtvigsvej, hvor bl.a. stationsforstander Blendstrup boede, og hvor også Rutebil-Jensen havde bolig og garager til Næstved-bilen. Fru Blendstrup stod somme tider i morgenkåbe og luftede hunden. „Kigger du ind, når du kommer fra skole, jeg har frimærker til dig“; kunne hun finde på at sige. Så vidste jeg, at der sikkert også vankede et glas saftevand og måske et stykke kage. Som frimærkesamler havde jeg tidligt skaffet mig nogle gode 'veninder', som med mellemrum fik breve fra udlandet. En anden var organisten, fru Lange på Antonievej, der altid modtog mig med en rygende cerut i munden.

Fra Grundtvigsvej gik det ned ad stien og ind over den lille bro til Hestemøllestræde. Men først skulle lossepladsen passeres. Den lå i sivsumpene til højre for stien, hvor spejderhytten senere blev opført på det opfyldte areal. Lossepladsen var forbudt område. Her lugtede fælt, og rotterne sprang omkring. Alligevel hændte det, at man dristede sig derind for at se, om der skulle ligge en Richs-pakke, hvor samlebilledet stadig sad i. Men blev det opdaget, at jeg havde været der, vankede der skældud, når jeg kom hjem.

I Adelgade stødte bager Nielsens Carsten nogle gange til, og når vi nåede op gennem Jomfrustræde til Klosterbakken, kom Per løbende fra havnen og hen over torvet. Præcis fem minutter i ringetid hver dag. Han var et klogt hoved, men spøjs i det hele, var min sidekammerat i flere år og rar som bare pokker. Ham knyttede jeg venskab med til langt efter skolen.

Så gik tiden i skiftende klasselokaler. De første fire skoleår sad vi ved pulte med klap, hvorunder man kunne gemme æbler, der fik smag af viskelæder og blyant, når man spiste dem. Ovenpå var der hul til blækhus og fordybning til penneskraft og blyanter. Blækskrift med kongepen blev

nu aldrig min stærke side. Pennen rev let hul i papiret og slog klatter, hvilket ikke bare blev påtalt og nogle gange straffet, men også kunne give anmærkninger i den vidnesbyrdbog, der flere gange om året skulle med hjem til underskrift hos forældrene. „Nils klatter med blækket. Forbedring ønskes“ stod der under skrivning i min karakterbog fra december 1951, hvor jeg gik i 3. klasse.

Så var det langt mere gemytligt i de dansktimer, hvor læreren læste højt af H. C. Andersens eller Grimms eventyr, Kalunds digte eller Æsops fabler. For slet ikke at tale om Selma Lagerlöfs „Niels Holgersens mærkelige rejse“, der et år var december måneds julehistorie. Også historietimerne holdt jeg af med de spændende fortællinger om guder, helte og kæmper. Endnu mere festligt kunne det blive, når anskuelsesbillederne, som viste livet i stenalderen eller nogle af Det Gamle Testaments drabelige historier, blev hentet frem fra depotet.

Stort set var jeg glad for at gå i skole. Det kunne endda ligefrem være både spændende og hyggeligt, for ud over timernes undervisning, var der jo også frikvartererne med spil og lege af mange slags. Bl.a. spillede vi i perioder lidenskabeligt med hønseringe og kugler eller byttede glansbilleder og frimærker. Jeg tror faktisk, at det gik mere roligt for sig end i dag. Vi skreg og råbte ikke nær så meget, og nok kunne der opstå gnider og tumult og en enkelt gang et slagsmål, men den slags fik en striks gårdvagt som regel hurtigt sat en stopper for.

Jeg slap nogenlunde ubesværet gennem underskolen, og så kom den store udskillelse. Efter 4. klasse gik sorteringen af elever i gang. Der blev afholdt optagelsesprøve til mellemskolen, og gode venskaber blev brudt. De dygtigste bestod, andre måtte tage et år ekstra eller fortsætte i den såkaldt frie mellemskole. Uden at man

anede det, var det her ens videre livsforløb blev fastlagt. Først langt senere erfarede jeg, at nogle af dem, der blev sorteret fra, aldrig tilgav skolen denne vurdering af deres evner. At de senere i livet betragtede det som en stor ydmygelse, måske ligefrem et traume.

Hvorom alting er: Det gik godt for mig, og så kom jeg pludselig i klasse med en hel række nye og ukendte ansigter. Børn fra oplandets små skoler i Jungshoved, Tappernøje, Snese, Allerslev og Mern, som også havde bestået optagelsesprøven. Alle godmodige piger og drenge, der nok talte med mere udpræget sydsjællandsk dialekt end os børn i byen. Per var stadig blandt klassekammeraterne, men da vi af nogle lærere fik det prædikat, at vi var for snakende eller ligefrem urolige i timerne, blev vi skilt ad, og jeg fik en ny sidekammerat, Jørgen fra Nedermarken ved Mern.

Ny klasse- og dansklærer fik vi også. I 1. mellem dukkede en ung og nyuddannet lærer fra Sønderjylland op i klassen. Han havde en anden sprogtone end den sjæl-

landske, som vi var vant til, og så gik han i tweedjakke og plusfours. Ejnar Lund hed han, og i efterrationaliseringens lys ser jeg tydeligt for mig den dag, han første gang kom ind i klassen og satte sig, ikke på stolen, som de andre lærere, men på katederet skråt foran Jørgen og mig, der havde plads på første bord i vinduesrækken ud mod skolegården.

Visse øjeblikksbilleder bliver hængende i erindringen: Hans smilende ansigt, da han vendte sig mod os. Han havde vist tilmed en cigaret i hånden, og husker jeg ret, røg han den til ende og slukkede den sidste stump på den våde tavleklud. Morsom og slagfærdig var han og fortalte en masse om sin hjemstavn, sin soldatertid og sin familie, alt sammen noget, som han krydrede med små anekdoter. Det blev en sjov og afslappende begyndelse på et nyt skoleår, og vi beholdt lærer Lund som dansk-lærer gennem hele mellemskolen. Set med datidens øjne mener jeg, at han behandlede os elever tolerant. At han også var en inspirerende lærer, husker jeg bl.a. fra

Eleverne i realklassen på Præstø Skole, marts 1958. Toxværd Foto

hans fortolkning af læsebøgernes tekster, og fordi han var god i vejledning af dansk grammatik, sprogbehandling og stilskrivning, noget, jeg senere i livet har haft stor glæde af. Der var masser af huskeremser, som f.eks. „Den, der skriver d i gjort, han skal ha' sin numse smurt!“ Kun perifert skal det nævnes, at jeg har benyttet Ejnar Lund som forlæg for lærertyper i flere af mine bøger.

Ellers bød lærernes undervisning vist ikke på den store pædagogik. Regnelæreren Valentin Jørgensen var striks og tillod ingen svinkeærinder. Han stillede store krav til os og sikkert også til sig selv. Her gjaldt det om at holde ører og øjne åbne og følge med, når der blev gennemgået nye ting på tavlen i aritmetik og geometri, færdigheder, som var afgørende for at bestå mellemskoleeksamen og komme videre i realklassen. Han var ikke nogen tålmodig mand, enten fulgte man med eller også var man tabt, men i modsætning til de andre lærere, slog han aldrig. Hvor megen substans var der i historie-, geografi- og bio-

logitimerne? Jeg ved det dårligt, men udenadslæren var høj i kurs.

Den korporlige afstraffelse blev ofte bragt i anvendelse, enten som en lussing eller som slag med spanskrøret på kontoret hos inspektør Jølst. Men værre var nok enkelte læreres ydmygelse, som jeg tror, gjorde skolen til et helvede for nogle. Mine egne lussinger fik jeg, fordi jeg havde svært ved at holde mund, men spanskrøret fik jeg ikke smagt, og ydmyget blev jeg aldrig. Ellers havde jeg næppe haft overskud og mod til et helt skoleår at nedskrive de ydmygelser, der gik for sig i vores tysk- og engelsklærer Iversen Hansens timer. Et lille dokument, som nu er overgivet til Lokalhistorisk Arkiv.

Mon ikke det var i begyndelsen af mellemskolen, vi drenge begyndte at interessere os for piger? Jeg tror det. Det var i alt fald et emne, der optog drengene i klassen en del. Vi diskuterede seksuallivets mysterier og mente nok, vi havde nogenlunde styr på, hvordan det gik til, at man fik børn. Men de nærmere enkeltheder kendte vi

Huset på Th. Hansensvej, 1950. Bag huset kan man skimte målet på fodboldbanen og rækkehusene på Lindevej. Privatfoto

ikke meget til. Det var ikke noget, de voksne indviede os i, og lærerne undgik emnet. Det forhindrede os dog ikke i at studere pigernes voksende former. Og det var vel også sådan, at vi drenge pumpede os op og lod, som om vi vidste en masse.

Nu og da gik jeg ind til min klassekammerat Bente, der boede i 'Blokken' nogle huse fra os. Mens vi sammen sled med matematikken og de besværlige regnestykker, hvor der skulle handles obligationer og udregnes renter og kurtage, kom vi hinanden nærmere. Det kunne også være at vi lagde os tæt sammen på sofaen og hørte hinanden i de store tabeller eller lyttede til gramfonen. Trygt og godt var det, men en rigtig kæreste havde jeg stadig ikke.

Sådan gik tiden, og jeg fulgte med. I hvert fald var jeg blevet seksten år og havde fået en pæn realeksamen. Skolen var slut. Jeg kunne være kommet i gymnasiet, men min far valgte for mig, en elevplads i toldtaten. Det var det sikre, mente han, som tjenestemand med livslang sikkerhed for beskæftigelse og pension. Og eftersom sønnen fulgte sin fars råd og ikke gjorde oprør, blev det sådan. Jeg blev toldelev, fik uddannelsen og brød først ud, da jeg blev færdig som soldat, kom på studenterkursus og blev lærer. Men det er en helt anden historie.

Leg og fritid

Når vejret var til det, legede vi mest ude. Der var mange børn på Søtoftsvej og Th. Hansensvej dengang. Vi byggede huler, legede røvere og soldater, spillede rundbold og trillede kugler eller 'hønsede'. Om sommeren gik vi i samlet trop ind på dyrskuepladsen. Her stod græsset nogle steder højt, så vi lavede gange og legede skjul, til vi skulle hjem. Mor havde en trillefløjte, og i stedet for at stå og råbe på os, brugte hun et særligt fløjtesignal, når vi skulle kaldes sammen til spisning, eller hvad det nu kunne være. Vi kunne høre

fløjten langt væk, både når vi var på de to veje eller langt væk på markerne op mod Abildhøj.

Vintrene var koldere end nu. Jeg husker i alt fald år med høje snedriver og tyk is på fjorden. Når der kom sne, lavede vi snemænd og snehytter. Min far fik snedker Olsen til at lave en kælk af egetræ til os, så vi kunne kælke ned ad bakken på Søtoftsvej. Selve bakken var ikke så stor, men det var kælken, for vi fire søskende kunne alle sidde på den. Somme tider tog far os med ud til Antoniebakken uden for byen. Bagsiden af bakken var stejl, så vi rigtig kunne få fart på. Det hændte også, at Gunnar Olsen, der havde Tuborg-depotet, kørte sin bil frem, og så blev alle kælkene spændt bag efter i en lang række. I langsom fart gik det rundt ad de små veje, og det var noget, vi kunne lide.

På fjordens is kom vi kun, når der var voksne med. Nogle få havde skøjter, ellers lavede vi mest glidebaner i den lille vig ved Østerbro neden for kirken. Men vi skulle passe på ikke at komme for tæt på åens udløb, her kunne isen ikke bære. Nogle gange tog vi om til Nysøkrøgen. Her var nemlig noget spændende at se på, når tømmerhandler Tolderlund og et par andre i rasende fart drønedede af sted i deres små, lette isbåde med blafrende sejl.

Ud over kammeraterne i Præstemarken var nye kommet til, da jeg begyndte i skolen. En af dem var som tidligere nævnt Per, der var en krøllet og spinkel, men også levende og sjov dreng. Der sad et godt hoved på ham, og hans store interesse var teknik og bøger. Han boede på Havnevej, og faren var provisor på det gule apotek i Adelgade. Over for Pers hus lå stationen og hele baneområdet med lokomotiver, motorvogne og meget andet, som var spændende for os drenge. Vi gik tit over og sad på en bænk uden for stationsbygningen. Måske ventede vi på et tog, der skulle

komme. Det var et herligt øjeblik, når damplokomotivet blev synligt nede ved bommene ved Nysøvej. Vi nød det mægtige brus, når lokomotivet sænkede farten og til slut standsede, præcis hvor vi sad. Og vi iagttog, når stationsforstanderen, hr. Blendstrup, gav klartegn med 'slikkepinden', og togføreren blæste i sin fløjte. Så pustede lokomotivet store dampskyer ud over os, mens det med en sej stønnen kom i fart mod Næstved eller Mern. Vi syntes, at kulrøgen duftede godt. Somme tider gik vi ud og stillede os på viadukten bare for at indsnuse duften. Når toget kom brusende, kunne hele broen blive omgivet af mørke skyer, så vi knap nok kunne se hinanden. Et yndet, men farlig og forbudt leg, var at hænge fast på en af vognene, når der blev rangeret på terrænet. Ved en enkelt lejlighed sprang vi bag på toget til Mern, men det kunne nær være endt galt, for da lokomotivet kom i fart efter viadukten, turde vi ikke springe af. Episoden blev aldrig omtalt for nogen og først, da jeg i 1993 skrev novellen „Manden med leen“, var den moden til at blive fortalt.

Nils Hartmann som spejder, 1952. Elite Foto

Et år fandt Per og jeg en gammel, forladt jolle i sivene ovre ved Nysø-krogen. Da den havde ligget der et stykke tid, blev vi enige om, at den var vores, og i løbet af en sommerferie blev jollen repareret og sat i stand, så vi kunne sejle i den. Vi havde megen fornøjelse af at ro rundt i fjorden. Redningsveste og den slags, brugte vi ikke. Jeg tror ikke engang, at vi tænkte på, at det kunne være farligt. Kæntrede vi, tænkte vi nok, at vi kunne svømme i land. Jeg husker heller ikke, at vore forældre var bekymrede for os. Hvis vi fik formaninger om noget, har jeg i alt fald glemt det. Senere, langt senere, da jeg brugte erindringsstof i et par romaner, fristede det mig at bringe Per i spil på ny. Da kunne nogle af vore fælles barndomsoplevelser levere brugbart fortællestof.

En anden god kammerat var Carsten, søn af bagermester Nielsen i Adelgade. Deres have førte ned til Tubæk Å, der løber gennem byen. Langs åen lå der dengang små oaser af enge. Her legede vi somme tider. Det var spændende at springe på tuerne. De fjedrede og gav efter, når man trådte på dem. Jeg har i tidens løb fået mange våde sokker, når jeg trådte galt, eller skoene gled på tuerne. Indtil jeg blev konfirmeret, var åen det foretrukne fiskevand. Her kunne vi fange aborrer og skaller. Det varede ikke længe, før vi kendte åløbet og sivskovene helt op til Tubæk Mølle.

I foråret 1952 blev jeg spejder. Ti år gammel aflagde jeg spejderløfte og sværgede, at jeg ville efterleve Lord Baden-Powell's spejderlove. Jeg fik grøn uniform og tørklæde, og min morbror forærede mig en dolk med benskaft. En gang om ugen gik jeg til spejdermøde om eftermiddagen. Til at begynde med foregik det i missionshuset Emaus på Vesterbro, og det var ikke det mest spændende sted at være. Så der gik ikke lang tid, før Vibe-patruljen holdt møder hjemme i vores kælder. Der blev

ikke sparet på udsmykningen af lokalet. På den ene væg blev der udspændt et ræveskind, på den anden kom et fotografi af Baden-Powell, og med sod fra et stearinlys skrev vi vore spejdernavne i loftet. Vores patruljefører Lars var i lære som snedker og snittede en meget fin stander, der fik plads i hjørnet. Jeg lærte at binde knob og færdes i skoven efter kort og kompas. Vi tændte bål og lavede mad, byggede bivauk og lavede gipsafstøbninger af dyrespor. Og jeg tog masser af duelighedstegn, som mor måtte sy på uniformen.

Mange af drengene i Præstø var spejdere, og til pinse tog troppen på tur til Bønsvig Skov, hvor vi overnattede et par dage og tog årets første dukkert i Bøgestrømmen. I årets løb var der weekendture, hvor vi dystede med andre troppe, bl.a. om Den Gyldne Økse, og om sommeren var vi på lejr. I 1953 gjaldt det den store jamborette på Nysøes marker med næsten 1000 spejdere fra Danmark, Norge, Sverige og England. Senere kom vi bl.a. til Sønderjylland og til korpsslejr på Bornholm, og vi var også på Knudshoved Odde og i Strandegårds Dyrehave. Jeg kunne godt lide at være spejder og nød turene og det gode kammeratskab. Jo, min spejdertid ser jeg tilbage på med glæde.

Jeg lærte også at spille tromme, da Gøngegarden blev oprettet, vist nok i 1952, som optakt til Præstøes 550 års byjubelæum og landsudstillingen „Land og By“, der blev afholdt i september 1953 på markerne, hvor Abildhøjskolen og et villakvarter nu er skudt op. Et par år senere kom jeg i gang med trompetspil hos musikdirektør Arne Hansen, gardens musiklærer, der boede i Poppelhuset på Lindvej. Han var et entusiastisk musikmenneske, der selv spillede violin og saxofon og optrådte med sit orkester til mange af byens baller og store fester på Frederiksminde. Undervisningen foregik i husets lille forstue, der fungerede som kon-

tor, for han var også kasserer i den lokale sygekasse. Arne Hansen var en ihærdig piberyger, der altid sad med piben i munden og gryntede takten. Den skulle ind i kroppen med sit da-dum-da-da. Tre år varede musikundervisningen, men inden da havde jeg sammen med Per, der spillede klaver hos fru Lange, og et par andre kammerater dannet et lille orkester, som vi kaldte Tubæk River Band. Drømmen var at spille jazz, og det lykkedes os da også at få indøvet et pænt repertoire, som vi kunne optræde med ved forskellige lejligheder. Vi holdt nu ikke helt fast i jazzen. Et par søndag-eftermiddage ved juletid spillede nogle af os julens sange under guirlanderne ud for juletræet ved Jomfru-strædes udmunding i Adelgade. Købmand Sundby, der havde sin forretning på „Hjørnet“, trakteredede med gløgg og æbleskiver og stak os hver et par kroner for vores optræden.

Litteraturen

Hjemme havde vi en fin mahognibogreol, men ikke særlig mange bøger. Det var mest underholdningsromaner, Gyldendals leksikon og fagbøger om hus, have og sundhed. Ikke noget særligt for et barn. Min mor var med i boghandler Henbølls læseklub og en flittig læser, især af romaner. Min far læste stort set aldrig andet end aviser. Men hvad læste den 10-årige da? Til at begynde med kastede jeg mig over alt, hvad jeg kunne finde i min mormors bogskab i Nyborg. Her stod gamle Otabøger, Børnevennen og en lang række titler i serien Børnenes Bogsamling, som min mor og mine morbrødre må have læst i deres barndom. Både „Kaptajn Grants børn“, „Onkel Toms hytte“, „Gøngehøvdingen“ og „Jorden rundt i 80 dage“ hørte til bogskatten. Nu blev den min første indføring i litteraturen, og i ferierne blev lofts-værelset over mormors lejlighed min yndlingslæseplads.

Ellers stammer mit forhold til bøger fra skoletiden og fra biblioteket, der lå i Teknisk Skoles bygning i Jomfrustræde. Her kunne jeg gøre mine fund. Jeg læste, hvad man som barn kunne låne, og hvad bibliotekaren, overlærer Harry Hansen, stak mig. Han viste sig altid fra sin mest fredssommelige side, og da jeg kom i 2. mellem, gav han mig den betroede post at være hans medhjælper. I første omgang gik arbejdet ud på at hente og bringe bøger fra Centralbiblioteket i Næstved til og fra jernbanestationen, men snart blev jeg også bogopsætter og lærte at sætte bøger på plads efter bogstaver og decimaltal. Et arbejde, der dels gjorde mig fortrolig med bibliotekets bogbestand, dels gav mig det privilegium, at jeg fra nu af fik adgang til at låne af 'voksenbøgerne'. I begyndelsen var det mest de faglitterære titler om rejser til Jordens fjerne lande, der havde min interesse. Men det varede ikke længe, før jeg gik i gang med Gustav Wied og Nis Petersen. Nye verdener åbnede sig, og jeg delte ofte bøgerne og oplevelserne med Per. Jeg husker stadig, hvordan vi dyrkede Gustav Wied og kunne more os over hans kvindesyn. I en periode var Storm P. det varmeste hit. Jeg har senere fundet de små kartotekskort, jeg førte over læste bøger, og undret mig over mængden, op til hundrede titler kunne det blive til på et år.

Per forstod sig på sjove indfald, både i skolen og i fritiden. Han havde altid noget nyt på lager. „Havde jeg dog hans kvikhed,“ tænkte jeg misundeligt, når han fandt på noget helt afsindigt morsomt. Sammen med ham syntes jeg, at mine egne ideer var kejtede og ikke nær så sjove, også når vi i kådhed forsøgte at overgå hinanden. Pigerne syntes vist, at vi i perioder var fjogede, men ikke alt var skæg og halløj. Vi talte også om den Gud, der ikke fandtes, for i en eller anden bog havde vi opsnappet sætningen „Gud er død“. Jovist, store

emner kom under behandling. En kort tid kastede vi os over alkymien og pyramidernes gåder. Meget af det forstod vi nok ikke, men vi gav ikke op. Og vi læste om kunst og frembragte selv små kunstværker. Uadskillelige, men i nogles øjne sikkert et underligt eventyrpar.

Med læseiveren øgedes min lyst til selv at producere. Og så skrev jeg digte og små historier. Nogle af dem blev offentliggjort i „Noget for Alle“, det ugentlige magasin, som i de år fulgte med Præstø Avis. Andre blev afleveret som stile i dansk. Nogle gange tænker man, det ville være morsomt at finde en papæske med de tidligste skrivelser, men ikke så meget som en linje blev gemt. Og alligevel er der et levn tilbage, for efter min fars død i 2002 fandt jeg et par af de gamle historier fra „Noget for Alle“ gemt mellem hans papirer.

Udflugter

Vi klarede os stort set med lokalområdet. I sommertiden et par bådture med havnekutteren „Pluto“ til Feddet, hvor vi badede, eller en sejltur med nogle af mors og fars venner til Elnasminde på den anden side af fjorden. Desuden var der ture til Hollænderskoven og en sjælden gang til Bøndernes Eghoved og Roneklint. Her på skråningen ved fyret og det gamle batteri slog vi os nogle somre ned med madkurven og gik i vandet fra den stenede strand, mens små bølger blinkede i sollyset. Her lærte jeg kunsten at slå smut. En flad sten i hånden, koncentration, og så af sted med den. Hvilken fryd, når stenen slog sine 8-9-10 slag hen over vandspejlet. Her var vilde roser med hyben, som vi plukkede og rensede til marmelade. Indmaden, de hvide frø, var kløpulver, som vi børn under vilde hyl proppede ned på ryggen af hinanden.

Det følte som lidt af en ekspedition, når vi en gang eller to om året tog morgentogget og drog til Nyborg for at holde ferie hos min mormor. Det var ikke altid let at få

samlet alle børnene og nå frem til den planmæssige afgang mod Næstved. Så tog far telefonen og ringede til stationen og fik toget til vente de fem minutter, det varede, inden vi nåede frem. Endnu mens jeg gik i underskolen, bragte årets gratis skolebillet mig nogle somre alene til Fyn. Jeg fik billetten i en snor om halsen, steg på toget og klarede turen uden ledsager. Det spørgsmål må stilles: Hvilke forældre turde i dag sende deres 9-10-årige barn ud på sådan en rejse med togskifte i Næstved, Slagelse og Korsør og færgesoverfart over Bæltet?

Biografen i Adelgade var ikke just et udflugtssted for familien. Men vi børn elskede at komme der søndag eftermiddag, selv om vi var henvist til de hårde træbænke på de tre forreste rækker. „Kun én gang om måneden“, sagde vores mor. „Jeres øjne kan tage skade af det!“ Det var ikke ligefrem de mest børnevenlige film, vi overværede, og ofte gik den samme film i lange perioder. Jeg tror, at jeg har set „Barken Margrete af Danmark“ en seks-

syv gange. Den film ejede biografdirektør B.S. Ingemann, og den hørte med til det faste repertoire.

Jeg fik min første cykel i 1950. En tung og nærmest uopslidelig, brugt Harthiner-cykel. Med den kunne jeg ikke bare komme hurtigere rundt i byen, men også ase op til bakketoppen ved Rødeled og besøge pottemageriet. Her tilbragte jeg mange eftermiddage, for pottemager Julius Knudsen var en børnevenlig mand, der gerne gav en dreng lov til at sidde og lege med klump ler. Først som spejder kom jeg længere omkring. Den første cykeltur til Bønsvig var en sand udholdelsesprøve, for jeg punkterede inden Jungshoved og måtte trække cyklen resten af vejen. Cykeldækkene var nedslidte, og nye måtte der spares sammen til.

Nogle erindringsglimt, udvalgt fra hukkommelsens arkiv. Hvad jeg ellers stadig har med mig fra barndommen, må gemmes til en anden gang.

Eftertanker

I tilbageklik står visse ting fuldstændig klart. Der er nogle historier, som holder sig friske, fordi de med mellemrum bliver generindret eller fortalt, måske tilmed igen og igen. Men erindringen er underlig lune-fuld, og når man har passeret de tres, er hukommelsen fuld af huller. Meget er i årenes løb siet fra, og det, der har bidt sig fast, optræder måske oven i købet i ubudne forklædninger præget af tidens gang - og så er der naturligvis ting, man mest har lyst til at glemme. Erindringsstof bliver kort og godt fortolket efter behag. Det siger sig selv, at mange følelser, tanker, stemninger og detaljer kun upræcist kan dateres. Derfor: Når man årtier senere vover at være 'historiens vidne', bør man medregne visse forbehold. Skete det nu også sådan og på det anførte tidspunkt?

Jeg kan ikke komme uden om, at udgangspunktet i flere af mine bøger er virkeligheden, og at den fantasi, historierne spindes over, har et fundament i det selvoplevede. Erindringsstof fra skole- og barndomstiden har i mere eller mindre fiktiv form fundet nedslag i bl.a. disse titler:

Livet er en kamp, Ges! Gyldendal, 1986.
Såfremt ifald. Gyldendal, 1997.
Alvorlig talt. Gyldendal, 1998.
Farfars hemmeligheder. Tidsbilleder 1930-1960. Gyldendal, 2001.

De to noveller, der er nævnt i artiklen, kan findes i disse bøger:

Prinsesse Tove. I antologien „Kæreste-sofaen – og andre fortællinger om den første kærlighed“ redigeret af Bent Faurby. Forlaget Forum, 1994.

Manden med leen. I antologien „Jeg taler til dig og andre historier“ redigeret af Lisbeth Algreen og Ingrid Martlev. Gads Forlag, 1993.

Se også hjemmesiden
www.nilshartmann.dk

Nils Hartmann

F. 1941, opvokset i Præstø.

Seminarieuddannet fra Vordingborg Statsseminarium. Lærer og skolekonsulent 1968-1985, siden forfatter på fuld tid.

Har bl.a. skrevet en række historiske børnebøger samt „Børnenes Danmarkshistorie“ og „Børnenes Verdenshistorie“:

Oplysninger om forfatterskabet på hjemmesiden
www.nilshartmann.dk

Medlem af bestyrelsen for Historisk Samfund for Præstø Amt og redaktør af årbogen 1975-1988.

Årsberetning

vfformand Jens Hallqvist

Generalforsamlingen blev holdt i Kornmagasinet i Tappernøje og blev indledt af Ruth Jørgensen og Arne Aasbjerg, der fortalte dels om udstykningen af Lindersvold til en række velfungerende husmandsbrug og dels om det projekt, der have resulteret i udgivelsen af en bog om Lindersvolds historie – en spændende beretning om et lille stykke lokalhistorie og lokale ildsjæles arbejde.

Generalforsamlingen med Knud Skovbæk som dirigent, genvalgte Egon Damgaard og Svend Skov. I stedet for Allis Bro, som ønskede at takke af efter 18 år i bestyrelsen (heraf de 15 år som formand) blev valgt Mogens Niss, Næstved. Svend Jensen blev genvalgt som suppleant og som ny suppleant blev valgt Søren Skou, Snesere som erstatning for Bent Hansen, der ikke ønskede genvalg. Der var genvalg af revisorerne Jørgen Jensen og Keld Lorenzen.

Bestyrelsen takkede Allis Bro for den lange årrække som en aktiv formand – og udtrykte glæde over, at vi stadig kan trække på Allis' store viden på det historiske område. Ligeledes takkedes Bent Hansen for indsatsen i bestyrelsen.

På det første bestyrelsesmøde efter generalforsamlingen konstituerede bestyrelsen sig med Jens Hallqvist, Lundby som formand og genvalg af Olav Foged Olsen som næstformand, Henning Nielsen som kasserer, Svend B. Jørgensen som sekretær og Jens Bjerre Tybjerg som redaktør af årbogen.

Kassereren gennemgik årsregnskabet. Til trods for et mindre underskud i dette regnskabsår, fandt bestyrelsen ikke anledning til at ændre kontingentet, der fortsat er 135 kr/år.

Hovedaktiviteterne for Historisk Samfund er fortsat udgivelsen af årbogen og et antal arrangementer for medlemmer og

ledsagere. I 2008 har der været følgende tilbud til medlemmerne:

- Forårstur til Sønderjylland og Sydslesvig i starten af maj. (4 dage)
- Sommerudflugt til Skåne med besøg i Lund, Dalby og Malmø
- Høstmøde i Karrebæksminde
- Efterårsmøde på Udby Kro.

De enkelte arrangementer er udførligt omtalt i årbogen.

Bestyrelsen kan igen i år glæde sig over god tilslutning til arrangementerne og håber igen i det kommende år at se mange deltagere. Det er spændende at bemærke, at mange medlemmer har sat sig grundigt ind i historien for det område der besøges – enten før eller efter turen. Ikke for at konkurrere med en evt. rundviser, men af ren og skær historisk interesse.

Årets arrangementer er omtalt i samfundets lille folder, der er vedlagt årbogen – yderligere eksemplarer kan fås ved henvendelse til bestyrelsen. Hvis du har et godt forslag til en tur eller et område der er værd at besøge, er bestyrelsen meget glad for gode ideer – det gælder også forslag til artikler/forfattere til årbogen.

I forbindelse med udgivelsen af denne årbog har vi sagt farvel til vores litteraturanmelder gennem mange år Svend C. Dahl – bestyrelsen vil gerne takke Svend for en stor indsats og byder velkommen til Carsten Koch, der villigt har påtaget sig opgaven at anmelde den litteratur, der kommer om vores område. Hvis du er opmærksom på nyudgivelser, er Carsten Koch meget glad for et tip.

Allerede fra sidste år gjorde vi et lille forsøg med hjemmeside for Historisk Samfund. Dette prøver vi at udbygge i den kommende tid – det kan derfor være en god ide at taste sig ind på hjemmesiden www.historisk-samfund.dk.

Forårsturen i 2008

Fire gode dage i Syd- og Nordslesvig

Da påsken som bekendt faldt meget tidligt i år, påvirkede det selvfølgelig også tidspunktet for Historisk Samfunds forårstur, der pr. tradition afvikles i Kristi Himmelfartsferien d.v.s. 1. til 4. maj, og som i år koncentreredes til den østlige side af Nord- og Sydslesvig.

Det tidlige tidspunkt medførte en øget risiko for en tur, som ville blive husket for de kolde fingre og dryppende næser, men denne frygt var heldigvis ubegrundet, viste det sig, idet planlægningen af den veltilrettelagte tur også indbefattede en minutiøs aftale med vejrguderne, således at de få regnbyger, vi oplevede på turen, stort set kun faldt, mens vi kørte i bussen eller på anden måde gjorde os det behageligt indendørs.

Med udgangspunkt i Ørslev Turistfarts adresse, herefter Præstø, Faxe og endelig Næstved fyldtes bussen med 42 glade og forventningsfulde deltagere, og det var i sig selv en oplevelse at fornemme den gensynsglæde og positive stemning, der bredte sig, mens bussen kørte mod Rødbyhavn og under færgeoverfarten til Tyskland. Vi kom med en tidligere færge en planlagt, og pludselig var der tid til et hurtigt indkøbsstop i Heiligenhafen, men ak og ve, på grund af 1. maj var butikkerne lukket og en masse penge blev sparet. Den planlagte frokostpause blev udskudt til ankomsten til Hedeby, der var turens første destination.

Prisen på en træ

Her kunne vi på egen hånd fordybe os i Hedeby's skønne, men også strategisk velvalgte beliggenhed set oppe fra den imponerende op til 10 meter høje halvkræds vold, som sikrede byen og det dyna-

miske handelsliv indtil år 1050, da Harald Hårderåde erobrede og nedbrændte byen så grundigt, at den aldrig genrejste sig. Det er en egen dramatisk atmosfære, der hviler over stedet. Men forinden havde alle været inde på vikingemuseet, der med sit arkitektoniske ydre nok kan fremkalde følelser og meninger hos den besøgende, men som i sit indre med sine gode plancher og udstillinger gav en god og overskuelig information. Det er selvfølgelig meget individuelt hvorledes en udstilling opfattes, men overraskende var informationen om prisen på træ i vikingetiden, som den besøgende selv kunne regne videre på således:

1 kg. mel i vikingetiden	=	1 g sølv
1 kvindetræl ”	=	206 g sølv
1 mandstræl ”	=	306 g sølv
		eller 306 kg mel

Og vikingetidens ko, som med en vægt på ca. 200 kg gav omkring 400 til 500 l. mælk om året ville ikke syne ret meget ved siden af en ko model 2008 på 600 kg og en mælkeydelse på 9.000 liter p/å.

Opfyldte af indtryk gik turen nu mod Flensburg, hvor vi skulle overnatte på et godt hotel.

Turen nordover var næsten samme rute, som den danske hær fulgte under tilbage-toget fra Danevirke 5. feb. 1864 i strid mod vind, snefog og islag. Kontrasten var slående. Her sad vi mageligt tilbagelænet i en moderne airconditioneret GPS navigeret bus højt hævet med god udsigt over det smukke grønne landskabet; med afkølede drikkevarer i bussens kølebox, varm kaffe på kanden og forventning om en nats rolig søvn i en god seng efter et rigeligt måltid aftensmad. Mon ikke flere havde det som jeg, tankerne gik uvilkårligt til den oldefar, som her havde slidt sig frem for 144 år siden.

Dansk og tysk påvirkning

Fredag startede med gåtur rundt i Flensburg, dygtigt ledet af en medarbejder fra det danske bibliotek i byen, og den gav deltagerne et godt indtryk af byens mange gamle huse, de fire gamle kirker samt byens historie under skiftevis dansk og tysk påvirkning. Herefter kørte vi til halvøen Angel, til Tysklands mindste købstad Arnæs, hvor tidligere skoleleder for den danske skole i byen Kristian Witt modtog selskabet i den nu nedlagte danske skole, oprettet i 1946 og på et tidspunkt med op til 70 elever. Levende og engageret fortalte Kristian Witt om byens oprettelse, som bl.a. skyldtes en tyrannisk herremand og hans ditto frue, hvis udspekulerede sadisme kostede en ung pige livet, fordi hun blev bundet til en varm kakkellovn, mens fruen tog til gudstjeneste.

Ved den efterfølgende byvandring kunne deltagerne ved selvsyn konstatere det idealistiske idegrundlag for byen: at alle grunde skulle være lige store = 13 meter i bredden. Byen vil med sin idyl og skønne beliggenhed ved vandet på sigt være et oplagt mål for turisme. På hjemturen til Flensburg standsede bussen ved Oversø kirke, der med sit solide forsvarstårn, hvortil der tidligere kun var adgang til gennem kirken, var et sikkert tilflugtssted for egnens befolkning i ufredstider.

Dagen efter gik turen nordpå over grænsen med første stop ved den imponerende Broager kirke, der med sin høje beliggenhed var et vigtigt observationssted for preuserne under angrebet på Dybbøl i 1864. Næste besøg var på Historiecenter Dybbøl, hvor to meget fortællende guider viste os rundt i det store udstillingsområde. Her er mange ting genskabt som de så ud i 1864 f. eks. blokhuset, hvor soldaterne sov, palisader og vindebro, krudthus, og med jævne mellemrum fyrer en soldat klædt i gammel uniform et

gevær af. Overraskende var oplysningerne om preusernes grundige forberedelser forud for stormen på de danske stillinger, idet de havde opbygget en skanse nøjagtigt som de danske skanser og her øvede og udviklede man så angrebstaktik med tysk grundighed. Efter den detaljerede rundvisning kunne vi i det dejlige vejr nyde den medbragte madpakke på de udendørs borde og bænke.

På Sønderborg Slot fik vi en spændende, men hurtig gennemgang af slottets historie og imponerende udstillinger, som nok kan inspirere til mere detaljeret fordybelse ved et senere besøg, hvad enten det drejer sig om Kristian d. II's fangenskab på slottet, Slesvigkrigene eller diverse spøgelser.

Dagens sidste besøg var på det tyske mindretals museum i Sønderborg, og her viser udstillingen en anden side af den slesviske problemstilling på en nøgtern og saglig måde dygtigt formidlet af de frivillige guider. Af udstillingen fremgik det bl.a. at en snæver kreds i det tyske mindretal allerede i 1943 formulerede en anerkendelse af den danske stats overhøjhed og grænsedragningen fra 1920.

Denne holdning vandt bred tilslutning efter 1945 og var med til at danne grundlag for København-Bonn traktaten fra 1955.

Urnehoved Ting

Men tiden går som bekendt hurtigt i godt selskab, og pludselig var det 4. maj, turens sidste dag som startede med et besøg på det gamle Urnehoved Ting, Sønderjyllands landsting, hvor kongerne i middelalderen lod sig hylde. En lang række sten med inskription berettede om begivenheder på tinget, hvoraf Sorte Plovs mord på kong Erik Emune i 1137 nok er den mest dramatiske. Men de tidligere dystre begivenheder opvejedes til fulde af den skønne fuglesang, duftene og

de nyudsprungne træer der gav besøget et ekstra pift.

Ved bybrønden i Christiansfeld blev vi efter en grundig orientering om herrenhutterne og byens grundlæggelse og udvikling vist rundt og fik bl.a. et indblik i det store restaureringsarbejde som mange bygninger har gennemgået. I det imponerende store kirkerum fik vi yderligere information om herrenhutternes religion og de dermed forbundne kirkelige handlinger og ritualer. Forskellen mellem herrenhutterne og den danske folkekirke kom stærkest til udtryk på kirkegården eller Guds Ageren, som den kaldes, idet mænd og kvinder begravnes hver for sig, mændene til venstre for indgangen og kvinderne

til højre. Alle gravsteder tilbage fra 1771-72 er bevaret og er placeret fortløbende og ens. Men byens kendetegn, honningkager, måtte vi se langt efter, da bageriet var lukket, og nødtvungent som substitut måtte vi ty til en ispind.

Kursen blev nu sat mod Sjælland, og alle kunne tilslutte sig en inderlig tak til planlægger og turlleder Allis Bro for turen, der var den sekstende flerdagestur, hun havde arrangeret for Historisk Samfund.

Allis Bro's engagement smittede også af, således at flere af deltagerne under turens forløb greb til bussens mikrofon for at delagtiggøre det øvrige selskab i deres store og specielle viden om forhold i Slesvigs og Danmarks historie. Tak for det.

Olav Foged Olsen

Deltagerne oplevede de gamle gader i Flensburg til fods. (Foto: Søren Skou)

Sommerturen til Skåne

Efter at 49 forventningsfulde deltagere havde fyldt bussen op i Ørslev, på P-pladsen ved Rønnede-tilkørslen til motorvejen samt ved benzinstationen i Karlslunde, gik turen østpå over Øresundsbroen. Undervejs fortalte Claus Nielsen meget spændende om begivenhederne, der førte til Roskildefreden i 1658. Ved ankomsten til Lund måtte vi bøje os for, at kirkelige handlinger har fortrin fremfor turistbesøg. Men så blev der tid til en lille spadseretur i domkirkens omgivelser med de mange gamle universitetsbygninger.

Da klokken slog 11, gik vi ind i den kirke, der er blevet kaldt Skandinaviens stateligste, romanske bygningsværk. Den blev påbegyndt i de år, hvor Svend Estridsens næstældste søn, Knud den Hellige, var konge (1080-1086), og var frem til reformationen sæde for Danmarks ærkebiskop. Opdelt i to grupper blev vi modtaget og vist rundt af to kompetente guider, den ene svensktalende, den anden dansktalende.

Indenfor i kirken fik vi forevist det imponerende, astronomiske ur fra det 14. århundrede med utrolig mange enkeltheder, blandt andet et klokkespil, hvor adskillige figurer træder frem. I krypten under koret kom vi ned i kirkens ældste afsnit, indviet i 1123, med mange fornemme folks begravelser. Loftet dernede bæres af stensøjler, hvoraf én med en figur, som formodes af vise trolden Finn, der ifølge et sagn skal have hjulpet den hellige Laurentius med at bygge kirken. Der var sikkert adskilligt mere at se, men efter 45 interessante minutter måtte vi overlade kirken til en planlagt barkedåb.

Omvenderen Eginò

Bussen kørte os derpå ud af byen, hvorefter vi over mindre end 2 mil nåede til den

lille by Dalby. Her skulle vi besøge den meget seværdige Helligkorskirke, der ligger højt med udsyn over den flade skånske slette. Opførelsen af kirken er formentlig begyndt efter at Svend Estridsen i 1060 lod to nye stifter udskille fra Roskilde: Lund og Dalby.

Martin A. Hansen fortæller i „Orm og Tyr“ meget levende om den første biskop i Dalby, Eginò, som med stor kraft omvendte hedninger, også i Blekinge og på Bornholm. Kirken regnes for den ældste af Nordens stenkirker, der stadig er i brug. Den var dog kun domkirke i en kortere periode, indtil Eginò også blev biskop i Lund. Senere fungerede den som klosterkirke for augustinermunke.

Efter at have fortæret de medbragte madpakker ved kampestensgården udenfor kirkegården, blev vi modtaget af den svensktalende guide fra Lund, som også her havde en masse at fortælle. Kirken har i århundredernes løb undergået en del ændringer i det ydre. Selve kirkerummet er i dag af mere beskeden størrelse, men med mange interessante enkeltheder. Særlig spændende var den krypt eller rettere forhal, der blev tilbygget, måske med forbillede i krypten i domkirken i Lund. Igennem tiden har denne kirke særligt været knyttet til Svend Estridsens ældste søn, Harald Hén (1074-1080), og man har ment, at han er begravet der.

Dagens sidste besøg førte os ind i centrum af Malmö, hvor vi måtte erfare, at motionsløbere, når de er mange nok, kan stoppe selv store turistbusser. Omsider nåede vi frem til Malmöhus, men måtte der opleve, at museerne lukkede en time tidligere end oplyst. Det blev altså til et kortere besøg i dele af bygningen efter individuelt valg. De fleste fik dog et indtryk af det historiske slot, hvis ældste dele

er fra 1400-tallet. Det var meget interessant at se udstilling i anledning af 350-året for krigen i 1658, der førte til overgangen til svensk styre. Andre rum rummede samlinger fra Skånes oldtid og middelalder. Bestemt et sted, hvor man en anden gang kan bruge mere tid.

På tilbageturen blev der tid til en kort kaffepause, inden deltagerne skiltes og fortsatte hjemad i egen befordring efter en god dag med godt vejr og gode oplevelser i hyggeligt selskab.

Svend Jørgensen

Høsttur til Karrebæksminde

På en smuk lørdag eftermiddag den 6. september mødtes ca. 25 interesserede ved kajen i Karrebæksminde, hvor arkivar Rasmus Nielsen var klar til at lede os rundt og dele ud af sin viden.

Karrebæksminde opstod ved Susåens udmunding i Smålandshavet imellem Sjælland og Enø. Da det gamle „minde“ var sandet til op i 1700-tallet, blev der omkring 1810 gravet en kanal gennem halvøen Lungshave, så varer fra skibe kunne sejles på pramme ind til Næstved. Men kanalen åbnede også mulighed for, at pramme med brænde fra skovene ved Tystrup-Bavelse søerne, efter at have passeret den Danne-skjoldske Kanal, kunne nå frem til skibe og blive fragtet til København.

Den første bygning var et lille toldsted, men snart slog fiskere, bådfolk fra pramfarten og andre sig ned ved kanalen.

Næstved købstad købte Lungshave som arvefæste fra Saltø gods. Da egnens landmænd efterhånden havde øget deres produktion af især brødkorn til England, blev der i 1840 opført byggeri til kornhandelen, der havde stor betydning indtil 1870'erne.

Vi passerede den meget markante bro, kaldet Græshoppen, der fører over til det fraskilte Lungshave, hvorfra vejen senere ved det gamle mindegab fortsætter ud på Enø. Rasmus Nielsen fortalte om særlige huse og om de forskellige broer, der har været i brug. og belyste udviklingen med

Arkivar Rasmus Nielsen fortalte engageret. I baggrunden ses den afgangede formand Allis Bro.

tal fra de gamle folketællinger: I 1801 ingen beboere; i 1834 5 huse og 36 beboere; i 1870 52 huse og 335 beboere.

I 1930'erne besluttede Næstved by at lade en egentlig havn afløse den forældede pramfart. Kanalen blev udvidet og uddybet, så skibe op til en vis størrelse kunne sejle igennem. Erhvervsskibe har stadig ret til gennemsejling på enhver tid, mens lystsejlere må vente til hele klokkeslæt på at få broen op.

Vi hørte også om den gamle vindmølle nogle hundrede meter øst for broen, der blev landskendt ved at „omkomme“ i optagelserne af en film. Da vi passerede havnen for mindre fartøjer, hørte vi om det gamle karantænehus og så det sted i fjorden, hvor pælesidningskonkurrencer for år tilbage samlede interesse i medierne.

Ligeledes så vi Dansk Folkeferies sommerboliger for mindrebemidlede, som i en lang årrække var ramme om mange familiers ferie.

En vandretur langs fjordens kystlinie førte os over til det område på Lungshave, hvor Næstved havn har udstykket mange små sommerhusgrunde. Her er på lejede grunde igennem årene opført mange små sommerhuse, ofte af brugte materialer, bl.a. en sporvogn. Igen havde Rasmus Nielsen historier om de enkelte huse, hvoraf mange i de senere år er blevet udvidet og forbedret.

Herfra fulgte vi vejen tilbage over broen, hvor den velfortjente eftermiddagskaffe ventede os efter nogle oplevelsesrige timer.

Svend B. Jørgensen

Sulevælling smager bedre end det lyder!

Det var konklusionen, da Udby Kro dannede rammen om Historisk Samfunds efterårsmøde fredag den 10. oktober

50 medlemmer var noget spændte på menuen, der lød på Sulevælling og tykmælk.

De fleste kunne godt huske hvordan tykmælk med friskrevet rugbrød og mørk puddersukker smagte men de færreste havde gode minder om sulevællingen. Minderne blev dog gjort til skamme, for den sulevælling, vi blev præsenteret for, var både velsmagende og spændende.

Sulevællingen var valgt som menu, idet den vandt Regionalens konkurrence om egnretter fra Østdanmark sidste år. Det vides ikke, hvor gammel denne opskrift er, men den er i hvert fald ikke med i de moderne kokebøger.

Det er en spændende suppe med mange urter, tørrede æbler og byggryn (deraf navnet vælling) og så er den smagt til med svesker, abrikoser og ribssaft.

Til retten serveres kogt sul (flæskeskank). De fleste fulgte krokonens råd om at drikke godt dansk øl til den kraftige mad.

Efter spisningen fortalte radiovært Peter Steen Hansen om egnretter og gamle danske retter. Mange af os fik genopfrisket minderne om barndommens mad – nogle med glæde og nogle med mere blandede følelser.

Vi har på forhånd konkluderet, at et arrangement som dette – med spisning af historisk mad – fortjener en opfølgning. Derfor vil det fremgå af samfundets årsprogram, at vi i oktober 2009 indbyder til „At smage på historien“ med foredrag og smagsprøver på historisk mad.

Fra Sorø Husholdningsskoles hjemmeside bringer vi opskriften på Sulevællingen.

Vinderen blev Erik Schumacher fra Dannemare med opskriften Sulevælling.

Sulevælling er en lollandsk egnret. Jeg husker den fra min barndom og ungdom, og er selv begyndt at lave den efter hukommelse og egne smagsløg.

Inden spisningen fortalte Vagn Nielsen om Udby Kro's historie. Kroen lå oprindeligt i Ugledige – overfor planteskolen – men ved nyanlægningen af Københavnsvej blev den flyttet til Udby, idet der ikke længere var kunder på den gamle vej – hvor der i øvrigt kunne være problemer med at passere Ugledige-søerne om vinteren. Her måtte de vejfarende undertiden færges over.

Jens Hallqvist

Kog en griseskank, derefter koges i suppen:

1/2 kop fine byggryn

3 gulerødder i småtern

4 porrer i småtern

1/3 selleri i småtern

2-3 kartofler i småtern

3-4 tørrede æbler i småtern

100 g svedsker skåret over

100 g tørrede abrikoser i småtern

evt. lidt ribssaft efter behag

evt. lidt eddike efter behag

Litteratur om Præstø amt 2007

Amtets historie i almindelighed

Danske dysser

Klaus Ebbesen fik i 2007 udgivet denne bog på Forlaget Attika. Bogen er forsynet med gamle illustrationer, akvareller og tegninger, som blev lavet under den store fortidsminderegistrering, også kaldt herredsrejserne, mellem 1873 og 1930 af J. Kornerup, J. Magnus Petersen m.fl. (ISBN 978-87-752-8652-2).

De danske stendysser er bygget i løbet af knap 300 år (ca. 3.600-3.300 f.Kr.). Oprindeligt har der været omkring 20.000 stendysser, og af dem er der endnu bevaret ca. 2.300, hvis man regner ca. 500 jættestuer med. Klaus Ebbesen har udvalgt 404 af disse, som beskrives i denne flotte bog med talrige plancher. Naturligvis er der nævnt og vist en række stendysser fra det gamle Præstø amt, i særdeleshed i katalogdelen.

Kort som kilde

Desværre glemte jeg sidste år at omtale denne udgivelse fra 2006 af Peter Korsgaard fra Dansk Historisk Fællesråd og S sammenslutningen af Lokalarkiver (ISBN 87-7423-100-6).

Hist og her er der eksempler fra regionens lokaliteter, men det er ikke det vigtigste. Bogen er nemlig helt grundlæggende for enhver lokalhistoriker, der søger oplysninger om de forskellige typer af gamle kort, der både kan medvirke til at fortælle en god historie og medvirke til at sætte nogle ting på plads, også kildekritisk. Undertitlen: „en håndbog om historiske kort og deres anvendelse“ er meget passende.

Nationalmuseets Arbejdsmark

1807-2007

Nationalmuseet fejrede 200 år i 2007 og i den anledning blev den årlige Arbejdsmark udgivet i en mastodont udgave på 400 sider (ISBN 978-87-7602-079-8).

Det er ikke voldsomt meget bogen bringer fra vores region, men spredt er der nogle guldkorn – f. eks. et stort foto af et pragtbæger fra Himlingøje på Stevns (jernalder) med en pålagt guldfriese. En artikel om bevaring og restaurering af fortidsminder har flere sigende fotos fra restaureringen af jættestuen Østerhøj på Svinø og fra en anden jættestue ved Tystrup-Bavelse.

Ravnehovedringe og stormandsalliancer i romersk jernalder

Som titlen antyder, er der tale om en forholdsvis smal faglig bog på 70 sider fra

Ravnehovedringe og stormandsalliancer i romersk jernalder

Helge J. Kudahl

2007, der er udgivet på Forlaget Attika og skrevet af Helge J. Kudahl. Måske derfor kan medlemmer af Historisk Samfund få et gratis eksemplar ved henvendelse til formanden (hvis der er flere tilbage); ellers ISBN 978-87-7528-681-2.

Forfatteren har tidligere skrevet i „Kulturhistoriske Studier“ 2004 (omtalt dengang). Jf. overskriften, så er en stor del af de fundne sydsjællandske finger- og armringe udsmykket med ravnehoveder, hvilket peger hen mod en Odin-dyrkelse, der i al fald skulle være et kendetegn for Himlingøje-dynastiet, hvis storhedstid lå omkring 150-300 e.Kr. Himlingøje var måske en del af en svensk Østersø-alliance, måske en del af den stamme/slægt, der kaldte sig danere.

Stevns-høvdingen stod sandsynligvis i et afhængighedsforhold til Romerriget. Som tak for trofasthed blev han forsynet med rige gaver fra Rom. En del af disse blev videregivet til lokale stormænd på Sjælland, der var tro mod „storhøvdingen“ på Stevns. Runealfabetet skal være skabt i sidste del af 100-tallet, og Kudahl argumenterer for, at det er skabt i Himlingøje som et slags broderskabs-sprog blandt germanernes stormandsalliancer, delvis vendt mod Romerriget.

Første del af bogen gennemgår de forskellige ringtyper, hvoraf de fleste er af guld, og hvor de hyppigst er fundet. Her er Stevns og Sydsjælland flot repræsenteret, dels fra det nærliggende Varpelev, men især fra udgravningen fra Skovgårde ved Udby. Både mænd og kvinder bar arm- og fingerringe.

Dynastiets endeligt sættes i sammenhæng med pælespærringen i Jungshoved Nor fra ca. 337 (dendrokronologisk dateret). Da Himlingøjes storhedstid var forbi blev rollen overtaget af Gudme på Fyn og Uppåkra (Opager) i Skåne; og endnu senere Lund og Lejre samt Jelling i vikingetiden.

Sælhunde og marsvin

Georg Nellemann har en artikel i Folk og Kultur (Foreningen Danmarks Folkeminder, ISSN 0105-1024) 2007 om jagten på havpattedyr i Danmark.

Hovedparten omhandler steder uden for vores region, men man har oplysninger om fangst med net efter marsvin fra Karrebæksminde og Svinø. Særlig Svinø er interessant, idet det er marsvin, der har lagt navn til Svin-ø.

Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed og Historie

Disse årbøger fra Det Kgl. Nordiske Oldskriftsselskab har „tradition“ for at være stærkt forsinkede, forstået sådan, at selv om denne årbog hedder 2004 er den først trykt år 2007 (ISBN 978 87 87483 82 3).

Der er fire større artikler i bogen, hvoraf de tre skal omtales. Klaus Ebbesen skriver om danske hellekister fra stenalderen og har lavet en registrant med en fylldig beskrivelse over disse. Langt den største koncentration af hellekister lå i det nordlige Sjælland, men det fremgår at der er udgravet hele fire i Sværdborg Sogn samt to fra Strøby Sogn (mellem 1898 og 1969).

Til artiklen om latin og græsk indflydelse på runeindskrifterne fra jernalderen, af Lisbeth M. Imer, er der ligeledes lavet en registrant, hvor der er omtaler fra Skafterup, Skovgårde, Himlingøje, Valløby og Varpelev. Til det sidste sted er der i øvrigt et flot foto af Varpelevskålen (fundet 1876).

Maria Panum Baastrup skriver om Als-gemmer – der er en slags glassmykker af to lag glas, alle fra tidlig middelalder og dekoreret med tre personer, måske en form for pilgrimsmærke med Hellig-Tre-Konger motiv. Der er kun 12 fund fra Danmark, hvoraf det ene er fra Fodby Præstegård (1959).

Død og begravet

Denne bog fra Forlaget Tøkk 2007 er ikke faglitteratur, men syv digteriske fortolkninger under temaet død og begravelse af nogle faktiske, dramatiske begivenheder fra forne tider, der omtales sidst i hver historie (ISBN 978-87-985629-9-3).

Stormfloden i 1872 danner udgangspunkt for Nils Hartmanns novelle, der foregår i Præstø med en 11-årig pige som hovedperson. – Den velkendte historie om bondehaderen Ahasverus Becker fra Bækkeskov, der blev dræbt i 1738 af 11 af hans fæstebønder tages op af Kåre Bluitgen.

De enkelte områder

Fladså

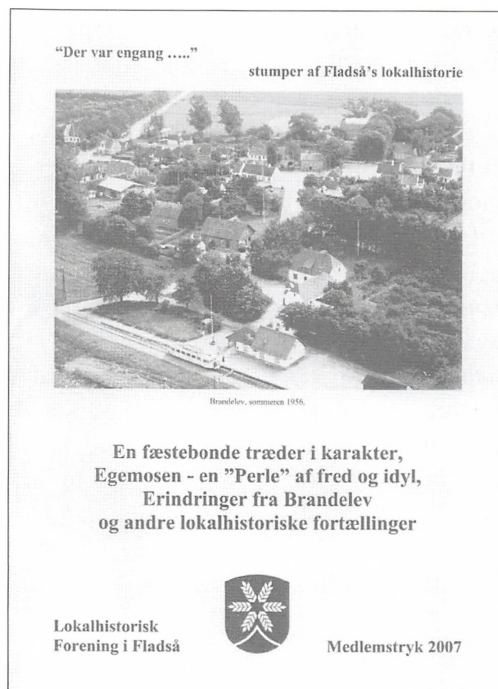
Der var engang

... stumper af Fladsås lokalhistorie

Medlemstrykket fra Fladså Arkiv 2007 bringer 3 større artikler og nogle mindre på de 32 A4-sider. Desuden beskriver „Årets Gang“ de mange velbesøgte aktiviteter i Lokalhistorisk Forening, mens Arkivet organisatorisk skulle tilpasse sig at være blevet en del af Næstvedegnens Lokalhistoriske Arkiv. Som sædvanlig er det Keld Andersen, der har taget det største slæb med hæftet.

Jane Dahl fra Rødovre skriver en beretning om dele af sin slægt fra Sjolte-området fra sidst i 1700-tallet. Hun anvender en del samtidig korrespondance såsom bønskrifter til godsejeren, der giver et indtryk af de hårde vilkår dengang. - Bente Hansen fra Mogenstrup fortæller om livet ved Bøgesø Smedje, Egemosen og Bonderupmosen med tørvegravning midt i 1900-tallet. Der er også en del omtale af D.U.I.-leje i Bøgesø 1952-53.

Svend Georg Jørgensen har derefter en fortælling om en 75-års epoke i Brande-

lev. Som spæd blev han bortadopteret dertil og han fortæller om sin opvækst, skolegang, Besættelsen og den lange række af småerhverv og virksomheder, der har været i Brandelev, og som Jørgensen både kan huske start- og slutårstal på. Det er værdifuldt. – Endelig skriver Keld Andersen om nogle humoristiske lokale blade fra 1920'erne (Nytaarsposten).

Ad det humoristiske, så havde Everdrup Stafetten 25-års jubilæum i 2007. Udover den sædvanlige ironisk-vittige tilgang til stoffet, der er mest morsom for de lokale, så bringer bladet en oversigt over fhv. erhverv i Everdrup og en beretning om præsterne i sognet siden sidst i 1800-tallet.

Holmegaard

Røjlen 2005-06

Holmegaards lokalhistoriske årsskrift fra 2007 (10. årgang) er på 60 fotokopierede sider. Ole Pilegaard Hansen er udgiver og

forfatter til det meste. Der er ikke ISBN-nr., men årsskriftet kan købes på Næstved-egnens Lokalhistoriske Arkiv.

Den største artikel er en registrant over købmænd og høkere fra området – inkl. brugsforeninger. På trods af, at der er fundet et væld af navne, er alle måske ikke kommet med og forfatteren opfordrer læserne til at komme med supplerende oplysninger. Efter en generel indledning om købmænd på landet, følger oversigter for de enkelte byer/landsbyer i den tidligere Holmegaard kommune. Mange af navnene på indehaverne er fundet i folketællinger. En stor del af landsbyerne har haft købmandsbutikker, og selv et så lille sted som Kalby havde en sådan mellem 1922 og 1950. Her er der medtaget en erindringsbeskrivelse, der fortæller om de små kår på stedet.

I „Bakspejlet“ omtales store og små lokale begivenheder måned for måned i 2005 og 2006. Derudover har skriftet en omtale af kalde- og øgenavne ved Holme-gaards Glasværk og en kildeoversigt.

Som følge af kommunalreformen er det sidste gang, at Røjlen udkommer i sin nuværende form. Om der kommer en afløser må tiden vise.

Næstved By & Omegn

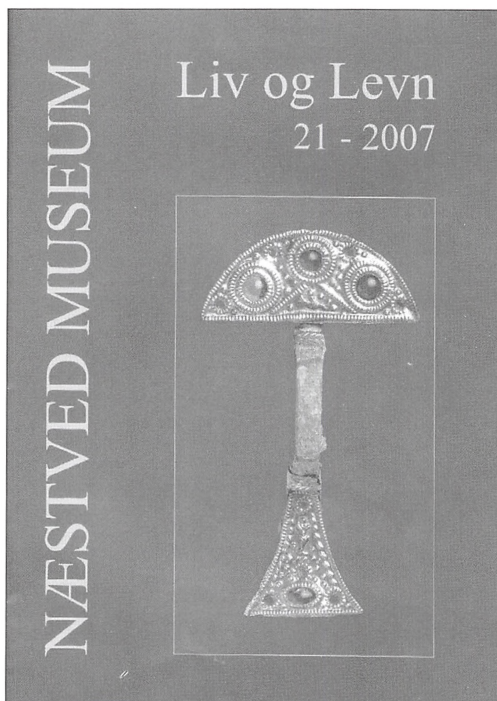
Liv og Levn 2007

Næstved Museums årsskrift (ISBN 978-87-88461-63-3) er et temanummer om den rige Maglebjerggrav, en kvindegrav fra jernalderen, der blev undersøgt i forbindelse med byggemodning af jorderne nord for Næstved Storcenter. Hæftet er skrevet af Birgitte Borby Hansen, som også stod for udgravningen.

Kvinden var af fornem „bondebyrd“ med forbindelse til de ledende slægter på Sjælland i 200-tallet, men det rige grav-gods viser også en forbindelse med konti-

nentet. Kvinden blev begravet i en udhulet træstamme og med sig havde hun mere end 200 perler, et toiletsæt, flere flotte dragtspænder, rester af lerkar, en tåring m.m. Der blev i øvrigt fundet adskillige andre levn og spor ved undersøgelsen af det 45 ha store område; bl.a. en ukendt langdysse og en lang række kogestensgruber.

Gravfundet sammenholdes bl.a. med Skovgårdeudgravningen ved Udby fra 1988 og med andre udgravninger og bop-ladsfund fra egnen. De 32 sider afsluttes med en oversigt over stednavne fra jernalderen, noter og en fyldig litteraturliste.

KUML 2007

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab bringer en mindre artikel om dolke (Thorkild Dahls daggerter), skrevet af Lars Krants Larsen. Af interesse for vores egn er en beskrivelse af kong Valdemar Atterdags nyredolk, som den ses på korets store kalkmaleri i Skt. Peders Kirke i Næstved, ca. 1375 (ISBN 978-87-88415-44-5).

Præstø

Oprøret i Præstø

Skalk 2007:5 har en kronik af Per Ingesman om antoniter-ordenens kloster i Præstø, der i årtierne omkring år 1500 forsøgte at løsrive sig fra den oprindelige afhængighed af moderklostret i Mårkær (Sydslesvig). Præstøklostret blev oprettet efter 1470, hvor Chr. I forærede kronens kirke i Præstø til Mårkær, så den kunne indgå i det kommende kloster.

Præstøklostret forsøgte at sætte sig på almisseindsamlingen i det meste af Danmark, hvilket Mårkær modsatte sig. Det førte til processer ved Vatikanet, og Per Ingesman bruger både kildemateriale derfra og fra Rigsarkivet til belysning af sagen, som Mårkær i øvrigt vandt. Præstøklostret indsamlede derefter ikke længe mere almisser i Odense Stift, men hævdede tilsyneladende fortsat dets selvstændighed over for moderklostret.

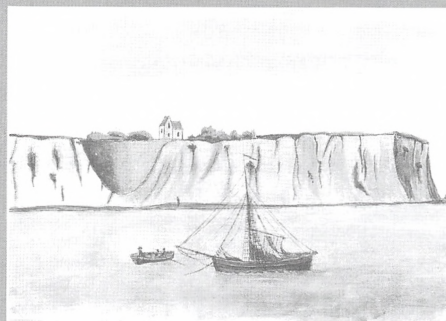
Stevns

Stevns før og nu, bind IX

Stevns Lokalhistoriske Arkivs årbog fra 2007 er på 160 s. og solidt indbundet samt naturligtvis forsynet med givende lokale illustrationer (ISBN 978-87-992213-0-1). Årbogen er redigeret af et redaktionsudvalg på seks personer, og bringer ni større artikler. Der afsluttes med et register.

Henning Poulsen skriver om helligkilderne ved Højerup gl. Kirke. SV for kirken findes en dam, hvor der tidligere var en stensat brønd med en helligkilde indviet til Johannes Døberen (Skt. Hans). Ved selve klinten, Græderen, udsprang der tidligere midt på klinten en kilde, og som ligefrem leverede rent og frisk vand til forbisejlende skibe. Kildedyrkelsen bliver sat i relief med udblik til en række andre steder. Poulsen kommer også med forslag

Stevns før og nu

Bind IX

Stevns Lokalhistoriske Arkiv

2007

til, hvorfor kirken udover Skt. Hans tillige er indviet til Skt. Clemens, en populær helgen fra den tidligste middelalder.

Rødvig stenindustri, der blev grundlagt i 1960 og lukkede ned i begyndelsen af 1980'erne, udførte mange store opgaver, som Carl Baks beretter om. – Erling Nielsen har en lille artikel om mergelgrave, der som det siges er et stykke menneskeskabt natur med stor indvirkning på både landskab og landbrugene. - Aage Møller Nielsen har fundet et håndskrevet tidsskrift i Hårlev fra 1880'erne („Vaaren“), der ville oplyse om „frihed og fremskridt“. Det var udgivet af „Fremskridtsforeningen“, der på dette tidspunkt samlede unge Venstre-folk, der var i opposition til godsejervældet under partiet Højre med Estrup i spidsen. Forfatteren kommer også rundt om forsamlingshuse, riffeforeninger, klædedragter, afholdsbevægelse, sædelighedsdebatten og andre spørgsmål, der var oppe i den tid.

Lis Spring skriver om Karl Gustav krigene for 350 år siden, og det gør hun på baggrund af ældre materiale i arkivet. Det var meningen at forstærke skanserne langs Stevns' kyster (de var der åbenbart allerede), når frosten var af jorden og inden svenskerne evt. ville foretage en landgang ved disse kyster. Det blev aldrig realiseret eftersom svenskerne i stedet foretog det nok så bekendte togt over isen sydfra. Både i 1658 og i de følgende år var der svenskere indkvarteret i St. Heddinge, der også måtte levere mad, tøj, byggematerialer, våben etc. til fjenden. Efter krigen var Stevns præget af nød, forfaldne bygninger, øde gårde og forhuggede skove.

Blandt erindringerne fortæller Knud Rasmussen om lærerliv i sidste halvdel af 1900-tallet. Artiklen er mest af alt erindringer fra et langt lærerliv i St. Heddinge, Hellested og Vallø med alle de begivenheder og fag/faglige tiltag, der kom til i perioden. Skoleudflugter og fester, lejrskoler m.m. De gl. fotos af elever og lærere er forsynet med navne, og det er lokalhistorisk godt. - Arly Olsens artikel, „Lægeli på Stevns“, er erindringer fra tiden som alment praktiserende læge på Stevns fra 1956-91. I den periode foregik der en samling fra solopraxis til lægehuse, ligesom der var megen udvikling i de tekniske hjælpemidler. Olsen er i øvrigt tilknyttet Medicinsk-Historisk Samling i Næstved og er formand for arkivet på Stevns.

Sydstevns Ungdomsforening blev stiftet i 1923, hvor den dog hed Lyderslev og Omegns Ungdomsforening. Livet i foreningen gennem tiden bliver beskrevet af Jens Juel Larsen, og det må siges, at der har været mange store arrangementer med kendte foredragsholdere, orkestre, professionelle skuespillere og velbesøgte dilettantforestillinger. Tiderne ændrede sig dog, og i 1970 lagde man „foreningen stil-

le“, en stilstandsperiode, der varede lige til 2006, da foreningen sluttelig blev nedlagt. – Endelig skriver Svend Aage Tornbjerg om bondestenalder ved Varpelev, bl.a. om Højegårdjættestuen, der tidligere er grundigt undersøgt. Under højen fandt man i øvrigt ard-spor, så stedet var opdyrket før anlæggelsen af højen. Højen var usædvanlig rig på fund, såsom flint-, rav- og benredskaber, knogler, ravperler og keramikskår

KUML 2007

Årbog for Jysk Arkæologisk Selskab holder sig som sædvanligt ikke kun til Jylland på de 350 sider (ISBN 978-87-88415-44-5). Det er dog kun smådryp denne gang, der er relevante for vores region.

Felix Vestergaard har en artikel om monumentale skibssætninger i Danmark og Skåne, og til disse store mindesmærker hører den forsvundne skibssætning ved Tryggevælde (Karise Sogn), der som de andre er dateret til vikingetid, især første halvdel af 900-tallet. Ved den tilknyttede runesten i Tryggevælde fortælles, at Ragnhild opførte høj og skib til minde om sin mand, Gunulv. De store skibssætninger kan være rejst som politisk-religiøse markeringer af hedenskaben (kultsteder), måske som reaktion mod den fremtrængende kristendom.

Suså

Suså Egnshistoriske Forening

Årsskrift 2007

Igen i år er årsskriftet på 64 A4-sider (ISBN 978-87-989247-5-3) og som sædvanlig er der et bredt udvalg af artikler og emner, redaktion under ledelse af formanden, Erik Krag.

Arne Rehder beretter om sin tid inden for DSB fra 1951 og især om tiden på

Årsskrift 2007

Suså Egnshistoriske Forening

Glumsø Station efter 1961. Imidlertid har Rehder været kortere eller længere tid på et utal af stationer, med start i Hyllinge, og sluttede sin karriere som stationsforstander i Sorø i 1995.

Bitten Helgesen Olsen bringer erindringsglimt fra et håndværkerhjem i Herlufmagle, faren var tømrermester midt i 1900-tallet. – Finn Bluhme fremdrager også erindringer fra samme tidsrum, men her fra Bavelsevej, hvor familien havde et karetmagerværksted. Der er ligeledes omtaler fra Glumsø. – Ellinor Petersen husker på tiden med brødsalg i Gelsted og en forretning med lillebiler og busser i Herlufmagle. – Den sidste erindring, der skal omtales, er Verner Rasmussens fortælling om tiden som brugsuddeler i Tybjerglille fra 1960-1994. Der var brugsforening til 2006.

Derudover er der mindre artikler om enkelte virksomheder, foreninger og lokaliteter; således skriver Erik Krag både om Aasø Vindmøllelaug 1988-2007 og om

Næsby Ægpakkeri, der eksisterede fra ca. 1900 til 1971. – Jens Barlund beretter om Orestenen i Tybjerg Skov, en stor vandreblok fra istiden, der siden har fået indhugget en inskription med Tybjergaards ejere gennem tiden. – Inge Lise Jensen omtaler arbejdet med bogen om Glumsø private Mellem- og Realskole, der blev omtalt sidste år.

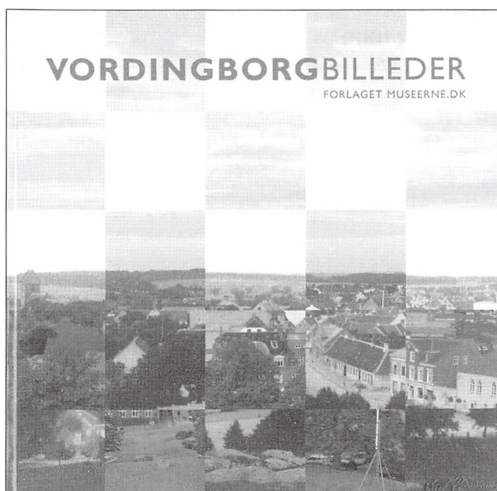
Glumsø Vandværk har rundet de første 100 år, og i den anledning skriver Erik Münster-Swendsen en længere artikel om denne tid. Der bringes uddrag fra de ældste protokoller og omtaler af senere begivenheder af interesse, bl.a. boringer, ledningsarbejder og vandværker. En oversigt over samtlige 22 formænd gennem tiden mangler ikke.

Endelig giver Rasmus Nielsen en del eksempler på de mange mergelgrave, som man kan finde i kulturlandskabet. Det var især midt i 1800-tallet, der kom gang i merglingen (kalkningen) af markerne.

Vordingborg

Vordingborgbilleder

Sidst i 2007 udgav Museerne.dk denne flotte billedbog på godt 100 sider (ISBN 978-87-992284-0-9), baseret på en histo-

risk billedsamling, som bogtrykker Frederik Sommer udarbejdede i 1928 i samarbejde med fotograf Carl Petersen. Bogen er under redaktion af Marianne Rimmen Raasted og Anders Kaas-Sørensen.

Ideen med bogen er oplagt. De 45 gamle fotos er placeret på venstresiderne i hvert opslag (dobbeltsider), mens der på højresiderne er taget nyt foto af Bjarne Kleis fra stort set samme vinkel og med samme bygninger. Hvis de da stadig findes, men ellers ses hvordan der ser ud i dag. Og det er altid spændende at se de forandringer, tiden har medført.

De ældste billeder er fra ca. 1860 og der er en hel del fra sidst i 1800-tallet. Hovedparten er dog fra begyndelsen af 1900-tallet, men der er også kommet et par yngre med (d.v.s. yngre end samlingens angivne årstal, 1928). Det er ikke små snoldede fotos, men i størrelsen ca. 14,5 x 20 cm. Nogle af de gamle fotos er ikke i en kvalitet, der tilgodeser formatet, men de fortæller en god historie, hvis man selv kan analysere billedet. Bogen er som nævnt en billedbog, og det skal tages meget bogstaveligt. De fleste steder er der nemlig kun en enkelt linje tekst med oplysning om beliggenhed til hvert opslag!

De 45 lokaliteter er angivet på flappen til bageste omslag. Når den er slået ud kan man løbende finde en nærmere placering af fotolokaliteterne.

Nærværende anmelder har påtaget sig jobbet gennem 20 år, og da det er sidste år jeg ønsker at anmelde, vil ændringer i strukturen blive overladt til min efterfølger, Carsten Koch fra Vordingborg.

Det er ikke på grund af mit ophør som anmelder, at det er så få omtaler med i år. Der har simpelthen været usædvanlig få lokalhistoriske udgivelser i den forløbne periode. Det mindste antal i 20 år. Skulle jeg have overset nogle udgivelser, så kan de omtales til næste år. Bedre sent end aldrig.

Stort set alle udgivelserne kan bestilles gennem den nærmeste boghandler, hvortil ISBN-nummeret er en hjælp. Bogen kan også lånes på biblioteket eller måske ses på det lokale arkiv. Ved jubilæumsskrifter må man normalt selv henvende sig til jubilaren.

For at fremme aktualiteten anmeldes ikke blot litteratur fra det foregående år, men også udgivelser fra første halvår af indeværende år.

Husk at sende bøger til anmeldelse – til den nye anmelder!

Tak for denne gang: Svend C. Dahl

Historisk Samfund for Præstø Amt oprettet 1912

Foreningens hjemmeside
www.historisk-samfund.dk

Styrelsen

Jens Hallqvist, Svinøvej 42, 4750 Lundby
(formand), tlf. 5576 5090, jens@hallqvist.dk

Olav Foged Olsen, Røstofte Skovvej 2, 4735 Mern
(næstformand), tlf. 5598 5076,
boegebjerggaard@dlgmail.dk

Henning Nielsen, Næbvej 28, 4720 Præstø
(kasserer) tlf. 55965365, guhn@privat.dk

Svend B. Jørgensen, Alleen 8, Skelby
4160 Herlufmagle (sekretær), tlf. 5545 7117
alicesvend@gmail.dk

Jens Bjerre Tybjerg, Juulsvej 11, 4720 Præstø
(redaktør), tlf. 5599 1135, jety@os.dk

Hanne Tømmerup, Tjørnevej 10, Fensmark
4684 Holmegård, tlf. 5554 7013
hat@mail1.stofanet.dk

Egon Damgaard Hansen, Holtug Linievej 9
4660 St. Heddinge, tlf. 5650 0243.

Mogens Niss, Nyborgvej 39, 4700 Næstved
tlf. 5573 1753, kmniss@stofanet.dk

Svend Skov, Klostervej 8, Spejlsby, 4780 Stege
tlf. 5581 3414.

Suppleanter

Svend Jensen, Kongeskovvej 21, 4660 St. Heddinge
tlf. 5650 2489, aunstofte@mail.tele.dk

Søren Skou, Brøderupvej 31, Snesere,
4733 Tappernøje, tlf. 5596 5554, sbskou@gmail.com

Litteraturanmelder

Carsten Koch, Græsbjergvej 62, 4160 Vordingborg,
tlf. 5537 4668

Salg af publikationer

Følgende årbøger m.m. kan købes ved henvendelse til:

Formanden Jens Hallqvist, tlf. 55 76 50 90
eller Egon Damgaard tlf. 56 50 02 43

*Alle priser er inklusive moms,
men eksklusive forsendelsesomkostninger.*

Årbøger 1919-74

Pris pr. bd. 45,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.
(Send en søgeliste. Mange årgange er udsolgt).

Årbøger 1975-1982

Pris pr. bd. 50,00 kr., medlemspris: 40,00 kr.

Årbøger 1983-2007 (1998 udsolgt)

Pris pr. bd. 75,00 kr., medlemspris: 50,00 kr.

F. Vestergård: Salget af Vordingborg Rytterdistrikt

Pris: 60,00 kr., medlemspris: 40,00 kr.

Benny Christensen: Skibsværft og flådebase

Pris: 50,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.

Nils Hartmann: Pottemageriet på Rødeled

Pris: 25,00 kr., medlemspris: 15,00 kr.

Claus M. Smidt: Sjølund's fagre sletter

Pris: 40,00 kr., medlemspris: 25,00 kr.

F. Michelsen:

Det borgerlige Fugleskydnings Selskab
i Næstved 1797-1897

Pris: 30,00 kr., medlemspris: 20,00 kr.

F. Michelsen:

Næstved 1870. Da banen kom til byen

Pris: 60,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.

Morten Bredsdorff: Grundtvig og Sydsjælland

Pris: 60,00 kr., medlemspris: 40,00 kr.

O.D. Lütken: Præstø Amt 1839 (indbundet)

Pris: 50,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.

Anders Pedersen: Sjællands Stifts Degnehistorie

Pris: 80,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.

Jørn Farø: Farø, vej-over-ø

Pris: 75,00 kr., medlemspris: 40,00 kr.

Erling Petersen:

Søde ord og dyre løfter optegnelser fra tingbøger

Pris: 50,00 kr., medlemspris: 30,00 kr.

Sådan lå landet - Præstø Amt indtil 1920

Punkterne henviser til områder, de enkelte artikler omhandler.

Vordingborg

Næstved

Præstø Amt

Stege

St. Heddinge

Præstø

